

CALVIJNS COMMENTAREN

**OP DE ZENDBRIEVEN VAN
PAULUS**

**UITLEGGING VAN DE
PASTORALE BRIEVEN**

GALATEN

EFEZE

FILIPENZEN

KOLOSSENZEN

1 EN 2 THESSALONISENZEN

1 EN 2 TIMOTHEÛS

TITUS

FILEMON

DOOR

JOHANNES CALVIJN

OPNIEUW VERTAALD UIT HET LATIJN DOOR DS. A. M. DONNER

STICHTING DE GIHONBRON

MIDDELBURG

2021

GALATEN

DEN DOORLUCHTIGEN PRINS

EN HEER CHRISTOFFEL, HERTOG VAN WURTEMBERG,

GRAAF VAN MONTBÉLIARD, ENZ.

JOHANNES CALVIJN

SALUT.

Dewijl ik een mens, aan u onbekend, doorluchtigste prins, mij niet ontzie deze mijne uitlegging aan uwen naam op te dragen, zoo moet ik enige verontschuldiging over deze stoutheid voortbrengen, opdat niet mogelijk sommigen dit van lichtvaardigheid beschuldigen. En gelijk deze verontschuldiging licht en bereid is, alzo zal zij ook kort wezen. Want er zijn twee voorname oorzaken, die mij hiertoe gedrongen hebben. Want hoewel gij gewillig en naarstig genoeg zijt om in den rechten loop voort te gaan, zoo heb ik nochtans geacht, dat deze vermaning niet overbodig zal wezen, zo ik u bij name vermaande, om naarstig dat te lezen, waaruit gij niet weinig zult bevestigd worden. Want dit hulpmiddel, dat heden vele prinsen niet hebben, is u van God gegeven, dat u van uw kindsheid aan in de wetenschap der Latijnse taal vrijelijk geleerd zijnde, uzelf kunt onledig houden met het lezen van Godzalige en nuttige boeken. Zo daar ooit een tijd geweest is, waarin de vertroosting en de Godzalige leer nodig waren, wat wordt heden anders ook den edelste en vroomste harten gelaten bij den tegenwoordige rampspoed der kerk, ja ook bij vele meerdere en grotere ellendigheden, die nog schijnen aanstaande te zijn? Zo dan, gelijk een iegelijk begeert tot het uiterste onoverwonnen te staan, alzo moet hij leren hiertoe als tot een toevluchtsoord de wijk te nemen. Nu in deze vier zendbrieven, welke door mijn arbeid uitgelegd, ik u aanbied, edele prins, zult u vele redenen van vertroosting vinden, die voor dezen tijd zeer nut en bekwaam zijn: welke ik nu niet zal verhalen, opdat zij op hare plaats vanzelf en beter zullen openbaar worden.

Ik kom nu tot de tweede oorzaak, waardoor, gelijk ik gezegd heb, ben bewogen om dit werk u op te dragen: want dewijl gij in deze verwarring van zaken, waardoor sommigen verslagen, en anderen gans terneergeworpen worden, bij een wonderlijke gestadigheid en matigheid des harten blijft, en ook mede een bijzondere standvastigheid tegen allerlei onweder behoudt, zoo acht ik dat de ganse gemeente veel daaraan gelegen is, dat zij in u, als in een klare spiegel, een voorbeeld voor ogen heb, dat zij kan navolgen. Want hoewel de Zone Gods deze wet al den Zijnen in 't algemeen gebiedt, dat zij liever onder de banier van Zijn kruis zullen krijgen, dan met de wereld triomferen, worden nochtans zeer weinigen gevonden, die tot zulk een krijg bereid zijn. Daarom is het zoveel nodiger, dat zij allen alom door zulke zeldzame voorbeelden, gelijk als in u gezien wordt, opgewekt worden, opdat zij hun luiheid en weekheid leren beteren.

Van mijn uitleggingen zal ik alleen dit zeggen, dat daar mogelijk meer in vervat wordt, dan het mij zou betamen te zeggen; van welke zaak ik liever wil, dat u hij het lezen zelf oordeelt. Vaarwel, doorluchtige prins. De Heere Jezus beware u voor Zich en voor Zijn gemeente lang gezond, en regere u door Zijn Heilige Geest.

Te GENÈVE, 1 Februari 1548.

Inhoud van deze zendbrief ¹

In wat gewest van Azië de Galaten woonden, en tot waar hun landpalen strekten, is genoegzaam bekend; maar vanwaar zij hun afkomst hadden, daarin komen de schrijvers niet overeen. Zij komen allen daarin overeen, dat zij Galliërs zijn geweest, waarvan zij ook de naam hadden van Galatiërs. Maar uit wat gewest van Gallië zij gekomen zijn, daarin komen zij niet overeen. Strabo heeft gemeend, dat de Tectosagiërs uit Gallia Narbonensis zijn gekomen, en dat de anderen Celten zijn geweest; en hem zijn bijna alle anderen gevolgd. Maar omdat Plinius onder de Tectosagiërs ook de Ambianen rekent, en verder naar aller gevoelen, de Tolistobogiërs hun metgezellen geweest zijn, die aan de Rijn woonden; zo acht ik het waarschijnlijker, dat zij Belgen zijn geweest, van het laatste gewest van de Rijn naar de Engelse Zee toe. Want de Tolistobogiërs woonden in het gewest, waar nu die van Cleef en Brabant wonen.

Maar deze dwaling is mijns bedunkens hiervan gekomen; dat een bende der Tectosagiërs in Gallia Narbonensis ingevallen is en dat dit hun naam heeft behouden, en ook aan de landstreek, die zij bezet had, dezelfde naam gegeven heeft.

En dit duidt Ausonius aan, als hij zegt; Tot de Belgen die oorspronkelijk Teutosagiërs genoemd waren. Want hij noemt ze Belgen, en zegt dat zij in het eerst Teutosagiërs genoemd waren, die daarna Tectosagiërs genoemd zijn. En dat Caesar de Tectosagiërs stelt in het Hercijnse woud, dat versta ik geschied te zijn door verhuizing, en men kan het ook uit het vervolg der woorden verstaan.

Maar van de oorsprong des volks hebben wij wat de tegenwoordige plaats aangaat, meer dan genoeg gezegd. Gelijk de Galaten, die een deel van Azië bewoonden, dat naar hen genoemd was, in drie voorname volken gedeeld waren, te weten, in Tectosagiërs, Tolistobogiërs en Trocniërs, alzo schrijft Plinius, dat zij ook drie voorname steden hadden. En zij hadden voorheen zulk een grote macht onder de weerloze omliggende landen, dat een groot deel van Klein-Azië hun tribuut moest geven. Ten laatste zijn zij van die oude kracht ontaard, en afgeweken, en hebben zich aan wellust en overdaad overgegeven. Zo zijn zij dan zonder grote kracht overwonnen en onderworpen door Cneus Manlius, de Romeinse consul, en ten tijde van Paulus waren zij onder het rijk der Romeinen. En toen hij hen zuiver en getrouw in het Evangelie onderwezen had, zijn in zijn afwezen valse apostelen gekomen, die het rechte zaad door valse en verdorven leringen vervalsten. Want zij leerden, dat de onderhouding der ceremoniën nog nodig was. Het kon op het eerste aanzien, een zaak van geringe betekenis schijnen. Maar Paulus strijdt daartegen, als voor een voornaam hoofdstuk van het Christelijk geloof; en dat niet ten onrechte; want het is geen klein kwaad, dat de klaarheid van het Evangelie verstikt, de consciënties een strik aangeworpen, en het onderscheid van het Oude en Nieuwe Testament opgeheven wordt.

Bovendien zag hij, dat bij deze dwalingen ook een goddeloze en verderfelijke mening was om rechtvaardigheid te verdienen. Dit is de oorzaak, waarom hij zo geweldig daartegen ten strijde trekt. En wij ook vermaand zijnde, hoe zware en ernstige zaak hier behandeld wordt; laat ons des te naarstiger in het lezen toehoren. Indien iemand de zaak wil schatten naar de uitlegging van Origenes en Hieronymus die zal zich verwonderen, dat Paulus zo zeer verstoord is geweest om sommige uitwendige ceremoniën; maar wie de oorsprong en de fontein zelf zal inzien, die zal bekennen, dat de zaken zulk een scherpe behandeling niet onwaardig waren. En omdat de Galaten door al te grote lichtgelovigheid, ja door lichtvaardigheid en dwaasheid zich van de rechten koers hadden laten afleiden,

---

¹ De meeste tekstverwijzingen zijn in deze digitale uitgave niet opgenomen

daarom berispt hij ze scherp; want ik val hun niet bij, die vermoeden dat zij om de traagheid huns verstands harder behandeld zijn geweest. De Efeziërs en Colossensen zijn ook verzocht geweest; hadden zij zo licht aan de bedriegerij plaats gegeven, menen wij dat hij hen zachter behandeld zou hebben? Zo heeft hij dan deze vrijheid tot berispen niet genomen uit de natuur des volks, maar de snoodheid der zaak heeft hem meer daartoe gedrongen.

Nadat wij nu weten, welke de oorzaak van het schrijven van deze zendbrief geweest is, zo laat ons komen tot de orde der behandeling.

In de twee eerste hoofdstukken strijdt hij voor de autoriteit van zijn apostelambt, uitgenomen dat hij tegen het einde van het tweede hoofdstuk bij gelegenheid komt tot het voornaamste stuk, dat is, tot het handelen over de 2 rechtvaardigmaking des mensen, waarover hij nochtans eerst in het derde hoofdstuk voornamelijk en eigenlijk handelt. En hoewel hij in deze twee hoofdstukken vele dingen schijnt te behandelen, zo is nochtans dit het einde, dat hij wil bewijzen, dat hij niet minder is dan de grootste der apostelen, en dat hem geen ding ontbreekt, waarom hij geen apostel zou zijn gelijk als zij, en in dezelfde graad van eer met hen zou gerekend worden.

Maar het loont de moeite te weten, waarom hij zozeer werkt voor zijn goeden naam. Want wat is er aan gelegen of hij groter of minder is dan Petrus, of dat zij allen onder elkaar even groot zijn, zo maar Christus regeert, en de zuiverheid der leer ongedeerd blijft? Indien zij allen minder moeten worden, opdat Christus alleen wassen en toenemen zou, zo is de strijd over de waardigheid der mensen onnut. Bovendien kon men ook dit vragen, waarom hij zich met de andere apostelen vergelijkt; want wat had hij tegen Petrus, en Jakobus, en Johannes te doen? Waartoe diende het dan, dat degenen, die eendrachtig en wel verenigd waren, tegen elkaar gesteld werden?

Ik antwoord; de valse apostelen, die de Galaten bedrogen hadden, om zichzelf beter te verheffen, hebben de namen der apostelen voorgewend, alsof zij door hen gezonden waren geworden. Dit was een schoon middel, om plaats en autoriteit bij het volk te verkrijgen, dat zij geacht werden uit naam der apostelen te komen, en als het ware uit hun mond te spreken; ondertussen onttrokken zij Paulus de naam en het recht eens apostels. Want zij zeiden, dat hij niet een was van de twaalven, die de Heere uitverkoren had, dat hij door het college der apostelen nooit voor zulk een is bekend geweest, en dat hij zijn leer niet alleen niet van Christus, maar zelfs niet van de apostelen had. Zo werd de autoriteit van Paulus niet alleen verminderd, maar hij werd ook als een uit de gemene hoop, veel minder geacht dan zij. Indien alleen gehandeld werd over de personen, zo zou het Paulus niet zwaar geweest zijn voor een uit de gemene hoop der discipelen geacht te worden; maar toen hij zag, dat zijn leer daardoor verkleind en veracht werd, zo moest hij niet zwijgen, maar sterk daartegen roepen.

Dit is een list van de duivel, als hij niet openlijk de leer durft bestrijden, zoekt hij door heimelijke lagen haar majesteit terneder te werpen. Zo zullen wij dan bedenken, dat de waarheid van het Evangelie in de persoon van Paulus bestreden is. Want had hij zich de eer van het apostelambt laten ontnemen, zo was daaruit gevolgd, dat hij tot dusver zich meer aangematigd had dan hem toekwam. Door deze valse roem zou men ook in andere dingen kwaad vermoeden van hem gehad hebben. En ook hing de waardering der leer hieraan, dat zij niet van een apostel van Christus, maar van een gewoon discipel gekomen zijnde, was aangenomen. Hiertegen werd hij overvallen door de glans der grote namen. Want als deze op de titel van Petrus, en Jakobus, en Johannes roemden, zo matigden zij zich apostolische autoriteit aan. Had Paulus niet mannelijk deze roem weerstaan, zo had hij der leugen plaats gegeven, en de waarheid in zijn persoon laten verdrukken. Zo strijdt hij dan voor deze beide dingen met ernst, te weten, dat hij door de Heere als apostel is

gesteld, en dat hij niet minder is dan de anderen; maar evenveel recht en waardigheid heeft, gelijk hij de naam met hen gemeen heeft. Hij had kunnen zeggen, dat zij door Petrus en zijn medeapostelen niet gezonden waren, noch van hen enig bevel hadden; maar deze zijn verdediging is veel gewichtiger, dat hij voor gene apostelen wijkt. Want indien hij geweken had, zo zou men gemeend hebben, dat hij zijn zaak mistrouwd had. Jeruzalem was toen de moeder van alle gemeenten, dat het Evangelie vandaar over de hele wereld had doen uitgaan, en was als het ware de eerste zetel van het rijk van Christus. Wie van daar kwam tot de andere gemeenten, die werd terecht met eerbiediging ontvangen. Maar velen waren door dwazen, ijdele roem opgeblazen, dat zij gemeenzaam met de apostelen verkeerden hadden, of immers in hun school onderwezen waren. Daarom behaagde hun niets dan wat zij te Jeruzalem gezien hadden. Alle andere ceremoniën en gewoonten, die daar niet in zwang waren, verwierpen zij niet alleen, maar veroordeelden die ook stout. Zulke eigennigheid is een zeer boze pest, als wij willen, *dat de wijze van één gemeente als een algemene wet geldt*. En dit komt uit een verkeerde ijver, als wij jegens enige meester, of jegens enige plaats zo gezind zijn, dat wij zonder oordeel en verstand alle plaatsen en alle mensen willen dwingen naar de zin van één mens, of naar de ordeningen van één plaats, als naar een algemene wet; hoewel er altijd eerezucht mede vermengd is, ja de overgrote eigennigheid is altijd eerezuchtig.

Om op die valse apostelen terug te komen; indien zij alleen door verkeerde ijver het gebruik dier ceremoniën hadden zoeken in te voeren, die zij te Jeruzalem zagen gebruiken, zo zouden zij daarin niet weinig gezondigd hebben; want het is onbillijk, dat men uit een gewoonte terstond een regel wil maken. Maar meer kwaad was er in de ongodelijke en schadelijke leer, dat zij de consciënties wilden binden, en dat zij de rechtvaardigheid stelden in de onderhouding der ceremoniën.

Nu verstaan wij waarom Paulus zo moedig geweest is in het beschermen van zijn apostelambt, en waarom hij zich stelt tegen de andere apostelen. Dit doet hij tot het einde van het tweede hoofdstuk, waar hij zich een overgang maakt tot de behandeling der zaak, te weten, dat wij uit genade voor God gerechtvaardigd worden, en niet door de werken der wet.

Want het steunt op dit bewijs; Indien de ceremoniën geen kracht hebben om rechtvaardig te maken, zo is het niet nodig die te onderhouden. Hoewel hij handelt niet alleen van de ceremoniën, maar van de werken in het gemeen; want anders zou het bewijs koud zijn. Indien dit iemand te ver schijnt gehaald te zijn, die aanmerke twee dingen.

Ten eerste, dat hij de kwestie niet anders kon verwijderen, dan met dit algemene grondbeginsel aan te nemen; Dat wij gerechtvaardigd worden door de loutere genade Gods, waardoor niet alleen de ceremoniën, maar ook andere werken uitgesloten worden. Ten andere, dat Paulus niet zo bekommerd geweest is over de ceremoniën, als over de goddeloze mening van zaligheid te verkrijgen door de werken.

Laat ons derhalve opmerken, dat Paulus niet ongeschikt van zo ver begint, maar dat hij noodzakelijk de oorsprong en fontein zelf aanwijst; opdat de lezers weten dat hier niet getwist wordt over een nietige, maar over de allergrootste zaak, te weten, hoe wij zalig worden. Zo falen clan, die menen, dat de apostel alleen over een bijzondere zaak handelt, te weten, over de ceremoniën, want die kon niet op zichzelf opgelost worden. Zo'n voorbeeld hebben wij ook Hand. 15:2. Daar was een twist en strijd over de ceremoniën, of het nodig was die te onderhouden. In dit te onderzoeken, handelen de apostelen over het ondragelijke juk der wet, en over de genadige vergeving der zonden. Waartoe dit? Want het afdwalen van het punt in kwestie schijnt ongerijmd te zijn, maar het is niet alzo; want de bijzondere dwaling kan niet anders weerlegd worden, dan door een algemeen beginsel te nemen. Evenals bijvoorbeeld, indien ik over het verboden eten van vlees moest

handelen, zo zal ik niet alleen van de spijs melding maken, maar mij met de algemene leer wapenen; wat kracht de menselijke inzettingen behoren te hebben om de consciënties te binden; en zal dit aangrijpen. *Er is een enig Wetgever, die macht heeft om te behouden en te verderven.*

De slotsom is; Paulus redeneert hier negatief van het geslacht tot de soort, hetwelk een gewone en zeer natuurlijke wijze van redeneren is. Met welke gronden en getuigenissen hij deze uitspraak bewijst; Dat wij alleen door de genade van Christus gerechtvaardigd worden, zullen wij te van zijn plaatse zien. Dit zet hij voort tot het einde van het derde hoofdstuk.

In het begin van het vierde hoofdstuk, handelt hij over het rechte gebruik der ceremoniën en waarom zij zijn ingesteld, waar hij ook bewijst, dat zij nu afgeschaft zijn. Want hij moest dit ongerijmde voorkomen, wat terstond een iegelijk in de zin gekomen zou zijn; Waartoe dienden dan de ceremoniën? Waren zij onnut? hebben de vaders tevergeefs zich daarmede onledig gehouden? Deze beide punten bepaalt hij met korte woorden, te weten, dat zij in haar tijd niet tevergeefs waren, en dat zij nu door de komst van Christus afgeschaft zijn, omdat Hij de waarheid en het einde ervan is; daarom leert hij, dat men in Hem moet blijven. Waar hij ook kortelijk aanroert, wat onderscheid er is tussen de toestand der vaders en onzen toestand. Waaruit volgt, dat de leer der valse apostelen verkeerd en schadelijk is, welke de klaarheid des Evangelies door de oude schaduwen verduistert. In de leer mengt hij enige vermaningen, om de genegenheden te bewegen en te roeren. Bij het einde van het hoofdstuk versiert hij zijn verhandeling met een schone allegorie.

In het vijfde hoofdstuk vermaant hij om de vrijheid te behouden door het bloed van Christus verkregen, opdat zij hun consciënties niet laten verstrikken door mensen goeddenken. Maar intussen vermaant hij, welke de behoorlijke wijze en mate der vrijheid is. En bij deze gelegenheid toont hij, welke de ware oefeningen der Christenen zijn, opdat zij zich niet tevergeefs over de ceremoniën bekommeren, en die dingen veronachtzamen, die de voornaamste zijn.

HOOFDSTUK 1

1. *Paulus een apostel, niet van mensen, noch door een mens, maar door Jezus Christus en God de Vader, die Hem opgewekt heeft uit de doden.* 2. *En al de broeders, die met mij zijn, aan de gemeenten in Galatië;* 3. *Genade zij u en vrede van God de Vader en onzen Heere Jezus Christus.* 4. *Die Zichzelf gegeven heeft voor onze zonden, om ons uit de tegenwoordige wereld te verlossen, naar de wil van onzen God en Vader.* 5. *Dewelken zij ere in eeuwigheid. Amen*

1. Paulus een apostel. Wij hebben ergens gezegd, dat Paulus in zijn groeten zichzelf de naam apostel pleegt toe te schrijven, om alzo zijn leer te geloofwaardiger te maken. De autoriteit des persoons hangt niet aan der mensen oordeel of goeddunken, maar aan de roeping Gods alleen. Hij begeert dus gehoord te worden, omdat hij een apostel is. Laat ons dit altijd vasthouden, dat God alleen in de gemeente moet gehoord worden, en Jezus Christus, die door Hem tot een Meester gesteld is. Daarom, zo wie het leerambt zich wil aanmatigen, moet in de naam Gods of van Christus spreken. Maar omdat omtrent de roeping van Paulus meest twijfeling was onder de Galaten, daarom heeft hij om haar te bevestigen, wat meer uitgedrukt dan in de andere zendbrieven. Want hij zegt niet alleen, dat hij van God geroepen is, maar ook daarentegen, dat hij noch van mensen, noch door mensen geroepen is. Men moet opmerken, dat hij niet spreekt over het algemene ambt der herders, maar over het apostelambt. De lasteraars durfden hem niet gans en al van de eer van zijn dienst te beroven, maar zij benamen hem alleen het ambt en het recht eens apostels. Wij spreken nu van het apostelambt in een eigenlijke zin.

Want het woord apostel wordt tweezins genomen. Soms beduidt het allerlei verkondigers van het Evangelie; maar hier beduidt het bijzonder de voornaamste orde in de gemeente, zodat Paulus aan Petrus en aan de andere twaalven gelijk is. Ten eerste, deze zinsnede; Niet geroepen te zijn van mensen, had hij gemeen met alle ware dienaren van Christus. Gelijk niemand zich deze eer moet aannemen, alzo is het in der mensen macht niet gelegen haar te geven, aan wie zij willen. Want het komt Gode alleen toe zijn gemeente te regeren. Daarom kan er geen behoorlijke roeping zijn dan door Hem. En hoewel somtijds iemand behoorlijk zal geroepen zijn, wat de gemeente aangaat, die evenwel uit boze begeerte en niet met een goed geweten daartoe gekomen zal zijn; zo spreekt Paulus hier nochtans over volkomen bevestiging van zijn roeping, waarin niets ontbreekt. Iemand zal hier tegenwerpen, en zeggen; Gebeurt het niet dikwerf, dat ook de valse apostelen op hetzelfde zich beroemen? Ik beken, dat zij het doen, en wel met groter trots dan de dienstknechten Gods zouden durven doen; maar zij hebben de zaak zelf niet, welke Paulus kon tonen.

De tweede zinsnede; *Niet geroepen te zijn door een mens*, kwam eigenlijk aan de apostelen toe; want dit zou toen niet verkeerd geweest zijn in een herder. Want Paulus zelf heeft met Barnabas in alle steden ouderlingen verkozen met opsteken der handen; dit gebiedt hij ook Titus en Timotheüs. En dit is de ordinaire wijze om herders te verkiezen. Want men moet niet wachten, totdat God uit de hemel openbare, wie hij verkoren heeft. Waarom werpt Paulus dan van zich, wat niet alleen niet kwaad, maar zelfs prijselijk is? Ik heb reeds gezegd, dat het Paulus niet genoeg was te bewijzen, dat hij een herder of enig dienaar van het Evangelie was; want er werd gehandeld over het apostelambt. En de apostelen moesten anders verkoren worden dan de herders, namelijk onmiddellijk van de Heere zelf. Zo heeft Christus zelf de twaalven geroepen, en toen er een opvolger te verordenen was in de plaats van Judas, zo durfde de gemeente niet iemand door

keurstemmen te verkiezen, maar gebruikte het lot. Het is zeker, dat men het lot niet gebruikt heeft in de verkiezing der herders; waarom is dit geschied in de aanstelling van Matthias? Opdat hij van God verkoren worde; want het apostelambt moest van de andere diensten onderscheiden worden. Zo dan, Paulus beweert, dat hij zijn roeping onmiddellijk van God heeft, om zich alzo uit de gemene orde der dienaren uit te zonderen. Maar hoe ontkent hij, dat hij door mensen geroepen is, omdat Lukas verhaalt, dat hij en Barnabas door de gemeente van Antiochië geroepen zijn?

Sommigen antwoorden, dat hij vóór dien tijd het apostelambt heeft bediend, en dat daarom die verordening het fundament van zijn apostelambt niet is geweest. Maar hiertegen kan men weder zeggen, dat de apostel toen eerst voor de heidenen werd bestemd, onder welke de Galaten waren. En dus is dit antwoord waarachtiger en klaarder, dat hij hier niet gans en al de roeping der gemeente heeft willen uitsluiten, maar alleen tonen, dat zijn apostelambt op een groter voorrecht steunt; en dit is waar. Want die van Antiochië hebben Paulus de handen niet opgelegd door hun eigen oordeel, maar door een Goddelijk bevel. Omdat hij dan van Godswege door openbaring geroepen, en daarna door de Heilige Geest tot een apostel der heidenen verordend en benoemd was, zo volgt daaruit, dat hij niet door mensen is binnengeleid, hoewel de gewone wijze van ordening daarna er bij gekomen is.

Indien iemand wil dat hier een stilzwijgende tegenstelling is tussen Paulus en de valse apostelen, ik heb er niets tegen; want zij roemden op de naam van mensen. Zo zal het dus wezen, alsof hij zei: Laten zij roemen, die gezonden zijn van wie zij willen, ik zal nochtans boven hen zijn, omdat ik mijn mandaat of opdracht heb van God en van Christus.

Door Jezus Christus en God de Vader. Hij zegt, dat hij zijn apostelambt van God de Vader en van Christus heeft. En hij noemt Christus eerst, omdat het Hem toekomt te zenden, en wij bekleden het ambt van gezant voor Hem. Maar tot verheffing en versterking, stelt hij er ook de Vader bij, alsof hij zei: Indien de majesteit van Christus iemand niet genoeg is, die wete, dat het ambt mij ook door God de Vader opgelegd is. Die Hem opgewekt heeft. Het is niet zonder oorzaak, dat hij te dezer plaats van de opstanding melding maakt; want zij is het begin van het rijk van Christus. En zij verachtten Paulus, dat hij niet op aarde met Christus verkeerd had. Hij geeft daarentegen te kennen, dat Christus, gelijk Hij door de opstanding verheerlijkt is, alzo eerst waarlijk zijn macht bewezen heeft in de regering van zijn gemeente. Derhalve heeft de roeping van Paulus meer waardigheid, dan of hij geordend was door Christus, toen Hij nog sterfelijk was. En deze omstandigheid is waardig opgemerkt te worden. Want Paulus geeft stilzwijgend te kennen, dat de verwonderlijke mogendheid Gods, die in de opstanding van Christus gebleken is, door zijn lasteraars boos bestreden wordt, want dezelfde hemelse Vader, die Christus uit de doden opgewekt heeft, heeft Paulus verordend tot een verkondiger van deze zijn kracht.

2. En de broeders, die met mij zijn. Het schijnt, dat hij in 't gemeen geschreven heeft uit veler naam, opdat, indien zij naar een alleen niet veel vraagden, immers zouden horen naar meerdere broeders, en de hele vergadering niet verachten. Want hij pleegt tegen het einde, de groetenis van de broeders te schrijven, liever dan hen tot metgezellen van zijn schrijven in het begin te stellen. Immers heeft hij nergens meer dan twee genoemd, en dat wel bekenden. Maar hier doet hij anders; want hij vat al de broeders tezamen, en ik denk, dat hij dit niet zonder oorzaak gedaan heeft. Het eendrachtig gevoelen van zoveel broeders, behoorde bij de Galaten enige kracht te hebben, om hen zachtmoediger en leerzamer te maken. Aan de gemeenten. Het was een groot land, daarom had het vele gemeenten hier en daar verstrooid. Maar het is wonder, dat hij de Galaten deze titel laat,

die bijna van Christus afgeweken waren. Want waar een gemeente is, daar is enigheid van het geloof. Ik antwoord; Omdat daar een belijdenis van het Christendom was, en de aanroeping van één God, en het gebruik der sacramenten, en enige bediening, zo zijn er nog tekenen ener gemeente geweest. Dus bestaat er in de gemeente niet altijd zulke zuiverheid, als er behoort te zijn; de aller-zuiverste gemeenten hebben toch nog haar vlekken; andere zijn niet alleen bezoedeld, maar ook schier misvormd. Daarom moeten wij ons niet dermate stoten aan de feilen der leer en der zeden, dat wij terstond de naam gemeente aan een vergadering ontnemen, waarin alle dingen ons niet behagen. Paulus leert ons hier een heel andere zachtmoedigheid. Intussen moet men toch de vergaderingen, die met gebreken bevangen zijn, zó voor gemeenten van Christus erkennen, dat wij desniettemin al het kwaad veroordelen, dat er in is. Want waar enige gemeente is, daar is niet dadelijk de volmaaktheid van al die dingen, die in een gemeente behoorden te zijn. Dit zeg ik daarom, omdat de papisten dit woordje aangrijpende, alles willen bevestigd hebben, wat hun behaagt den volke in de hand te steken. Evenwel, het is verre vandaar, dat de stand en vorm der gemeente te Rome, zodanig is als die in Galatië was. Indien Paulus nu leefde, hij zou daar ellendige bouwvallen ener gemeente, en gruwelijke verwoesting, maar geen gebouw bemerken. Zo iemand dit liever met korte woorden wil hebben; door een woordverwisselende wijze van spreken wordt gemeente genoemd, waar enig deel ener gemeente is, ofschoon niet alle dingen geheel zijn, zoals zij behoren.

3. Genade zij u en vrede. Van deze formule der groet hebben wij gesproken in de andere zendbrieven. Ik blijf in de mening, dat Paulus de Galaten wenst, dat God hun genadig zij, en verder voorspoed in alle dingen; want uit de goedwilligheid Gods vloeit ons een gelukkige uitkomst aller dingen toe. Beide dingen smeekt hij van de Vader en van Christus samen, omdat buiten Christus noch genade, noch enige goede uitkomst is.

4. Die Zichzelf gegeven. Hier van het begin aan prijst hij de genade van Christus, om de Galaten tot Hem terug te roepen, en in Hem te houden. Want hadden zij deze weldaad der verlossing behoorlijk gewaardeerd, zij zouden nimmermeer tot andere onderhoudingen vervallen zijn. Want wie Christus behoorlijk en recht kent, die grijpt Hem stijf aan, en omvat Hem met beide armen, hij houdt zich geheel met Hem bezig, en begeert niets buiten Hem. Zo is dan dit ook ons een zeer goed middel, om onze harten van allerlei dwaling en bijgeloof te zuiveren, te weten, dat wij ons weder te binnen brengen, wat Christus voor ons is, en wat Hij ons aangebracht heeft. En er wordt geen geringe zaak te kennen gegeven met deze woorden; Die Zichzelf gegeven heeft voor onze zonden. Want hij wilde de Galaten vermanen, dat de verzoening der zonden, en alzo ook de volmaakte rechtvaardigheid, niet elders gezocht moet worden dan in Christus, omdat Hij Zich aan de Vader overgegeven heeft tot een offerande; en dat Hij zulk een offerande is, tegen welke men geen andere offerande, welke ook, mag overstellen.

Kortom, dat deze verlossing van zó grote waarde is, dat zij ons geheel tot verwondering moet brengen. Verder, wat Paulus hier Christus toeschrijft, dat kent de Schrift op een andere plaats God de Vader toe, en dit beiden eigenlijk. Want de Vader heeft in zijn eeuwigen raad ons deze verzoening verordend, en ons zijn liefde daarin betuigd, dat Hij zelfs zijn eniggeboren Zoon niet gespaard heeft, maar heeft Hem voor ons gegeven. En Christus heeft Zichzelf tot een offerande geofferd, om ons met God te verzoenen. Waaruit volgt, dat zijn dood de voldoening is voor de zonden. Om ons uit de tegenwoordige. Hij verklaart ook het einde der verlossing; Dat Christus door zijn dood ons Zich tot een eigendom heeft verkregen. Dit geschiedt, als wij van de wereld afgezonderd worden; want zolang wij van de wereld zijn, zo behoren wij Christus niet toe. Het woord wereld, wordt

hier genomen voor het verderf, dat in de wereld is. Gelijk in de zendbrief van Johannes, waar gezegd wordt, dat de hele wereld in het boze ligt, en in vele andere plaatsen. Anders wordt het genomen in het Evangelie, als Christus zegt; Ik bid niet, dat Gij ze wegneemt uit de wereld, maar dat Gij ze bewaart van de boze. Want daar beduidt het dit tegenwoordige leven. Wat beduidt dan hier het woord wereld? Mensen, die buiten de genade Gods en het rijk van Christus zijn. Want zolang de mens zichzelf leeft, is hij geheel verdoemd. Zo zijn dan wereld en wedergeboorte dingen die tegenover elkaar staan, gelijk natuur en genade, vlees en Geest. Zo dan, die van de wereld zijn, hebben niets anders dan zonde en boosheid, niet uit de schepping, maar uit de verdorvenheid. Dus is Christus gestorven voor onze zonden, opdat Hij ons van de wereld verlossen of afzonderen zou. Boos noemt hij de wereld, om te tonen, dat hij spreekt over de verdorvenheid of verdraaidheid, die uit de zonde is, en niet over het schepsel Gods of over het lichamelijk leven. Maar nochtans werpt hij met dit een woord, als met een bliksemslag, alle menselijke hovaardigheid neder. Want hij betuigt, dat buiten de vernieuwing, die door de genade van Christus geschiedt, niets dan enkel boosheid in ons is. Want wij zijn van de wereld, en de wereld regeert in ons, en wij leven der wereld, totdat Christus ons daaruit verlost. Zo dan, hoezeer de mensen zichzelf behagen, zij zijn nochtans met al hun uitnemendheid boos en verdraaid. Het is waar, zij schijnen zich zodanigen niet toe, maar ons zij het genoeg, dat de Heere door de mond van Paulus alzo oordeelt. Naar de wil. Hij vertoont de eerste fontein der genade, te weten, het voornemen Gods. Want alzo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijn eniggeboren zoon gegeven heeft. Maar men moet aanmerken, dat Paulus gewoon is het voornemen Gods tegen alle vergeldingen of verdiensten der mensen te stellen. Zo beduidt wil hier, wat men in 't gemeen noemt, welbehagen. Dus is dit de zin, dat Christus voor ons geleden heeft, niet omdat wij zulks waardig waren, of omdat wij iets medegebracht hebben, dat Hem daartoe zou bewegen, maar omdat de raad en het voornemen Gods zo was. Van onzen God en Vader. Dat is zoveel alsof hij gezegd had; God, die onze Vader is.

5. Denwelken zij ere. Hij breekt uit in een plotselinge dankzegging, om hun harten te verwekken tot het beschouwen van deze onbegrijpelijke weldaad Gods, opdat zij zich daarna leerzamer mogen betonen. Hoewel, het is ook een algemene vermaning, opdat de barmhartigheid Gods, zo dikwijls zij in het geheugen wordt teruggeroepen, ons terstond aanspore om Hem te prijzen.

6. Ik verwonder mij, dat gij u zo haast van Christus, die u tot genade geroepen heeft, laat overbrengen tot een ander Evangelie. 7. Hetwelk niet anders is, dan dat er sommigen zijn, die u beroeren, en het Evangelie van Christus willen omkeren. 8. Maar of wij, of een engel uit de hemel u anders verkondigden, dan wij u verkondigd hebben, die zij vervloekt. 9. Gelijk wij tevoren gezegd hebben, alzo zeg ik nu nogmaals; zo iemand u verkondigt boven hetgeen gij ontvangen hebt, die zij vervloekt.

6. Ik verwonder mij. Hij begint met een berisping, welke nochtans wat zachter is dan zij verdiend hadden; maar hij wil liever zijn strengheid keren tegen de valse apostelen, gelijk wij zullen zien. Hij berispt hen, dat zij afgeweken zijn, niet alleen van zijn leer, maar ook van Christus. Want zij konden Christus niet anders hebben, dan zo zij bekenden, dat wij door zijn weldaad vrijgemaakt zijn van de dienstbaarheid der wet. Nu, de noodzakelijkheid, die de valse apostelen stelden in de ceremoniën, was geheel tegenstrijdig. Zij lieten zich zo overbrengen van Christus, niet omdat zij het Christendom geheel verwierpen, maar omdat in zulk een verderving hun niet anders dan een verdichte Christus gelaten werd. Zo heden de papisten, omdat zij een halve en gescheurde Christus

willen hebben, zo hebben zij genen, en zijn daarom overgebracht van Christus; want zij zijn vol superstitiën, welke geheel strijden tegen de natuur van Christus. Dit moet men naarstig aanmerken, dat wij overgebracht worden van Christus, als wij vervallen tot die dingen, die met het ambt van Christus strijdig zijn. Want het licht kan met de duisternis niet vermengd worden. Het is ook zulk een wijze van spreken, als hij zegt; Een ander Evangelie, dat is, een ander dan het ware. En toch zeiden de valse apostelen, dat zij het Evangelie van Christus verkondigden. Maar omdat zij hun verdichtselen daaronder mengden, waarmee zij de voorname kracht des Evangelies verdierven, zo hadden zij een vals, geschonden en verdorven Evangelie.

Hij zegt; ***Gij wordt overgebracht*** in de tegenwoordige tijd, alsof zij nog in het vallen waren; even alsof hij zei: Ik zeg nog niet, dat gij overgebracht zijt, want dan zou het wederkeren tot de rechten weg moeilijker zijn. Maar nu, omdat gij nog midden in de loop zijt, zo keert liever op uw schreden weder, dan dat gij verder voortgaat. Sommigen lezen aldus; Van Hem, die u geroepen heeft tot de genade van Christus, en verstaan dat van de Vader; maar de lezing, die wij gevolgd hebben, is eenvoudiger. Zegt hij, dat zij van Christus geroepen zijn door genade, het dient om hun hun ondankbaarheid te verwijten. Van de zoon Gods af te wijken, is in zichzelf een grote boze daad; maar van Hem af te wijken, als Hij ons uit genade tot zaligheid heeft geroepen, dat is veel schandelijker, want zijn goedheid jegens ons vermeerderd de grootheid der zonde, zo wij ondankbaar zijn.

Haastelijk. Hij vergroot de schandelijkheid der onstandvastigheid; want er is geen tijd bekwaam om van Christus af te wijken; doch de Galaten waren zoveel te meer te berispen, dat zij zich lieten verleiden, zo haast als Paulus van hen gescheiden was. Zo dan, gelijk hij boven hun ondankbaarheid door vergelijking der genadige roeping heeft vergroot, zo verzwaart hij nu hun lichtvaardigheid door de omstandigheid des tijds.

7. Hetwelk niet anders is. Sommigen stellen het aldus; ***Omdat er geen ander Evangelie is;*** alsof het een soort van verbetering ware, opdat niemand zou denken, dat er meer Evangeliën waren dan een. Maar ik neem het eenvoudiger, wat de uitlegging der woorden aangaat; want hij spreekt met verachting over de leer der valse apostelen, dat zij niet dan een stof is van beroeringen en verderving. Even alsof hij zei: Wat brengen die apostelen teweeg? Wat reden hebben zij, om de leer te bestrijden, die ik gegeven heb? te weten, zij beroeren u, en verkeren het Evangelie, anders doen zij niets. Nochtans komt het op dezelfde zin uit; want ik beken dat het door deze wijze van spreken verbeterd wordt, wat gezegd was van een ander Evangelie; hij zegt dan, dat het geen ander Evangelie, maar een loutere verstoring is. Ik heb alleen willen vermanen, dat het woordje ander, (naar mijn oordeel) genomen wordt voor een andere zaak, gelijk wij plegen te zeggen; Dit is niets anders, dan dat gij wilt bedriegen.

8 Willen het Evangelie omkeren. Hij legt hun een andere misdaad ten laste, te weten, dat zij Christus onrecht doen, met zijn Evangelie te willen omkeren. Het is een zeer gruwelijke misdaad; want omkeren is meer dan vervalsen. En nochtans legt hij hun deze misdaad niet onverdiend ten laste. Want Christus blijft niet ongeschonden, en de leer van het Evangelie valt, wanneer de lof van de rechtvaardigmaking des mensen aan iets anders toegeschreven, en de consciënties een strik aangeworpen wordt. Want men moet altijd zien, welke dingen de voornaamste zijn in het Evangelie. Wie deze dingen bestrijdt, is een verderver van het Evangelie. Wordt woord van Christus er bijgevoegd, men kan het op tweeërlei wijze uitleggen, te weten, dat het van Christus gekomen is, of dat het Christus zuiver voorstelt. En hij heeft zonder twijfel daarmede willen aanduiden, het ware en volle Evangelie, hetwelk eniglijk moet geacht worden.

8. Maar of wij. Hier verheft hij zich met een groot vertrouwen, om de autoriteit van zijn leer te beschermen. En ten eerste zegt hij, dat de leer, door hem verkondigd, het enige Evangelie is, hetwelk men niet mag verzwakken. Want de valse apostelen hadden kunnen zeggen; Wij willen ook, dat het Evangelie ongerept blijve, en wij hebben daarvan een even heerlijk gevoelen als gij. Gelijk heden ten dage de papisten roepen, dat zij het Evangelie zeer heilig achten, en de naam van het Evangelie bieden zij zeer grote eer; maar als men tot de proef op de som komt, ziet men dat zij de zuivere en eenvoudige leer van het Evangelie uitzinnig pijnigen. Zo dan, Paulus met die gemene betuiging niet tevreden zijnde, beschrijft hoedanig het Evangelie is, en wat het bevat, en betuigt dat zijn leer het waarachtig Evangelie is, opdat men het niet elders zoek. Want wat zou het helpen, zich tot het Evangelie te begeven, en ondertussen niet te weten wat het bevat?

Bij de papisten zou dat mogelijk genoeg zijn, waar het ingewikkeld geloof plaats heeft; maar bij de Christenen is geen geloof, waar geen kennis is. Zo dan, opdat de Galaten, die anders bereid waren om het Evangelie gehoorzaam te zijn, niet her- en derwaarts dwalen, en in twijfeling hangende, niet weten waar zij hun voet moeten zetten, zo beveelt Paulus hun in zijn leer te blijven. En hij wil zo zekerlijk zijn prediking geloofd hebben, dat hij de vervloeking verkondigt aan allen, die haar durven tegenspreken. Ja wat meer is, hij begint van zichzelf, wat van aanbelang was; want alzo voorkomt hij de valse beschuldiging, waarmee de kwaadwilligen hem zouden bezwaard hebben, zeggende; Gij wilt dat men zonder enig tegenspreken ontvange al wat van u komt, omdat het uw is. Om dus te tonen, dat hij geenszins acht heeft op zichzelf, zo beneemt hij zich vooral deze macht, om iets te bestaan tegen deze leer. Aldus wil hij anderen niet aan zich onderwerpen, maar gelijk het betaamt, alle anderen met hem gelijk stellen, om het Woord Gods onderworpen te zijn.

Maar om de valse apostelen te geweldiger neder te werpen, klimt hij op tot de engelen toe, en zegt niet eenvoudig, dat men ze niet moet horen, zo zij iets anders voortbrengen, maar spreekt uit, dat zij vervloekt moeten zijn. Dit kon sommigen ongerijmd toeschijnen, dat hij de engelen in onenigheid stelt met zijn leer; maar wie alles behoorlijk zal overwegen, zal wel zien, dat hij dit uit noodzaak gedaan heeft. Het is wel zeker, dat de hemelse engelen niets anders kunnen voortbrengen, dan de zekere waarheid Gods; maar omdat het verschil liep over het geloof der leer, die van God tot zaligheid der mensen geopenbaard was, zo was het hem niet genoeg, die te stellen buiten der mensen goeddunken, maar moest ze ook boven de engelen stellen. Daarom, als hij de engelen de vervloeking verkondigt, zo zij iets anders leren, is dit bewijs, hoewel aan het onmogelijke ontleend, toch niet te vergeefs. Want deze vreemde wijze van spreken dient niet weinig, om de trouwheid der prediking van Paulus te verheffen. Hij zag, dat hij en zijn leer bezwaard werden, door hoge titels der mensen. En hij antwoordt, dat zelfs de engelen niet vermogen haar neder te drukken. En hij doet de engelen geen onrecht; want omdat zij geschapen zijn om de ere Gods, op alle mogelijke wijzen op te luisteren, zo verkleint hij, die tot dit einde hun naam heilig misbruikt, opdat God daarin geëerd worde, hun waardigheid niet. Hieruit besluiten wij niet alleen, hoe groot de majesteit van het Woord Gods is, maar ons geloof ontvangt ook een bijzondere bevestiging, omdat wij betrouwende op Gods Woord, gerust de engelen kunnen bespotten en vervloeken.

Als hij zegt; **Die zij vervloekt**, moet men daaronder verstaan; Van u. Over het woord vervloekt, hebben wij een en ander gezegd, 1 Cor. 12 ; 3.

9. Gelijk ik tevoren gezegd heb. Nu laat hij na te spreken van zichzelf en van de engelen, en verhaalt nog eens in 't gemeen, dat het geen mens geoorloofd is iets anders te leren, dan hij de Galaten geleerd had. Merk op het woord; Gij hebt ontvangen; want hij werkt

altijd, dat zij geen onbekend Evangelie als in de lucht hangen door hun ijdel bedenken, maar dat zij een zekere beschrijving en bepaling daarvan hebben, en vast weten, dat hetgeen hun geleerd is, en zij aangenomen hebben, het waarachtig Evangelie van Christus is. Want het geloof betaamt niets minder dan een mening. Want wat zal het wezen zo iemand twijfelt, niet wetende wat en hoedanig het Evangelie is? Zo gebiedt Paulus dan voor duivelen te houden, die een ander Evangelie hebben durven voortbrengen, dat van het zijn verschilt; en noemt dat een ander, aan hetwelk vreemde verdichtselen als lappen gehecht worden. Want de leer der valse apostelen was niet geheel tegenstrijdig, of ook verschillend, maar door valse toevoegsels verdorven. Zo is dan de uitvlucht der papisten kinderachtig, als zij de woorden van Paulus aldus willen afslaan, zeggende ten eerste, dat men de gehele prediking van Paulus niet heeft, noch ook kan weten wat zij bevat heeft, tenzij de Galaten uit de doden opgewekt worden als getuigen, die ze gehoord hebben; ten andere, dat hier niet verboden wordt iets toe te doen; maar dat alleen andere Evangelieën veroordeeld worden. Want hoedanig het Evangelie van Paulus geweest is, besluiten wij, zoveel er ons aan gelegen is, niet duister dat te weten uit zijn geschriften. En dat het gehele pausdom een gruwelijke omkering van dit Evangelie is, is openbaar. Ten laatste blijkt ook uit de omstandigheid, dat alle valse leer anders is dan de prediking van Paulus; en daarom kunnen hun zulke beuzelingen niets helpen.

10. Want raad ik nu ook naar mensen, of naar God? of zoek ik mensen te behagen? Want zo ik nog mensen behaagde, zo zou ik Christus' dienstknecht niet zijn. 11. Nu ik laat u weten, broeders, aangaande het Evangelie, dat door mij verkondigd is, dat het niet is naar de mens. 12. Want ik heb dat niet ontvangen, noch geleerd van een mens, maar door de openbaring van Jezus Christus. 13. Want gij hebt van mijn wandeling gehoord, die voortijds geweest is in het Jodendom; dat ik bovenmate zeer de gemeente Gods vervolgde, en haar verwoestte; 14. En dat ik voortgang deed in het Jodendom boven velen van mijns gelijken in mijne natie, omdat ik overijverig was voor de vaderlijke inzettingen.

Omdat hij zijn prediking zo stout verheven had, toont hij nu, dat hij dit met recht, en niet door ijdele opgeblazenheid gedaan heeft. En hij gebruikt twee argumenten om dit te bewijzen. Het eerste is uit de genegenheid zijns harten, omdat hij niet uit eerezucht, noch uit pluimstrijkerij zich naar de mensen voegt. Het tweede is veel sterker, dat hij zelf de auteur niet is van zijn Evangelie, maar dat hij het van God ontvangen, en als van hand tot hand getrouw overgegeven heeft.

10. Raad ik nu ook naar. Omdat de samenvoeging der Griekse woorden twijfelachtig is, zo wordt deze plaats verschillend uitgelegd. Want sommigen vertalen aldus; Raad ik mensen of Gode? Anderen nemen de woorden, God en mensen, voor goddelijk en menselijk; welke zin zeer wel zou passen, indien hij niet wat te ver van de woorden aflag. Zo heb ik dan liever de zin gevolgd, die minder gedwongen was. Want de Grieken hebben de gewoonte, dat zij het woordje, waarvoor wij stellen naar, niet uitdrukken. Paulus spreekt niet over de inhoud van zijn verkondiging, maar over het voornemen zijns harten, dat hij meer op God dan op de mensen ziet, hoewel ook de leer beantwoordt aan de genegenheid des leraars. Want gelijk uit eerezucht, gierigheid, en uit elke andere boze begeerte, verderving der leer ontstaat, zo maakt een goede consciëntie, dat de zuivere waarheid behouden wordt. Daarom betuigt hij, dat zijn leer zuiver en gezond is, omdat zij zich naar allen niet schikt en voegt. Of zoek ik mensen te behagen.

Dit tweede verschilt niet veel van het eerste, nochtans is er enig onderscheid; want de begeerte om gunst te verkrijgen, is oorzaak waarom wij naar de mens spreken. Wanneer zulk een eerezucht in onze harten regeert, dat wij onze woorden begeren te voegen naar der mensen behagen, dan kunnen wij niet oprecht leren. Zo betuigt dan Paulus, dat hij

van dit gebrek zuiver en rein is; en om zich te stouter ook van valse lastering te bevrijden, zo spreekt hij vragenderwijs. Want de vragende vorm is gewichtiger, daar wij de tegenstanders toelaten tegen te spreken, zo zij iets hebben. Want dit is een teken van grote zekerheid en gerustheid, die Paulus had door het getuigenis van een goede consciëntie; omdat hij namelijk wist, dat hij zijn ambt alzo bediend had, dat hij van zulke schande vrij was. Want zo ik mensen behaagde. Deze uitspraak is opmerkenswaardig, dat de eergierigen, dat is, die gunst der mensen zoeken, Christus niet kunnen dienen. Maar hij spreekt hier bijzonder van zijn persoon, in deze zin, dat hij zich eigener beweging van der mensen gunst afgewend heeft, om zich tot gehoorzaamheid van Christus te wijden; en hij vergelijkt de staat van zijn vroeger met dien van zijn tegenwoordig leven. Hij was in zeer grote achting geweest, hij werd alom met grote toejuiching ontvangen; daarom, had hij mensen willen behagen, zo had hij zijn conditie niet mogen veranderen.

Maar hieruit moet men de algemene leer trekken, waarvan ik gesproken heb. Allen, die Christus getrouw willen dienen, moeten der mensen gunst kloekmoedig verachten. Het woord mensen brengt hier een zonderlinge beduiding mede; want de dienaars van Christus moeten niet willens de mensen zoeken te mishagen, maar er zijn verscheidene soorten van mensen; hen wie Christus behaagt, zullen wij zoeken in Christus te behagen; maar die willen dat de ware leer aan hun hartstochten onderworpen is, moet men geenszins gehoorzaam zijn. En voorwaar, de godzalige en oprechte herders zullen altijd deze strijd moeten wagen, dat zij de verbolgenheden dier mensen verachten, die willen dat men hun in alles, en alleszins genoeg doe; want de gemeente zal altijd geveinsde en ongeschikte mensen hebben, die hun lust stellen boven het Woord Gods. De goeden worden ook somtijds door de duivel verzocht, dat zij op de herder toornig zijn, die recht en wel vermaant. Hetzij dat zij dit doen uit onwetendheid, of dat zij door enige zwakheid vooringenomen zijn. Zo komt het dan ons toe, voor geen verbolgenheid te verschrikken, mits wij de zwakken niet vervreemden van Christus.

Velen leggen deze plaats anders uit, te weten, alsof het een toelating ware, en menen dat dit de zin is; ***Zo ik mensen behaagde, zou ik Christus' dienstknecht niet zijn.*** Dit beken ik, maar wie zal mij dit verwijten? Wie ziet niet dat ik der mensen gunst niet zoek? Nochtans bevalt mij die eerste zin 't best, te weten, dat Paulus verhaalt, van hoe grote gunst der mensen hij zich beroofd heeft, om zich tot de gehoorzaamheid van Christus te wijden.

11. Ik laat u weten. Dit is een zeer sterk argument, en het voornaamste stuk der hele handeling, te weten, dat hij het Evangelie niet van mensen heeft ontvangen, maar dat het hem door God geopenbaard is. En omdat men hem dit had kunnen ontzeggen, zo voegt hij een bevestiging daarbij, welke in het verhaal ener geschiedenis bestaat. Maar opdat deze betuiging meer gewicht hebbe, zegt hij tevoren, dat hij niet spreekt van een duistere zaak, maar van een zaak welke hij bereid is te bevestigen; want zulk een voorrede komt te pas, wanneer men van een gewichtige zaak spreekt. Hij ontkent dat naar de mens is, wat naar geen menselijke vonden smaakt, of door geen mens gesmeed is; en om dit te bevestigen voegt hij terstond daarbij, dat hij niet door enigen aardse meester geleerd is.

12. Want ik heb het van geen mens ontvangen. Wat dan? zal het gezag daarom minder wezen, zo iemand door der mensen dienst onderwezen, langs dien weg leraar wordt? Maar men moet altijd aanmerken, met welke loze vonden hem de valse apostelen besprongen, te weten, zij zeiden, dat hij een verminkt en vervalst Evangelie ontvangen had, van enigen meester, die de beste niet was, of althans geen grote naam had, en dat hij onbezonnen leerde, wat hij kwalijk verstaan had. Ondertussen roemden zij, dat ze discipelen der opperste apostelen waren, wier verborgen en heimelijke zinnen hun allen wel bekend

waren. Zo was het dan voor Paulus noodzakelijk, dat hij zijn leer stelde tegen de hele wereld, hierop steunend, dat zij hem door God geopenbaard, en niet in de school van enig mens geleerd was; want anders zou zij nimmermeer bevrijd geweest zijn van de lasteringen der valse apostelen. Indien iemand hiertegen zegt, dat hij door Ananias onderwezen is, daarop is licht te antwoorden. Want er is niets tegen, waarom God door Zichzelf Paulus niet met hemelse openbaringen zou geleerd hebben, en dat Hij ook tot versiering van de dienst mensenarbeid in hem te leren zou gebruikt hebben. Gelijk wij boven gezegd hebben, dat hij door God onmiddellijk door hemelse openbaring is geroepen, en dat hij door de stemmen der mensen met plechtige bevestiging geordend is; deze dingen strijden niet tegen elkaar.

13. *Want gij hebt van mijn wandeling gehoord.* Dit hele verhaal is tot bevestiging daarbij gesteld. Want hij verhaalt, dat hij met zijn hele leven zo vreemd is geweest van het Evangelie, dat hij een verbolgen vijand van hetzelfde, en een verwoester van de Christelijken naam was; waaruit wij verstaan, dat hij door God bekeerd is. En hij neemt hen zelf tot getuigen, als betreffende een zaak, aan welke geen twijfel was, opdat het onweersprekelijk zij wat hij zal zeggen. Zijns geleken, noemt hij, die van zijn leeftijd waren; want met degenen, die ouder waren, zou het een oneigenlijke vergelijking zijn. Door de inzettingen der vaderen, verstaat hij niet die aanhangselen, waarmee de wet des Heeren vervalst was, maar de wet Gods zelf, waarin hij van kindsbeen aan opgevoed was, en die hij van zijn ouders en grootvaders, als van hand tot hand ontvangen had. Omdat hij dan zeer gehecht was aan de vaderlijke gewoonten, zo kon hij niet gemakkelijk daarvan afgebracht worden, indien de Heere hem niet door een mirakel getrokken had.

15. Maar nadat het Gode, die mij van mijner moeders buik afgezonderd, en door zijn genade geroepen heeft, behaagd heeft, 16. Zijn zoon mij te openbaren, opdat ik Hem zou verkondigen onder de heidenen, zo heb ik terstond niet geraadpleegd met vlees en bloed, 17. Noch ben nogmaals te Jeruzalem gekomen, tot degenen, die apostelen waren vóór mij; maar ik hen gegaan naar Arabië, en ben wedergekomen naar Damascus. 18. Daarna ben ik na drie jaren weder gekomen te Jeruzalem, om Petrus te zien, en ben bij hem gebleven vijftien dagen. 19. En ik heb van de apostelen geen ander dan Jakobus, de broeder des Heeren, gezien. 20. Nu, wat ik u schrijf, ziet voor God! ik lieg niet. 21. Daarna ben ik gekomen in de landen van Syrië en Cilicië. 22. En ik was van aangezicht onbekend aan de gemeenten, die in Judéa waren in Christus. 23. Maar dit gerucht was alleen bij hen; Degene, die ons eens vervolgde, predikt nu het geloof, dat hij voorheen verwoestte. 24. En zij verheerlijkten God in mij.

15. *Nadat het Gode behaagd heeft.* Het tweede deel van het verhaal is van zijn wonderlijke kering. En men moet deze woorden aldus ontbinden en scheiden, dat hij door Gods genade geroepen is geweest, om Christus onder de heidenen te verkondigen, en dat hij terstond als hij geroepen was, zonder met de apostelen te raadslagen, zich zonder enigen twijfel gevoegd heeft tot het werk, dat hem bevolen was, zeker zijnde van de raad Gods. In de schikking der woorden komt Erasmus niet overeen met de ouden overzetter. Want hij voegt de woorden aldus; Wanneer het Gode behaagd heeft, dat ik Christus onder de heidenen zou prediken, welke mij daartoe geroepen heeft, om Zich door mij te openbaren. Maar de oude overzetter heeft het beter naar mijn oordeel. Want eerst is hem de openbaring van Christus geschied, en daarna is hem de verkondiging bevolen. Of, indien men de overzetting van Erasmus wil volgen, die stelt; Door mij te openbaren, zo zijn toch deze woorden; Dat ik zou prediken, daarbij gevoegd, om de wijze der openbaring uit te drukken. Verder, de bewijsvoering van Paulus kon in het eerste aanzien

zwak schijnen; want ofschoon tot het Christendom bekeerd, vatte hij terstond zonder met de apostelen te raadplegen, het ambt der prediking van het Evangelie op; maar daar volgt nochtans niet uit, dat hij door de openbaring van Christus daartoe verordend is geweest, maar hij steunt op meer redenen, welke, zo men ze alle bijeen verzamelt, genoeg zullen zijn tot een rechte bewijisvoering.

Ten eerste, dat hij door Gods genade is geroepen geweest; ten andere, dat zijn apostelambt door de andere apostelen bevestigd is geweest, en wat daar meer volgt. Zo zullen dan de lezers bedenken, dat zij het hele verhaal verenigd lezen, en eindelijk uit het geheel, en niet uit de enkele delen besluiten. Die mij afgezonderd heeft. Deze afzondering was Gods raad, waardoor Paulus tot het apostelambt verordend werd, eer hij wist dat hij als mens geboren was. Daarna is de roeping op haar tijd gekomen, als de Heere zijn wil aangaande Paulus geopenbaard heeft, en hem geboden tot het werk zich aan te gorden. Het is zonder twijfel, dat God eer de wereld geschapen was, besloten heeft wat Hij ten aanzien van elk onzer zou doen, en dat Hij door verborgen oordeel een iegelijk het zijn toegevoegd heeft. Maar de Schrift pleegt somtijds deze drie graden te stellen, te weten, de eeuwige voorbeschikking Gods, de verordening van moeders buik aan, en de roeping, welke de vrucht en vervulling dier beide is. Jeremia 1 spreekt de Heere een weinig anders dan de woorden van Paulus luiden; nochtans komt de zin overeen; *Eer Ik u maakte in de buik, heb Ik u gekend; eer gij uit de buik kwaamt, heb Ik u geheiligd, Ik heb u tot een profet de heidenen gegeven.*

Want God had ook Paulus tot het apostelambt geheiligd, eer hij gegeneerd was, gelijk Hij Jeremia gedaan had tot het ambt van profet. Maar hier wordt Hij gezegd nogmaals ons van de buik aan af te zonderen, omdat wij tot dit einde geboren worden in de wereld, dat Hij in ons volbrengt, wat Hij verordend heeft. En de roeping wordt tot haar bekwame gelegenheid uitgesteld, als God ons bekwaam heeft gemaakt om het ambt te volbrengen, dat Hij ons gebiedt. Men kan dus de woorden aldus verklaren; ***Als het Gode behaagd heeft zijn Zoon door mij te openbaren, die mij geroepen heeft, gelijk Hij mij tevoren had afgezonderd.***

Want hij heeft willen te kennen geven, dat zijn roeping hangt aan de verborgene verkiezing Gods; en dat hij niet daarom tot apostel verordend is, omdat hij door eigen vernuft zich tot zulk een groot ambt bereid heeft, of omdat God hem bekwaam gevonden heeft om hem zulk een ambt op te leggen, maar omdat hij, eer hij geboren werd, door de verborgen raad Gods daartoe verordend was. Want alzo pleegt hij de oorzaak van zijn roeping aan het genadige welbehagen Gods toe te schrijven, hetwelk men naarstig moet aanmerken. Want wij worden daaruit geleerd, dat men der genade Gods moet toeschrijven, niet alleen dat wij uitverkoren en aangenomen zijn tot het eeuwige leven, maar ook dat Hij waardig acht onzen arbeid te gebruiken, daar wij anders geheel onnut zijn, dat Hij ons een behoorlijke roeping geeft, waarin wij ons oefenen. Want wat kon Paulus, nog niet geboren zijnde, hebben dat zulk een grote eer waardig was? Zo moet men het dan aldus nemen, dat dit alles Gods gave is en niet door onszelf verkregen, dat wij geroepen zijn om zijn gemeente te regeren. Dat Verder sommigen scherpzinnig filosoferen over het woord afzonderen, zij doen dat zonder reden, en ontijdig. Want God wordt niet gezegd ons af te zonderen, omdat Hij ons enige hebbelijkheid instort, waardoor wij van andere mensen zouden onderscheiden zijn, maar als Hij ons door zijn raad ergens toe verordend. En hoewel hij zijn roeping nu openlijk genoeg aan de genade Gods toegeschreven had, als hij die vrijwillige afzondering van des moeders buik aan tot een begin en oorsprong daarvan heeft gesteld, zo drukt hij het toch nogmaals bij name uit, eensdeels opdat het prijzen der genade Gods hem zuivere van alle vermoeden van ijdele roem, en anderdeels om zijn dankbaarheid jegens God te bewijzen. Want hij pleegt dat gaarne te doen, ook als hij geen twisting heeft met de valse apostelen.

16. Zijn Zoon mij te openbaren. Indien men leest; Door mij te openbaren, zal het einde des apostelambts dit zijn, Christus openbaar te maken. Hoe? Door Hem te verkondigen onder de heidenen, hetwelk de valse apostelen hem tot schande rekenden. Maar omdat in het Grieks staat; Zijn zoon te openbaren in mij, zo acht ik dat het een Hebreeuwse wijze van spreken is voor; *Mij te openbaren*; want bij de Hebreëen is de letter, die in betekent, dikwijls overbodig, wat hun genoeg bekend is, die in die taal ervaren zijn. Zo zal dan de zin zijn; Dat Christus aan Paulus geopenbaard is, niet opdat hij alleen zijn kennis zou gebruiken, en stilzwijgend Hem in zijn boezem houden; maar opdat hij Hem hebbende leren kennen, onder de heidenen zou prediken. Ik heb terstond niet geraadpleegd. Wat de beduiding dezer woorden vlees en bloed aangaat, hij heeft enkel alle menselijke raadsragen willen uitsluiten; want hij begrijpt hier alle mensen in 't gemeen, en al hun voorzichtigheid en beleid, gelijk terstond uit het vervolg zal blijken. Ja, hij beduidt bij name de apostelen, en dat daarom, opdat de onmiddellijke roeping Gods helderder schittere. Zo heeft hij dan op de autoriteit Gods alleen betrouwende, en daarmee tevreden, zich tot het predikambt aangepast. Noch ben nogmaals te Jeruzalem gekomen. Dit is een verklaring van de naast-voorgaande uitspraak, en tevens een verheffing, alsof hij zei: Ik heb niemand der mensen als auteur begeerd, ja zelfs de apostelen niet. Zo falen dan die menen, dat de apostelen niet begrepen worden onder de woorden, vlees en bloed, omdat hij hen nu bijzonder noemt; want hij zegt niets nieuws noch iets anders daarbij, maar verklaart alleen duidelijker, wat duister gezegd was. Want hij lastert de apostelen niet, als hij hen aldus noemt; want om te bewijzen, dat hij niet door mensen gedreven geweest is, moest hij om de valse roem der boeven, ook de apostelen zelf tegen God overstellen. Waar nu het schepsel met God vergeleken wordt, geschiedt het geen onrecht, hoe verachtelijk en verworpen de namen ook zijn, waarmee het vernederd wordt.

17. Maar ik ben gegaan naar Arabië. Deze drie jaren is Lukas in de historie van de Handelingen der Apostelen voorbijgegaan, gelijk hij ook vele andere dingen niet verhaalt. Daarom is het een flauwe beschuldiging dergenen, die hier enige schijn van tegenstrijdigheid zoeken. Verder zullen de godzalige lezers overwegen, hoe zwaar Paulus terstond in het begin van zijn ambt is verzocht geweest. Die daags tevoren eershalve met een schitterend gevolg naar Damascus gezonden was, die wordt nu gedwongen als een balling in een vreemd land te dwalen; en nochtans geeft hij de moed niet verloren.

18. Daarna ben ik na drie jaren. Hij is eerst in het derde jaar, nadat hij het apostelambt verkregen had, te Jeruzalem gekomen; zo is hij dan niet begonnen van der mensen roeping. En evenwel zegt hij, opdat hij niet zou schijnen manieren te hebben, afgezonderd van de anderen, en daarom hun tegenwoordigheid te vlieden, dat hij te Jeruzalem gekomen is om Petrus te zien. Ofschoon hij derhalve in het aannemen van zijn ambt, hun autoriteit niet verwacht had, zo heeft hij toch niet tegen hun wil maar met hun bewilliging en goedkeuring, de eer van het apostelambt gehouden; dit is het wat hij wil zeggen, dat hij nooit vreemd is geweest van de andere apostelen, en dat hij tot deze tijd toe goed met hen overeenkomt. Hij geeft de korten tijd te kennen, dien hij daar geweest is, om te bewijzen dat hij niet om te leren daar gekomen was, maar alleen om onderling met elkaar te spreken. Op ditzelfde doelt ook wat hij daarbij voegt, dat hij niemand anders gezien heeft, te weten, omdat hij ergens anders heentrekkende daar alleen doorreisde.

19. Uitgenomen Jakobus. Men moet zien wie deze Jakobus geweest is. De ouden komen meest allen daarin overeen, dat het een uit de discipelen geweest is met de toenaam Oblias en Justus, welke opziener was van de gemeente te Jeruzalem. Hoewel anderen menen, dat

het een zoon van Jozef geweest is uit een andere vrouw. Nog anderen menen (wat waarschijnlijker is) dat het een volle neef van Christus uit zijn moeders zuster geweest is. Maar omdat deze onder de apostelen gerekend wordt, zo deel ik die mening niet. Want de uitvlucht van Hieronymus is van geen waarde, dat de naam apostel somtijds van de twaalven op anderen overgedragen wordt; want hier wordt van de hoogste waardigheid gesproken; en wij zullen horen, dat dezelfde weinig hierna onder de voornaamste pilaren gerekend is. Daarom acht ik het verreweg waarschijnlijker, dat het Alpheus' zoon is van wie hij spreekt. Het is gelooflijk, dat de anderen in verscheidene landen verstrooid waren; want zij zaten niet op één plaats ledig. En hoewel Lukas verhaalt, dat Paulus door Barnabas tot de apostelen geleid was, zo moet men dat niet verstaan van de twaalven, maar alleen van deze twee, die toen alleen te Jeruzalem waren.

20. Nu wat ik u schrijf. Deze bevestiging strekt zich uit tot het hele verhaal en bewijst hoe ernstig Paulus over deze zaak gesproken heeft, dat hij een eed daarbij voegt, welken men niet behoort te gebruiken, dan in zwaarwichtige zaken. En het is geen wonder, dat hij zo sterk daarop staat; want wij hebben boven gezien wat de bedriegers zochten, hem de naam en de eer van apostel te onttrekken. Verder moeten wij de eedsformulieren aanmerken, die de heiligen gebruiken, opdat wij verstaan, dat door de eed niets anders gezocht wordt, dan dat wij de trouw en waarheid onzer woorden en daden voor het oordeel Gods trekken, welke handeling door de vreze Gods bestuurd moet zijn.

22. Ik was van aangezicht onbekend. Ik acht, dat dit hier bijgevoegd is, om de kwaadwilligheid en boosheid van zijn lasteraren te meer te verheffen. Want indien de Joodse gemeenten door het gehoor alleen bewogen werden om Gode ere te geven, dat Hij zo wonderlijk in Paulus gewrocht had, hoe onbehoorlijk is het, dat zij die zijn wonderlijke krachten uit de vruchten klaarlijk zien, hetzelfde niet doen? Indien voor degenen, die in Judea waren, het gerucht alleen genoeg was, waarom zijn deze niet tevreden met het aanschouwen der dingen? Hij wordt gezegd het geloof verwoest te hebben, niet omdat het geloof in zichzelf overwinbaar is, maar omdat hij het in de zwakke mensen verwoestte. Bovendien wordt meer op het pogen gezien dan op de uitkomst.

24. Zij verheerlijkten God in mij. Dit was een klaar teken, dat zijn dienst door al de gemeenten in Judea goedgekeurd werd; en alzo goedgekeurd, dat zij met verwondering en lof erkenden de uitnemende kracht Gods. Zo berispt hij bedektelijk de kwaadwilligen, dat zij door hun nijdigheid en valse beschuldigingen slechts dit uitwerken, dat zij de ere Gods verduisteren, welke de apostelen bekend en openlijk beleden hadden in het apostelambt van Paulus te schijnen. Ondertussen wordt ons hier echter als in 't voorbijgaan de regel voorgeschreven, hoe wij de heiligen des Heeren behoren hoog te achten. Want wij zijn zo verdraaid of ondankbaar of tot bijgeloof geneigd, dat wij als Goden eren, die wij met Gods gaven zien versierd, ongedachtig van wie zij het ontvangen hebben. Zo worden wij te dezer plaatse vermaand, de ogen meer op de Auteur en Gever zelf te slaan, opdat wij Hem toeschrijven wat Hem toekomt; en tevens worden wij geleerd, dat het een stof geweest is om God te prijzen, dat Paulus van een vijand en wederpartij een dienaar van de gemeenten geworden was.

HOOFDSTUK 2

1. Daarna ben ik, na veertien jaren, weder opgegaan naar Jeruzalem met Barnabas, en heb ook Titus medegenomen. 2. En ik ben opgegaan volgens een openbaring, en handelde met hen over het Evangelie, dat ik predik onder de heidenen; en bijzonder met degenen, die in waarde waren, opdat ik niet enigszins tevergeefs zou lopen, of gelopen hebben. 3. Maar zelfs Titus, die met mij was, hoewel hij een Griek was, werd nochtans niet gedwongen besneden te worden. 4. Om de valse broeders, die bedektelijk ingekomen waren, om de vrijheid, die wij in Christus Jezus hadden, te bespieden, opdat zij ons zouden tot dienstbaarheid dwingen. 5. Dewelken wij zelfs niet één uur tijds hebben geweken door onderworpenheid, opdat de waarheid van het Evangelie bij u zou verblijven.

1. Na veertien jaren. Nauwelijks zou iemand als zeker kunnen uitmaken, of hij die reis meent, die Lukas vermeldt, Hand. 15 ; 2. Ja het verband der historie brengt ons eer op de tegengestelde zijde. Want daar wordt verhaald, dat Paulus viermaal te Jeruzalem is gekomen; van de eerste komst hebben wij reeds gesproken; de tweede komst was, toen hij aalmoezen in de Griekse en Aziatische gemeenten verzamelde, met Barnabas heeft overgedragen; gelijk wij hebben in het einde van het twaalfde hoofdstuk; en vele redenen dringen mij, dat ik de tegenwoordige plaats liever van die reis versta; want anders moest een van beide verhalen wat vals zijn. Bovendien is deze gissing waarschijnlijker, dat Petrus te Antiochië berispt is, toen Paulus te Antiochië woonde, en dit was eer hij door de gemeenten te Jeruzalem gezonden was, om de twist te eindigen, die over de ceremoniën gerezen was. Bovendien is het niet waarschijnlijk, dat Petrus zodanige veinzing zou gebruikt hebben, indien het bekende geschil geëindigd, en het besluit der apostelen publiek gemaakt was geweest.

En hier schrijft Paulus, dat hij te Jeruzalem is gekomen, en voegt daarna er bij, dat hij de veinzing van Petrus bestraft heeft, van welke hij zeker zich nimmer zou bediend hebben, dan in twijfelachtige dingen. Bovendien zou hij die reis, die hij met gemene bewilliging der gelovigen ondernomen had, nauwelijks aangeroerd hebben, zonder de oorzaak te melden, en met verzwijging der uitkomst, die zo merkwaardig was. En het staat niet eens genoegzaam vast, in welken tijd de zendbrief geschreven is; maar de Grieken gissen, dat hij uit Rome, en de Latijnen dat hij uit Eféze gezonden is. Maar ik ben van mening, dat hij niet alleen geschreven is, eer Paulus Rome gezien had, maar eer de raad was gehouden, en de apostelen uitspraak over de ceremoniën gedaan hadden. Want omdat de tegenpartijders de naam der apostelen valselijk voorwendden, en hun uiterste best deden, om Paulus te bezwaren, hoe grote onachtzaamheid zou het geweest zijn, het besluit voorbij te gaan, dat alom bij allen verbreid was, en door hetwelk zij wonden ontvingen? Voorwaar dit een woord had hun de mond gestopt; U werpt mij de apostelen tegen, maar een iegelijk weet wat die geoordeeld hebben; daarom houd ik u overtuigd van een onbeschaamde leugen. De noodzakelijkheid van de wet te onderhouden, legt gij als door der apostelen bevel de heidenen op; maar zij hebben daarover een brief geschreven, waarmee zij de consciënties daarvan bevrijden. Hier komt nog bij, dat hij in het begin de Galaten berispte, dat zij zo haastig afweken van het Evangelie, dat hun geboden was. Nu kan men lichtelijk verstaan, dat er sedert zij tot het Evangelie gebracht waren, enige tijd gelegen heeft, eer die strijd over de ceremoniën gerezen was. Verder, de veertien jaren versta ik niet van de een reis tot de andere, maar dat de telling altijd begint van de bekering van Paulus aan. Zo liggen er elf jaren tussen de beide reizen.

2. Ik ben opgegaan volgens een openbaring. Hier bewijst hij nu zijn apostelambt niet alleen met werken, maar ook met een Goddelijke openbaring. Want omdat God die reis bestuurde, wier oorzaak was de bevestiging van zijn leer, zo wordt zij nu niet alleen door de overeenstemming der mensen, maar ook door de autoriteit Gods bevestigd; en dit behoorde overvloedig genoeg te zijn, om de halsstarrigheid van die mensen te breken, die Paulus bezwaarden door de namen der apostelen hem tegen te werpen; want hoewel er tevoren enige reden was om te twisten, toen was, door God daartussen gesteld de sententie, alle geschil weggenomen. Ik handel met hen.

Ten eerste moet men aanmerken het woord handelen; want zij gebieden hem niet wat hij behoort te leren, maar hij verhaalt wat hij geleerd heeft, opdat zij daarin bewilligen, en die leer bevestigen. En omdat de tegenstanders hadden kunnen tegenwerpen, dat hij de gunst der apostelen gezocht had, met vele dingen listig door de vingeren te zien, zo drukt hij met name uit, dat hij met hen gehandeld heeft van het Evangelie, gelijk hij dat onder de heidenen predikte; waarmee hij alle vermoeden van bedrog en zoeken van uitvluchten wegneemt. Wij zullen zien wat eindelijk gevolgd is; want de apostelen rekenden hem niet tot zonde, dat hij zonder hun bevel begonnen was, maar zij hebben zonder twijfelen of beklagen goedgeacht wat hij gedaan had, en dat door het ingeven van dezelfde Geest, door wie Paulus tot hen was gekomen. Hij is dus niet door hen als apostel verkoren, maar als apostel erkend; maar hierover zal naderhand gesproken worden. Opdat ik niet enigszins. Hoe dan? zal de waarheid Gods vallen, indien zij niet op het getuigenis der mensen steunt? Maar ofschoon de hele wereld ongelovig is, zo blijft toch de waarheid Gods zeker en ongeschonden; en zij doen geen vergeefse arbeid, die op het bevel Gods het Evangelie leren, al is het dat zij door hun arbeid geen vrucht voortbrengen; en de woorden van Paulus strekken ook niet hiertoe, maar omdat de dienst des Woords voor de twijfelachtige consciënties onnut is, wat de mensen aangaat.

Te vergeefs lopen, wordt gesteld voor **onnut arbeiden**, wanneer er zulke stichting niet volgt als het behoort. Verder was dit een sterke stormram om de zwakke consciënties te verslaan, als de bedriegers logen, dat de leer, die Paulus predikte, met de leer der apostelen strijdig was, zodat velen verflauwden. De zekerheid van het geloof hangt niet aan de overeenstemming der mensen. Ja, wij moeten veeleer zó in de blote waarheid Gods rusten, dat noch mensen noch engelen ons daar af kunnen trekken. Maar de ongeleerden, en die nauwelijks enige smaak van de gezonde leer hebben, haar nog niet geheel in hart en merg hebben ingedronken, is deze verzoeking nauwelijks verdraaglijk, als zij horen, dat de voornaamste leraars onder elkaar oneens zijn. Ja, de duivel verslaat somtijds ook de sterken met dit argument, als hij de strijd en twist voorwerpt van hen, die vooral behoorden een en hetzelfde te gevoelen en te spreken. Het is nauwelijks te zeggen, hoe velen van het Evangelie verachterd zijn, en hoe veler geloof geschokt is, door de ongelukkige strijd over het lichaam van Christus in het nachtmaal, omdat zij de voornaamste mannen zo vijandig zagen strijden over een zo grote zaak. Nogmaals is de eendracht van alle geleerden geen klein hulpmiddel, om het geloof te bevestigen.

Zo dan, omdat de duivel door zulk een list, de loop des Evangelies zocht te verhinderen, zo heeft Paulus hem willen tegengaan; want nadat het openbaar werd, dat hij met alle apostelen wel overeenkwam, zo is de verhindering terstond weggenomen, en de harten der ongeleerden zijn door geen wankeling meer beroerd, wie zij behoorden te volgen. Het is dus dit wat hij zegt; Opdat de arbeid tevoren gedaan, niet verloren zou gaan, en opdat ik voortaan niet zonder vrucht voortging, zo heb ik die twijfeling weggenomen, welke velen beroerden, te weten, of zij mij dan wel Petrus behoorden te geloven; want wij hebben beiden eendrachtig omhelsd, wat ik altijd geleerd heb. Indien vele mensen heden ten dage de stichting zozeer zochten als Paulus deed, zij zouden zorgvuldiger zijn om onderling overeen te stemmen.

3. Maar zelfs Titus. Hij bewijst met een ander argument, dat de apostelen niets anders gevoelen dan hij. Want hij had een onbesneden mens tot hen gebracht, welken zij niet aarzelden voor hun broeder te erkennen. Hij voegt de reden erbij, waarom hij niet besneden is; want omdat de besnijdenis een middelmatige zaak was, zo kon men ze gebruiken of nalaten tot stichting. Want men moet altijd die regel houden. Ofschoon alle dingen ons geoorloofd zijn, zo moeten wij nochtans zien wat nut is. Daarom heeft hij Timotheüs besneden, opdat zijn voorhuid de zwakken geen ergernis zou zijn; want hij handelde toen met de zwakken, welke hij moest sparen. En hij zou gaarne hetzelfde met Titus gedaan hebben, omdat hij nimmermeer vermoeid was om de zwakken te dragen. Maar de reden was onderscheiden; want sommige valse broeders zochten aanleiding om zijn leer te lasteren, die dit gerucht dadelijk zouden verbreid hebben. Ziedaar die koene beschermer der vrijheid, als hij onder het oog der apostelen komt, legt hij dien kloeken geest en die fierheid af, waarmee hij onder ongeleerden opgeblazen is. Gelijk wij ons naar de zwakken behoren te voegen, alzo moeten wij de bozen sterk weerstaan, die willens lagen leggen om onze vrijheid te krenken. Want de werken der liefde moeten het geloof niet schaden; dus zal de liefde de allerbeste regeester wezen in de middelmatige dingen, indien men maar altijd voornamelijk op het geloof ziet.

4. Om de valse broeders die... Hier kan tweeërlei zin zijn, te weten, dat hij niet is besneden geweest, hoewel de valse broeders dat ongeschikt begeerden, en hem daartoe wilden dwingen; of, dat Paulus met opzet Titus niet besneden heeft, omdat hij zag, dat zij dat terstond tot oorzaak van lastering zouden getrokken hebben. Want te dezer oorzaak hadden zij zich in het gezelschap van Paulus gedrongen, opdat zij een van beide zouden doen, te weten, dat zij der Joden haat tegen Paulus verwekten, zo hij de ceremoniën onbeschroomd verachtte, of dat zij terstond over hem triomfeerden bij de heidenen, alsof hij met schaamte zijn leer herroepen had, zo hij zich gans en al van de vrijheid onthouden had. Hij zegt, dat hij niet is gedwongen, opdat de lezers verstaan, dat de besnijdenis op zichzelf niet veroordeeld wordt, alsof het een boze zaak ware, maar dat het geschil was, of men ze noodzakelijk moest onderhouden; alsof hij zei: Ik zou bereid geweest zijn hem te besnijden, zo de handeling niet over een grote zaak geweest ware. Want zij wilden ze als een wet opleggen, en zulk een dwang moest hij geen plaats geven.

5. Dewelken wij zelfs niet één uur tijds. Deze standvastigheid was een zegel van Paulus' leer. Want omdat de valse broeders hem wilden dringen, die niets anders zochten dan hem te beschuldigen, en hij daartegen onverschrokken stond, zo nam hij alle twijfeling voor het vervolg weg. Want men kon hem nu niet beschuldigen dat hij de apostelen bedrogen had. Zo zegt hij dan, dat hij zelfs niet één ure hun geweken heeft met onderwerping; dat is, op de wijze der onderwerping, zodat dit werk als het ware een bewijs was, dat de vrijheid overwonnen was; anders was hij altijd tot het einde zijns levens bereid, met zachtmoedigheid en verdraagzaamheid hun te wijken.

Opdat de waarheid van het Evangelie. Er was geen gevaar, dat Paulus van zijn vrijheid zou beroofd worden, al had hij zich ook aan anderen onderworpen; maar dat voorbeeld zou anderen geschaad hebben. Zo heeft hij dan wijselijk aangemerkt wat nut was.

Zo zien wij, hoe ver men de ergernis moet mijden, en wat men altijd in middelmatige dingen moet aanzien, te weten, de stichting. De inhoud is, dat wij der broederen dienstknechten zijn, doch tot dit einde, dat wij allen samen de Heere dienen, en dat de consciënties haar vrijheid onverlet behouden; want omdat de valse broeders de Godzaligen tot dienstbaarheid wilden dwingen, moest men hun niet gehoorzaam zijn. De waarheid des Evangelies moet men hier nemen voor zijn aangeboren zuiverheid, of, wat

hetzelfde is, voor de zuivere en ongeschonden leer des Evangelies; want de valse apostelen maakten het Evangelie niet geheel teniet, maar vervalste het met hun verdichtselen, alzo dat het reeds begon een verdicht en geveinsd Evangelie te zijn, gelijk het altijd is, wanneer wij maar een weinig van de eenvoudigheid van Christus afwijken. Met wat aangezicht zullen dan de papisten roemen, dat zij het ware Evangelie hebben, omdat het niet alleen door vele verdichtselen geschonden, maar ook door vele goddeloze leringen meer dan vervalst is? Laat ons daarom bedenken, dat het niet genoeg is, de naam van Evangelie en enig hoofdpunt daarvan te hebben, indien ook zijn zuiverheid niet geheel en ongeschonden blijve. Waar zijn ze nu die door schoonschijnende gematigdheden ons met de papisten willen verenigen? alsof het geoorloofd ware, van de leer der religie gelijk van geld of landgoed wat af te trekken. Wij zien hoe vreemd Paulus van zulk een minnelijke schikking geweest is, omdat hij zegt, dat het Evangelie niet waar is, als het niet zuiver is.

6. Van degenen, die schenen wat te zijn, (hoedanig zij eertijds geweest zijn gaat mij niet aan, God is geen aannemer van de persoon des mensen) want degenen, die schenen in waarde te zijn, hebben mij niets toegebracht. 7. Maar daarentegen, als zij gezien hadden, dat mij het Evangelie der voorhuid toebetrouwd was, gelijk aan Petrus dat der besnijdenis. 8. (Want die in Petrus krachtig geweest is tot het apostelschap der besnijdenis, die is ook krachtig geweest in mij onder de heidenen 9. En als Jakobus, en Céfás, en Johannes, die schenen pilaren te zijn, de genade die mij gegeven was, bekend hadden, zo gaven zij mij en Barnabas de rechterhand, tot een teken der gemeenschap, opdat wij onder de heidenen, en zij onder de besnijdenis het apostelschap zouden bedienen. 10. Alleenlijk dat wij de armen zouden gedachtig zijn; waarin ik ook naarstig geweest ben om dat zelf te doen.

6. Van degenen, die schenen... Paulus is nog niet tevreden, tenzij de Galaten ook weten, dat hij van Petrus en van de apostelen niets geleerd heeft. Dit is oorzaak, dat Porphyrius en Julianus de heilige apostel van hovaardigheid beschuldigen, omdat hij zich zoveel aanmatigt, dat hij niet van de anderen wil leren; omdat hij roemt dat hij zonder meester of helper leraar is geworden, en omdat hij zozeer arbeidt om de minste niet te zijn. Maar een iegelijk, die overwegen zal hoe noodzakelijk deze roem geweest is, zal erkennen, dat hij heilig en zeer loffelijk is geweest. Want indien hij de tegenstanders dit toegegeven had, dat hij iets van de apostelen geleerd had, zo zou hij hun twee redenen tot lastering gegeven hebben; want zij zouden terstond gezegd hebben, gij hebt eindelijk iets geleerd, om te beteren wat gij tevoren gezondigd had, en uw voeten van de onbezonnen voortgang terug te trekken. Zo zou vooreerst de gehele leer van de voorgaande tijd verdacht zijn geweest, en de stichting verstoord zijn, daarna zou hij voor het vervolg minder autoriteit gehad hebben; want men zou hem voor een gewone discipel gehouden hebben. Zo zien wij dan dat hij niet zozeer om zijns zelfs wil als wel uit nood om de leer te bevestigen, zich tot deze heilige roem verheft.

Hier is geen strijd van eerezucht, want hier wordt niet gehandeld over personen, maar Paulus wilde niet, dat zijn apostelschap door de luister van enig mens verduisterd werd, waaraan tevens de autoriteit der leer hing. En indien het niet genoeg is om die honden te bedwingen, zo weerlegt hij nochtans overvloedig hun bassen.

Hoedanig zij eertijds geweest zijn. Deze woorden moet men op zichzelf lezen; want hij heeft deze tussenzin er doen invloeden, opdat de lezers zouden weten, dat hij niet vraagt naar de achting der mensen.

Verder, deze plaats wordt verscheiden uitgelegd. Ambrosius meent, dat Paulus hier in 't voorbijgaan doorhaalt, die om hem te drukken de apostelen tegen hem stelden, alsof hij

zei: Zou ik hiertegen niet kunnen voortbrengen, dat zij arme ongeleerde mensen geweest zijn, die niets konden dan vissen, en ik ben van kindsaf door mijn meester Gamaliël wel onderwezen en geleerd. Maar ik laat dit varen; want ik weet dat het uiterlijke aanzien bij God niet geldt. Chrysostomus en Hieronymus nemen het harder, alsof hij zijdelings ook de eerste apostelen dreigde in deze zin. Hoedanig zij zijn, zij zullen het oordeel Gods niet ontvlieden, zo zij afwijken van hetgeen zij behoren te doen, zij zullen door de waardigheid van hun ambt, of door de waardigheid der mensen niet bevrijd worden. Maar mij schijnt deze uitlegging eenvoudiger toe en beter overeenkomende met de zin van Paulus, te weten, dat hij wel toegeeft, dat zij in orde van tijd de eersten geweest zijn, maar dat dit hem niet verhindert, ook nu meteen zijn graad te houden. Hij zegt niet, dat hij er niet naar vraagt, hoedanig zij tegenwoordig zijn, maar hij spreekt van de voorleden tijd, in welken zij apostelen waren, en hij vreemd van het geloof van Christus. Kortom, hij wil niet dat wij uit de voorleden tijd waardering maken, noch dat dit spreekwoord zou gelden; Dat meer recht heeft, die naar de tijd eerst is.

Van de persoon des mensen. Behalve de uitleggingen, die ik reeds voortgebracht heb, heeft deze derde ook enigen schijn, dat de persoon, dat is, uitwendige schijn, plaats heeft in de staatkunde der wereld; maar in het geestelijke rijk van Christus moet die niet zijn. Dit wordt behaaglijk gezegd; maar van de wereldse staatkunde is sprake, als de Heere zegt; Gij zult de persoon in het oordeel niet aannemen. Maar ik wil op deze redenering niet ingaan, omdat zij met de tegenwoordige plaats niets van doen heeft; want Paulus verstaat eenvoudig dat die graad van eer, waartoe de apostelen gekomen waren, hem niet verhinderd heeft door God geroepen te worden, en uit niet, onverwachts hun gelijk te worden; want hoewel er een groot onderscheid was, dat dit nochtans bij God niet gegolden heeft, die geen aannemer des persoons is, en wiens roeping aan geen vooroordelen onderhevig is. Maar het kon schijnen, dat hij dit ook zonder reden gezegd had, want ofschoon het waar is, dat men in de zaak des Heeren niet de persoon moet aanzien, (gelijk dit naarstig is te vermijden) wat gaat dit Petrus aan, en de andere apostelen, die niet naar het uiterlijke aanzien alleen eerwaardig waren, maar ook door ware heiligheid en geestelijke gaven? Want de persoon wordt gesteld tegen de vreze Gods, en de goede consciëntie, Hand. 10; 34, 35, en 1 Petr. 1: 17; en dit is een gewoon gebruik der Schrift. Nu, de apostelen hadden de voornaamste genade en eer vanwege hun godzaligheid, rechten ijver, heiligheid, en andere dergelijke gaven; en Paulus spreekt hier alzo met verachting van hen, alsof in hen niets anders geweest was, dan de uitwendige bedrieglijke schijn.

Ik antwoord, dat Paulus hier de apostelen niet schat naar hun eigen waarde, maar volgens de ijdele roem van zijn tegenstanders; want om hun ijdele rook te beter te verkopen, hebben zij met vollen mond de namen van Petrus, Jakobus en Johannes voorgeworpen, en de eerbied, die hun van de gemeente geschiedde, hebben zij eierzuchtig misbruikt, om Paulus verachtelijk te maken. Zo handelt dan Paulus hier niet hoedanig de apostelen zijn, noch ook wat gevoelen hij van hen heeft, buiten deze twist; maar hij weerlegt dien uitwendige schijn, dien de valse apostelen tegenwierpen. Zodan, gelijk hij later over besnijdenis zal handelen niet overeenkomstig zijn eigen gevoelen, maar volgens de valse en ongoddelijke mening, welke de bedriegers daaraan gehecht hadden; alzo verkondigt hij ook nu van de apostelen, dat die uitwendige schijn bij God niet geldt, waarmee zij in de wereld blonken; en dit blijkt uit de woorden; want waarom achtten zij de andere apostelen boven Paulus? omdat zij vóór hem geweest waren; dit was louter schijn. Anders heeft hen Paulus zonder twijfel naar zijn bijzondere bescheidenheid van harte hooggeacht, en de gaven Gods in hen omhelsd, die op een andere plaats vanzelf bekent, dat hij de minste onder de apostelen is, en dat hij onwaardig is in een zo voortreffelijke rij der apostelen gerekend te worden.

Zij hebben mij niet toegebracht. Men kon het ook aldus stellen; Zij hebben met mij niet gewandeld; want het is hetzelfde woord, dat hij boven tweemaal geplaatst heeft. Maar de zin is zeker, te weten, dat de apostelen het Evangelie van Paulus gehoord hebbende, het hun daartegen niet hebben gesteld (gelijk men pleegt te doen, wanneer men wat beters en volmaakters heeft), maar dat zij met zijn verklaring tevreden, eenvoudig en zonder uitstel zijn leer hebben omhelsd. Zo is er zelfs niet een woord veranderd, gelijk in een zaak, waar geen twijfel aan is. Nochtans niet alzo, dat Paulus, alsof hij uitnemender ware, het voorspreken aangenomen heeft, gelijk degenen, die aan anderen wijze en vorm vóórzeggen; maar hij heeft zijn geloof verklaard, nopens hetwelk een kwaad gerucht gerezen was, en zij hebben het met hun instemming goedgekeurd.

7. Maar daarentegen — zij gaven mij de rechterhand. Zo hebben zij dan aan zijn leer getuigenis gegeven, en dat zonder uitzondering, want zij hebben niets daartegen aangevoerd, gelijk het in betwiste punten pleegt te geschieden, en hebben met hem hetzelfde Evangelie beleden, ja hem voor hun metgezel erkend. Bovendien was de conditie van deze gemeenschap, dat zij de ambten onder elkaar deelden, zo waren zij dan gelijk, en in Paulus was geen onderworpenheid. De rechterhand der gemeenschap geven, beduidt hier; In een gemeenschap verbonden zijn. Toen zij gezien hadden, dat mij betrouwd was. Hij ontkent, dat de apostelen hem hierin dienst gedaan hebben, dat hij door hun bewilling of toelating apostel geworden is; maar hij zegt, dat zij hem de eer van het apostelambt gelaten hebben, opdat zij niet wegnamen wat hem God gegeven had. Hij drukt altijd hierop, dat hij door Gods gave en ordening tot apostel gekozen is; maar hier voegt hij er bij, dat hij door de apostelen zelf daarvoor erkend is; hieruit volgde, dat die boeven zochten te doen, wat de apostelen niet hadden durven doen, opdat zij de verkiezing Gods niet weerstonden. En hier begint hij zich toe te schrijven, wat hij eigen en bijzonder had boven de anderen, te weten, het apostelschap der voorhuid; want hierin was hij en Barnabas van de andere apostelen onderscheiden, dat zij apostelen waren voor de heidenen verordend. Dit was door Goddelijke openbaring geschied, en dat dit vast stond hebben de apostelen niet alleen geduld, maar ook gewild, omdat het goddeloos was niet gehoorzaam te zijn. Zo zien wij dan, hoe zij de ambten onder elkaar gedeeld hebben volgens de openbaring, te weten, dat Paulus en Barnabas apostelen der heidenen zouden zijn, en de anderen der Joden.

Maar dit schijnt te strijden tegen het bevel van Christus, waarin aan de twaalven bevolen wordt, te gaan in de hele wereld. Ik antwoord, dat hierdoor niet elk hunner daartoe verbonden wordt, maar dat het einde van hun ambt in 't gemeen beschreven wordt, te weten, dat de zaligheid aan alle heidenen moet verkondigd worden door de leer des Evangelies. Want het is openbaar, dat de apostelen nooit de wereld hebben doorgereisd; Ja, het is waarschijnlijk, dat nooit iemand uit de twaalven in Europa is gekomen. Want wat zij van Petrus zeggen, ik weet niet of het een fabel is; het is in elk geval zeer onzeker. Indien iemand tegenwerpt, dat toch de dienst van de apostelen zowel de heidenen als de Joden gemeen is, ik beken dat, naardat de gelegenheid strekte.

Ik beken, zeg ik, dat elk apostel het ambt had om het Evangelie te verbreiden, zowel onder de heidenen als onder de Joden. En zij hebben niet zó onder elkaar verdeeld, dat zij grenzen daaronder stelden, die men niet mocht overschrijden, gelijk de koninkrijken, vorstendommen en heerschappijen plegen begrensd te worden. Want wij zien, dat Paulus waar hij kwam, gewoon was zijn dienst eerst de Joden aan te bieden. Gelijk hij onder de heidenen een apostel en leraar der Joden mocht zijn; alzo was het de anderen geoorloofd, wie zij maar konden uit de heidenen tot Christus te brengen; gelijk Petrus dit recht gebruikt heeft jegens Cornelius en anderen. Maar omdat de andere apostelen in dier landstreek waren, wier inwoners schier allen Joden waren, en Paulus door Azië,

Griekenland, en andere verre landen reisde, hierom is hij bijzonder verordend tot een apostel der heidenen. Ja, toen de Heere in de beginne gebod, dat hij afgezonderd werd, wilde Hij, dat hij Antiochië en Syrië zou verlaten, en over de zee in verre landen reizen, om de heidenen nuttig te zijn. Zo was dan zijn apostelschap gewoon onder de heidenen, en buitengewoon onder de Joden. Daarentegen hebben de anderen eigenlijk de Joden gehad, maar onder deze conditie, dat hun dienst, wanneer de gelegenheid zich aanbood, ook voor de heidenen zou openstaan; maar dit laatste was hun als het ware buitengewoon. Verder, indien het apostelschap van Petrus bijzonder de Joden toekwam, zo mogen de roomsen zien, met wat recht zij de opvolging van het primaat van Petrus tot zich trekken. Want indien de roomse paus het primaat daarom zich toeschrijft, omdat hij Petrus' opvolger is, zo moet hij dien voorrang over de Joden gebruiken. De heilige Paulus wordt hier de voornaamste apostel der heidenen genoemd; zij ontkennen, dat hij bisschop te Rome geweest is. Zo dan, opdat hij enig bezit van zijn voorrang geniete, laat hem gemeenten verzamelen uit de Joden; want het betaamt ons, dat wij dien als apostel erkennen, die door de verordening van de Heiligen Geest, en door de toestemming van het hele apostolisch college ons gesteld is. Zo wie dit recht op Petrus overdraagt, die vermengt de goddelijke en de menselijke ordening. De wijze van spreken aangaande de woorden; besnijdenis en voorhuid, is genoeg bekend, dat zij Joden en heidenen voorstellen.

8. Die krachtig geweest is. Hij zegt, dat het deel hetwelk hem toegedeeld is, terecht hem toekomt, omdat de Heere zijn kracht in zijn dienst bewezen heeft. En zulk een openbaring der goddelijke kracht is als een zegel, om de zekerheid van zijn leer te verzegelen, en zijn leerambt te bevestigen. Verder is het onzeker, of hij de kracht Gods verstaat van het succes van zijn prediking, of van de gaven des Heiligen Geestes, die toen de gelovigen gegeven werden. Ik versta haar niet van het blote succes, maar van de geestelijke kracht, waarvan hij op andere plaatsen melding maakt. Uit alles volgt, dat het verdrag niet ijdel geweest is, hetwelk de apostelen onder elkaar hadden, maar dat het een oordeel was van God verzegeld.

9. En als zij de genade bekend hadden. Hiermede berispt hij en maakt hatelijk de trotse opgeblazenheid van hen, die de genade Gods niet achtten, welke door de voornaamste apostelen met verwondering en eerbied aangezien werd; want hun onachtzaamheid was niet te verdragen, zo zij voorwendden niet te weten, wat de apostelen van de beginne aan bekend hadden. Hier worden wij vermaand, dat men ook de genade Gods plaats moet geven waar zij ook gezien wordt, tenzij wij krijg willen voeren tegen de Heiligen Geest zelf, die niet wil, dat zijn gaven ijdel zijn. De genade dus, die de apostelen zagen, dat aan Paulus en Barnabas gegeven was, verwekte hen om de gemeenschap in de dienst te bevestigen.

Jakobus en Céfas. Ik heb boven reeds gezegd, dat deze de zoon van Alfeus is geweest; want hij kon de broeder van Johannes niet zijn, dien Herodes weinig tevoren gedood had, en dat het een uit de discipelen geweest is, die zo zeer uitstak boven de apostelen, zou naar mijn oordeel zeer ongerijmd zijn. En dat hij voornaam geweest is onder de apostelen, toont Lukas ook, die hem toeschrijft, dat hij de zaak, waarover gehandeld werd, in de raad bescheiden en besloten heeft, Hand. 15:13. En 21:18 verhaalt hij, dat alle ouderlingen der Jeruzalemse gemeente tot hem verzameld zijn geweest.

Die schenen pilaren te zijn. Dat zegt hij niet uit verachting, maar hij verhaalt de algemene mening; want daaruit volgt, dat men niet lichtelijk kan verwerpen wat zij gedaan hebben. Omdat hier gehandeld wordt over waardigheid, zo is het wonder, dat Jakobus boven Petrus wordt gesteld. Het is mogelijk geschied, omdat hij over de Jeruzalemse gemeente

gesteld was. Wat het woord pilaren aangaat, wij weten, dat de natuur der dingen medebrenge, dat degenen, die door vernuft of voorzichtigheid, of andere gaven uitmunten, ook de meeste autoriteit hebben. In de gemeente Gods gaat het alzo, dat men iemand meerder eer moet bieden, naarmate hij meer gaven heeft. Want het is ondankbaarheid, ja goddeloosheid, als men de Geest Gods niet eert, waar hij ook in zijn gaven verschijnt. Bovendien, gelijk het volk niet zonder herder kan zijn; alzo heeft elke vergadering der herders een leider nodig, maar altijd moet dit plaats hebben, dat degene, die de eerste is, als een dienaar zij.

10. Alleen dat wij de armen. Het schijnt, dat de broeders, die in Judea waren, zeer grote armoede hebben geleden, anders zouden zij andere gemeenten niet bezwaard hebben. Dit kon eensdeels gebeuren vanwege menigerlei rampen van het hele volk, en deels omdat zij dagelijks van hun goederen beroofd werden, omdat hun eigen natie en geslacht hen wredelijk vervolgde. En het was billijk, dat zij door der heidenen hulp verlicht werden, omdat zij het Evangelie, hetwelk een onwaardbaar goed is, van hen ontvangen hadden. Paulus zegt, dat hij getrouw volbracht heeft wat de apostelen van hem begeerd hadden. Zo ontrukte hij dan aan de tegenstanders het voorwendsel, dat zij zochten.

11. En toen Petrus te Antiochië gekomen was, heb ik hem openlijk tegengestaan, omdat hij berispenswaardig was. 12. Want eer sommigen gekomen waren van Jakobus, at hij mede met de heidenen; maar toen die gekomen waren, onttrok hij zich, en scheidde zich af van hen, vrezende degenen, die uit de besnijdenis waren. 13. En de andere Joden veinsden ook met hem; alzo dat ook Barnabas mede tot hun veinzing gebracht werd. 14. Maar als ik zag, dat zij niet recht wandelden naar de waarheid des Evangelies, zo heb ik tot Petrus gezegd in aller tegenwoordigheid; Indien gij, die een Jood zijt, naar der heidenen wijze leeft, en niet naar der Joden wijze, waarom dwingt gij de heidenen naar der Joden wijze te leven? 15. Wij die van nature uit de Joden, en niet zondaars uit de heidenen zijn; 16. Wetende, dat de mens niet gerechtvaardigd wordt uit de werken der wet, maar door het geloof van Jezus Christus, zo hebben wij ook in Jezus Christus geloofd, opdat wij uit het geloof van Christus zouden gerechtvaardigd worden, en niet uit de werken der wet; daarom dat uit de werken der wet geen vlees zal gerechtvaardigd worden.

11. En toen Petrus. Zo wie alle omstandigheden voorzichtig zal overwegen, zal (gelijk ik hoop) mij toestemmen, dat dit geschied is, eer de apostelen geoordeeld hadden, dat men de heidenen niet met de ceremoniën moest bezwaren. Want Petrus zou niet gevreesd hebben de ondank van Jakobus, of van anderen, die door hem gezonden waren, als het zo door zijn sententie en oordeel verordend was.

Verder, Paulus gaat nu verder, te weten, dat hij zijn Evangelie beschermd heeft tegen de veinzing van Petrus. Hij heeft ten eerste gezegd, dat de zekerheid van zijn Evangelie niet hangt aan Petrus en de apostelen, dat het naar hun goeddunken zou staan of vallen. Ten andere, heeft hij gezegd, dat het is bevestigd geweest door allen zonder enige uitzondering of weerspraak, en voornamelijk door hen, die naar aller eendrachtig gevoelen de voornaamsten waren. En nu (gelijk ik gezegd heb) gaat hij verder, te weten, dat Petrus door hem berispt is, omdat hij tot de tegenovergestelde zijde neigde, en door deze aanleiding komt hij tot de behandeling der zaak zelve. Hieruit is het openbaar, hoe vast en zeker zijn leer geweest is, welke zij niet alleen gewillig toegelaten en bevestigd hebben; maar die hij standvastig tegen Petrus bevestigd heeft, en is in de strijd overwinnaar gebleven. Wat twijfel kan er dan meer zijn, dat men ze niet voor de zekere en onoverwinnelijke waarheid zou aannemen? Tegelijk is de lastering weggenomen, dat

Paulus een gewoon discipel is, en dat hij ver af is van de waardigheid des apostelschaps. Want die berisping is een teken, dat zij even groot waren. Ik beken wel, dat de hoogsten terecht door de laagsten berispt worden, en daarom volgt niet, dat zij die iemand berispen, terstond gelijk groot zijn; want deze vrijheid der minderen tegen de meerderen wordt door God toegelaten. Maar men moet hier opmerken, hoedanig deze berisping geweest zij. Want Paulus berispte Petrus niet eenvoudig, gelijk de een christen de ander, maar hij deed dit krachtens zijn ambt, dat is, naar het recht van het apostolisch aanzien, dat hij droeg. En hier wordt het roomse pausdom met een tweede bliksem neergeslagen, en voornamelijk wordt die onbeschaamdheid gestraft, dat de roomse antichrist roemt, dat hij vrij is van rekenschap te geven, en dat hij zich stelt boven het oordeel der hele gemeente. Hier heeft een mens niet lichtvaardig, noch door ongeoorloofde stoutheid, maar naar de macht, die hem van God toegelaten was, Petrus voor de hele gemeente bestraft, en Petrus heeft zich gehoorzaam aan de berisping onderworpen. Ja, de hele handeling van deze twee hoofdstukken is niet anders geweest dan een openbare omkering van dien tirannischen voorrang, dien de roomse pausen snateren, door goddelijk recht gefundeerd te zijn. Maar is het, dat zij willen, dat hun oorsprong van God zij, zo moeten zij een nieuwe Schrift smeden. Indien zij hem niet tot een openbare vijand willen hebben, zo moeten zij deze twee hoofdstukken uit de Schrift uitschrappen.

Omdat hij berispenwaardig was. Daar staat in 't Grieks woordelijk, omdat hij berispt was; maar ik twijfel niet dat dit woord berispt, gezet is voor berisping waardig. Want dat Chrysostomus het uitlegt, dat er eerst door anderen een klacht en beschuldiging is gerezen, dat is voorwaar beuzelachtig. En hieruit is licht te besluiten, hoe ongepast dat gedichtsel van Hieronymus en Chrysostomus is, welke menen, dat de apostelen dit spel verdicht hebben voor het volk. Ook helpt hun het Griekse woord niet, dat hier staat; hetwelk beduidt, dat Petrus in het aangezicht of tegenwoordig bestraft is, en dat hij niet geantwoord heeft. Wat Chrysostomus meent, dat zij om ergernis te vermijden, wel afzonderlijk met elkaar zullen gesproken hebben, zo zij enig geschil gehad hadden, dat is een lichtvaardige gissing; want men moest deze zeer schadelijke ergernis achten boven andere, omdat de gemeente verscheurd werd, de Christelijke vrijheid gevaar liep, en de genade van Christus verduisterd werd; zo moest dan deze openbare zonde openlijk bestraft worden. Het voornaamste bewijs, waarop Hieronymus steunt, is veel te licht. Waarom (zegt hij) zou Paulus in een ander bestraft hebben, wat hij in zichzelf prijselijk acht? Want hij roemt, dat hij de Joden is een Jood geworden.

Ik antwoord, dat Petrus veel anders gedaan heeft. Want Paulus schikte niet anders naar de Joden, dan zo verre de leer der vrijheid ongerept bleef; daarom heeft hij ook Titus niet laten besnijden, opdat de waarheid des Evangelies ongeschonden zou blijven. Maar Petrus schikte zich alzo naar de Joden, dat hij de heidenen tot dienstbaarheid dwong, en tevens hierdoor als door een vooroordeel de leer van Paulus verkleinde. Hij hield dus geen maat, omdat hij meer zocht te behagen dan te stichten, en heeft meer gezien op hetgeen de Joden aangenaam was, dan op hetgeen voor het hele lichaam der gemeente nut was. Zo heeft dan Augustinus beter geoordeeld, die ontkent, dat iets volgens verdrag gedaan is, maar dat Paulus oprecht en met Christelijken ijver zich gesteld heeft tegen de verdraaide en ontijdige veinzing van Petrus, omdat hij achtte, dat zij der gemeente schadelijk was.

12. Want eer sommigen gekomen waren. Hier wordt het voornaamste stuk der handeling beschreven, dat Petrus om der Joden wil van de heidenen afweek, zodat hij ze van de gemeenschap der gemeente afhield, tenzij zij de vrijheid des Evangelies verlieten, en het juk der wet aannamen. Had Paulus hier gezwegen, zo was zijn hele leer vervallen, en de stichting door zijn dienst verkregen, te niet geworden. Daarom was het nodig, dat hij zich

moedig daartegen verhief, en scherp daartegen streed. Hier zien wij, hoe voorzichtig wij die gehoorzaamheid hebben te matigen, die wij de mensen bewijzen, opdat wij niet door onmatige begeerte om te behagen, of door verkeerde vrees voor ergernis, van de rechten weg afwijken. Indien dit met Petrus kon gebeuren, hoeveel lichter zal het ons gebeuren, zo wij niet naarstig toezien?

14. Als ik zag, dat zij niet recht wandelden. Sommigen verstaan het van de heidenen, die door het voorbeeld van Petrus beroerd zijnde, reeds verflauwden, maar beter voegt het van Petrus en Barnabas en hun volgelingen te verstaan. De rechte tred tot de waarheid des Evangelies was de heidenen met de Joden te verenigen, met behoud van de ware leer; maar de consciënties der Godzaligen te binden, en te belasten met de noodzakelijkheid van de wet te onderhouden, en stilzwijgend de leer der vrijheid te begraven, dit was een ellendig loon der eenheid. De waarheid des Evangelies neemt Paulus hier in dezelfde zin als boven, en stelt daartegen de veinzerij, waarmee Petrus en de anderen het Evangelie mismaakten. En omdat het alzo is, zo moet men geenszins twifelen, dat het voor Paulus een ernstige strijd geweest is. Over de leer kwamen zij zeer wel overeen; maar omdat Petrus zonder op de leer te zien, veel te dienstbaar de Joden navolgde, daarom wordt hij over zijn hinken berispt.

Sommigen ontschuldigden Petrus door een ander voorwendsel, te weten, omdat hij een apostel der besnijdenis zijnde, meer bezorgd behoorde te zijn voor de zaligheid der Joden, en zij bekennen nochtans tegelijk, dat Paulus ook wel gedaan heeft met de zaak der heidenen aan te nemen. Maar het is dwaasheid te verdedigen, wat de Heilige Geest door de mond van Paulus veroordeeld heeft. Want hier wordt niet der mensen zaak behandeld, maar de zuiverheid des Evangelies was in gevaar gekomen, dat zij door de Joodse zuurdesem niet zou besmet worden.

In aller tegenwoordigheid. Door dit voorbeeld worden wij vermaand, dat openlijk moet bestraft worden, die door openbaar kwaad gezondigd hebben, zover de gemeente daaraan gelegen is. Want het einde is, dat zulke daad door haar voorbeeld niet schade, indien zij ongestraft bleef, en Paulus vermaant ergens, dat men dit bijzonder moet onderhouden in de ouderlingen, te weten, zoverre zij om het aanzien, dat zij dragen, door hun voorbeeld te groter schade doen, en voornamelijk was het nut, dat een goede zaak, die een iegelijk aanging, voor het volk verdedigd werd, opdat Paulus te beter betuigde, dat hij het licht niet vlood.

Indien gij, die een Jood zijt. Deze rede van Paulus tot Petrus, heeft twee delen.

In het eerste berispt hij hem, dat hij de heidenen onrecht doet, omdat hij ze dwingt tot de onderhouding der wet, van welke hij zelf vrij wil zijn. Want behalve dat een iegelijk de wet, die hij anderen voorschrijft, moet onderhouden; zo zondigde hij ook hierin zwaarder, dat hij de heidenen tot het Jodendom dwong, en hij een Jood zijnde, daarvan vrij wilde zijn. Want de wet is de Joden, en niet de heidenen gegeven. Zo gebruikt hij dan een bewijs, waarbij men van het mindere tot het meerdere voortgaat. Nu was deze dwang hard en geweldig, dat hij de heidenen de gemeenschap opzegt, zo zij het juk der wet niet wilden aannemen, welke conditie onbehoorlijk was. En de hele kracht der berisping is in dit woord gelegen; hetwelk Chrysostomus en Hieronymus niet opgemerkt hebben; want het gebruik der ceremoniën was vrij tot stichting, mits de gelovigen niet beroofd werden van hun vrijheid, en hun geen noodzakelijkheid opgelegd werd, van welke zij door het Evangelie bevrijd waren.

15. Wij die van nature uit de Joden. Ik weet wel, dat sommigen menen, dat dit een voorkoming is; alsof Paulus in de persoon der tegenpartij voorkwam, wat zij had kunnen tegenwerpen, te weten, dat de Joden meer voorrecht hadden, niet dat zij roemden vrij van

de wet te zijn (want het zou meer dan ongerijmd zijn geweest, dat zij op de vrijheid van de wet roemden, wie de wet gegeven was) maar omdat zij door zekere merktekenen van de heidenen moesten onderscheiden worden. Ik verwerp dit nochtans niet geheel, noch neem het geheel aan, gelijk men terstond zal zien. Sommigen menen dat dit wel in de persoon van Paulus gezegd is, doch in deze zin: Indien gij de Joden de last der wet oplegt, dat zou meer redelijk zijn, want zij hebben haar bij erfenis verkregen; maar deze uitlegging past ook niet.

Het is dus eerder het tweede deel der rede, dat met een voorkoming begint. Want omdat tussen Joden en heidenen dit onderscheid was, dat de heidenen onheilig en onrein, en de Joden heilig waren, in zover God hen tot zijn volk aangenomen had, zo hadden de Joden om dit voordeel kunnen strijden. Maar Paulus dit voorzichtig voorkomende, wendt het tot het tegendeel. Want omdat de Joden zelfs met hun hele waardigheid gedwongen waren geweest tot het geloof van Christus te vlieden, hoeveel meer moesten de heidenen de zaligheid verkrijgen door het geloof? Zo is dan de zin van Paulus: wij die boven anderen schijnen uit te munten, die door de weldaad des verbonds altijd Gode nabij waren, vinden nochtans geen ander middel om zaligheid te verkrijgen, dan door het geloof in Christus; waarom zouden wij dan de heidenen een ander middel voorschrijven? Want zo de wet nodig ware, of nut ter zaligheid degenen die ze houden, zo zouden zij ons voornamelijk voordelig zijn, aan wie zij gegeven was. Indien wij die verlatende, tot Christus zijn geweken, zo moet men veel minder de heidenen dringen om haar aan te nemen. Het woord *zondaar*, beduidt hier gelijk in vele andere plaatsen, een mens die onheilig, verloren, en vervreemd van God is. Zodanigen waren de heidenen, die geen gemeenschap met God hadden, maar de Joden waren door aanneming kinderen Gods, en daarom tot heiligheid afgezonderd.

Als hij zegt *van nature*, verstaat hij daardoor niet, dat zij natuurlijkerwijze vrij zijn van de verdorvenheid van het menselijk geslacht; want David, die uit Abrahams geslacht gekomen was, bekent, dat hij uit onrein zaad geboren is, maar over de verdorvenheid der natuur, onder welke zij onderworpen waren, kwam het geneesmiddel der genade, waardoor zij geheiligd werden. En omdat de belofte de zegen erfelijk maakte, daarom wordt dat goed natuurlijk genoemd. Zo zegt hij tot de Romeinen, dat zij uit een heilige wortel geboren zijn.

Zo dan, als hij zegt: *Wij die van nature Joden zijn*, betekent zoveel alsof hij zei: wij worden heilig geboren, niet door onze eigen verdienste, maar omdat wij door God tot een volk zijn verkoren. Wij dan, die van nature Joden waren, wat hebben wij gedaan? Wij hebben in Christus geloofd. Waartoe hebben wij geloofd? Opdat wij door het geloof van Christus zouden gerechtvaardigd worden. Waarom? Omdat wij overtuigd waren, dat de mensen geen rechtvaardigheid kunnen verkrijgen uit de werken der wet. Zo bewijst hij dan uit de natuur en vrucht van het geloof, dat de Joden door de wet niet kunnen gerechtvaardigd worden. Want gelijk degenen, die hun eigen rechtvaardigheid willen oprichten, der rechtvaardigheid Gods niet onderworpen zijn; alzo belijden daarentegen zij, die in Christus geloven, dat zij zondaars zijn, en de rechtvaardigheid der werken verzaken. Hier houdt hij zich reeds bezig met de voornaamste zaak, ja in deze voorstelling alleen is bijna de hele som der handeling besloten; waarom wij te naarstiger de tegenwoordige plaats moeten aanmerken.

Ten eerste is dit op te merken, dat men de rechtvaardigheid moet hebben uit het geloof van Christus, omdat wij door de werken niet kunnen gerechtvaardigd worden. Nu wordt daar gevraagd, wat hij door de werken der wet verstaat. De papisten, door Origenes en Hieronymus verleid, menen, ja zeggen vast, dat hier alleen sprake is van de figuren en schaduwen der wet; daarom waar zij werken der wet vinden, duiden zij het op de ceremoniën, alsof Paulus niet handelde over de onverdiende rechtvaardigheid, die ons

door Christus gegeven wordt; want zij achten het niet ongerijmd, dat niemand gerechtvaardigd wordt door de werken der wet, en dat wij nochtans door de verdienste der werken bij God rechtvaardig gerekend worden.

In één woord, zij zeggen, dat hier niet gesproken wordt van de werken der zeden. Maar de samenhang der woorden bewijst klaar, dat ook de wet der zeden in deze woorden vervat wordt. Want bijna alles, wat Paulus hieronder zal stellen, behoort eerder tot de wet der zeden, dan tot de wet der ceremoniën. Bovendien stelt hij de onverdiende aanneming, waarmee God ons verwaardigt, altijd tegen de rechtvaardigheid der wet. Maar de tegenstanders zeggen hiertegen, dat Paulus dan enkel de werken had moeten noemen, en niet de werken der wet, indien hij ze tot een zekere soort der werken wilde betrekken. Ik antwoord, dat de reden dezer wijze van spreken zeer goed is. Want ofschoon iemand in heiligheid de engelen te boven ging, zo verdienen de werken geen loon, dan alleen omdat dit door God beloofd is. Zo dan, dat de volbrenging der wet rechtvaardigheid is, en het loon des eeuwigen levens heeft, dat komt uit God, welke zegt, dat leven zullen, die ze volbracht hebben; waarvan hierna te van zijn plaats meer zal gesproken worden. Bovendien had Paulus strijd met de Joden over de wet.

Hij wilde dus liever door dadelijk handgemeen te worden hen overwinnen in hun eigen perk, dan verder dolende, de schijn te geven van uitvluchten te zoeken; even alsof hij zijn zaak wantrouwde; zo blijft hij dan vaststaan in de handeling van de wet.

Ten andere werpen zij tegen, dat er alleen over de ceremoniën kwestie gerezen was; hetwelk wij ook bekennen. Waarom zou dan Paulus (zeggen zij) van een bijzondere zaak op een algemene overspringen? Dit was alleen de oorzaak der dwaling van Origenes en Hieronymus. Want zij meenden, dat het niet betaamde, dat Paulus, als de valse apostelen alleen over de ceremoniën twistten, meer zou aangrijpen. Maar zij merken niet, dat dit alleen hem aanleiding gegeven heeft om zo streng te strijden, omdat deze leer langer staart had dan het bij de eersten opslag scheen. Want dat de ceremoniën onderhouden werden, dat was voor Paulus zo zwaar niet geweest, als dat het vertrouwen en de eer der zaligheid op de werken gebracht werd; gelijk wij wanneer gehandeld wordt over het verbieden van vlees op zekere dagen niet zozeer er op zien, hoe zwaar het is, dat het eten van vlees verboden wordt, maar wij zijn veelmeer bezorgd om de strik der consciënties.

Zo dan, Paulus treedt niet buiten de zaak, als hij begint over de hele wet te handelen, hoewel de valse apostelen alleen over de ceremoniën twistten; want daarom drongen zij op de ceremoniën, opdat de mensen zaligheid zouden zoeken in de onderhouding der wet, omdat zij verzonnen, dat het een verdienstelijk werk was; daarom heeft Paulus niet de wet der zeden, maar de genade van Christus alleen tegen hen gesteld. Nochtans wordt deze brief niet geheel in die algemene verhandeling gesleten; want hij daalt eindelijk in het bijzonder tot de ceremoniën af. Maar omdat dit de voornaamste knoop was: of wij de rechtvaardigheid door de werken, dan wel door het geloof verkrijgen, zo moest die voornamelijk ontward worden. Omdat de papisten het heden kwalijk nemen, als wij krachtig bewijzen, dat de mensen door het geloof alleen gerechtvaardigd worden, zo willen zij kwalijk toegeven, dat onder de werken der wet ook de zedelijke begrepen worden. Velen hunner menen ook, dat zij, de vertaling van Hieronymus tegenwerpende, hun dingen wel gedaan hebben; maar het vervolg zal bewijzen, dat ook over de wet der zeden gesproken wordt.

16. Maar door het geloof. Hij geeft niet alleen te kennen, dat de ceremoniën of allerlei werken niet genoeg zijn, tenzij de hulp van het geloof daarbij komt; maar het is even alsof hij zei: *Niet door de werken, maar door het geloof van Christus alleen.* Anders zou de reden ongepast en vreemd van de handeling zijn; want de valse apostelen verwierpen Christus niet, noch het geloof, maar wilden, dat men de ceremoniën daarbij zou stellen.

Indien Paulus dusdanige samenvoeging had aangenomen, zo was er een volkomen eendrachtigheid onder hen geweest; Paulus zou dan tevergeefs met zulk een hatelijke strijd de gemeente beroerd hebben. Zo laat dan dit vast en zeker blijven, dat hier een uitsluitende voorstelling is; Dat wij niet anders gerechtvaardigd worden dan door het geloof; of, dat wij niet dan door het geloof gerechtvaardigd worden; wat evenveel beduidt als dit; Dat wij alleen door het geloof gerechtvaardigd worden. Waaruit het openbaar is, hoe kinderachtig heden de papisten beuzelen, als zij met ons twisten over het woordje alleen, alsof dat ons eigen woord ware. Maar de theologie der papisten was Paulus wel te weten onbekend; zij zeggen, dat de mens door het geloof gerechtvaardigd wordt, doch stellen een deel der rechtvaardigheid in de werken; zulk een halve rechtvaardigheid kende Paulus niet; want als hij leert, dat wij door het geloof rechtvaardig zijn, omdat wij door de werken niet kunnen gerechtvaardigd worden, zo neemt hij voor zeker en bekend, wat waarachtig is, dat wij niet anders de rechtvaardigheid van Christus kunnen deelachtig worden, dan als wij geen eigene rechtvaardigheid hebben. Zo dan, men moet of niets óf alles aan het geloof of aan de werken toeschrijven. Wat betreft het woord rechtvaardigmaking, en hoe het geloof er de oorzaak van is, dat zullen wij later zien. Zal geen vlees gerechtvaardigd worden. Hij heeft eerst de consciëntie van Petrus en van anderen tot getuige genomen; nu bevestigt hij dat meer, betuigende, dat het zo is, dat is, dat geen mens door de werken der wet rechtvaardigheid zal verkrijgen. Dit is het fundament van de onverdiende rechtvaardigheid, als wij van eigen rechtvaardigheid ontbloot worden. Wanneer hij nu verder ontkent, dat enig sterveling gerechtvaardigd wordt, dat is zoveel alsof hij zei, dat alle mensen van de rechtvaardigheid der wet uitgesloten worden, en dat het niet mogelijk is, dat iemand daartoe zou komen.

17. Maar indien wij, zoekende in Christus gerechtvaardigd te worden, ook zelf bevonden worden zondaars te zijn, is dan Christus een dienaar der zonde? Dat zij verre. 18. Want zo ik, wat ik afgebroken heb, nogmaals opbouw, zo maak ik mijzelf een overtreder. 19. Want ik ben door de wet der wet gestorven, opdat ik Gode leefde; ik ben met Christus gekruist. 20. En ik leef, doch nu niet ik, maar Christus leeft in mij; en wat ik nu leef in het vlees, dat leef ik door het geloof des Zoons Gods, die mij heeft liefgehad, en Zichzelf voor mij heeft overgegeven. 21. Ik verwerp de genade Gods niet; want indien de rechtvaardigheid door de wet is, zo is Christus tevergeefs gestorven.

17. Indien wij, zoekende. Nu komt hij weer tot de Galaten, opdat niemand deze zin voege tot de voorgaande zin, alsof het een deel van de rede ware, die hij tot Petrus gesproken had. Want waartoe zouden deze woorden nodig geweest zijn tot Petrus? Hoewel, dit dient niets of zeer weinig tot de zaak; daarom mag een iegelijk nemen wat hij wil. Verder, sommigen lezen het als een bevestiging, onder welke Chrysostomus is, en maken deze zin; Indien wij, zoekende in Christus gerechtvaardigd te worden, nog niet volkomen rechtvaardig, maar nog onrein zijn, en Christus ons niet genoegzaam is tot rechtvaardigheid, dan volgt daaruit, dat Christus een dienaar is van een leer, die de mensen in de zonde laat; alsof Paulus, deze ongerijmdheid voorstellende, hen van lastering beschuldigde, die een deel der rechtvaardigheid aan de wet toeschrijven. Maar omdat er terstond een woord volgt, dat een verfoeien beduidt, hetwelk Paulus nergens gewoon is te stellen dan achter een vraag, zo acht ik, dat hij dit meer gezegd heeft om die ongerijmdheid weg te nemen, die scheen te volgen.

Zo voorkomt hij hen dan vragende op zijn wijze als in de persoon der tegensprekers. Indien (zegt hij) de rechtvaardigheid van het geloof dit medebrengt, dat ook wij Joden, die van de baarmoeder als geheiligd zijn, veroordeeld en onrein geacht worden, zullen wij niet zeggen, dat Christus een oorzaak der zonde is, als die de macht der zonde in de

zijn krachtig maakt? Deze twijfeling ontstond daaruit, dat hij gezegd had, dat de Joden gelovende in Christus, de rechtvaardigheid der wet verwerpen. Want zonder Christus schijnen de Joden van de gemene besmetting der heidenen afgezonderd, enigszins alzo uit het getal der zondaren uitgenomen te zijn. De genade van Christus maakt hen aan de heidenen gelijk; en het geneesmiddel, dat beiden gemeen is, bewijst dat de ziekte gelijk is. Hiertoe dient het woordje ook. Wij ook zelf, zegt hij, en spreekt niet van allerlei mensen, maar van de voornaamste, gelijk de Joden waren.

Dat zij verre. Terecht verwerpt hij dat; want Christus, omdat Hij de zonde ontdekt die verborgen was, is daarom geen dienaar der zonde, alsof Hij de rechtvaardigheid teniet makende, voor de zonde een deur opende, noch ook alsof Hij het rijk der zonde bevestigde. De Joden waren daardoor bedrogen, dat zij enige heiligheid zich toe-eigenden buiten Christus, welke geen was. Hieruit kwam de klacht; Is Christus dan gekomen om ons de rechtvaardigheid der wet te ontnemen, om uit heiligen onreinen te maken, en om ons der zonde en der verdoemenis te onderwerpen? Paulus zegt, dat het zo niet is, ja hij werpt deze lastering met verfoeiing terug; want Christus bracht de zonde niet mede, maar ontdekte haar, en Hij nam de rechtvaardigheid niet weg, maar benam de Joden de valse schijn der rechtvaardigheid.

18. Want zo ik, wat ik ... Het antwoord is tweevoudig. Het eerste is indirect, als hij vermaant, dat dit met zijn hele leer strijdt; want hij had het geloof van Christus alzo gepredikt, dat hij de val en wegneming der zonde daarbij stelde. Want gelijk Johannes leert, dat Christus niet gekomen is om het rijk der zonde op te richten, maar om het te verbreken, alzo betuigt Paulus hier, dat Hij, het Evangelie predikende, de ware rechtvaardigheid weer opgericht heeft, opdat de zonde teniet zou worden. Zo kwam het dan niet overeen, dat de zonde door dezelfde persoon zou verdorven en weer opgericht worden. Zo verwerpt hij dan de valse beschuldiging, de ongerijmdheid tegenwerpende, die daaruit zou volgen.

19. Want ik ben door de wet der wet gestorven. Nu volgt hier een direct antwoord, te weten, dat men Christus niet moet opleggen, wat het eigen werk der wet is, en dat het ook Christus niet nodig is, om de rechtvaardigheid der wet teniet te maken, omdat de wet zelf haar discipelen doodt, even alsof hij zei: Gij bedriegt de ellendige mensen door een valse inbeelding, alsof zij uit de wet moesten leven; en door dit voorwendsel houdt gij hen in de wet. En ondertussen verwekt u nijd tegen het Evangelie, alsof het de rechtvaardigheid teniet maakte, die wij uit de wet hebben. Maar het is de wet zelf die ons dwingt, dat wij aan haar sterven; want omdat zij met de verdoemenis dreigende, ons niet anders laat dan vertwijfeling en wanhoop, drijft zij ons op deze wijze af van het vertrouwen op haar. Indien wij een gemakkelijker begrip van deze plaats willen hebben, zo moeten wij dat halen uit Rom. 7; want daar beschrijft Paulus keurig, dat niemand aan de wet leeft, dan dien die voor de wet dood is, dat is, ledig, en zonder vrucht. Want zo haast als de wet in ons begint te leven, geeft zij ons een dodelijke wonde, waaraan wij sterven, en maakt tevens de zonde levend, die tevoren dood was. Zo dan, die voor de wet leven, hebben de kracht der wet nooit gevoeld, ja hebben zelfs niet gesmaakt wat de wet is; want de wet waarachtig verstaan, dwingt ons aan haar te sterven; van hier de zonde, en niet uit Christus. ***Aan de wet sterven,*** is haar verlaten, en van haar heerschappij vrij worden, alzo dat wij geen vertrouwen meer in haar hebben, en dat zij ons onder het juk der dienstbaarheid niet gevangen houdt. Om Gode te leven. Hij toont, dat het een gewenste soort van dood is, waaruit de valse apostelen een stof van nijdigheid zochten; want hij geeft te kennen, dat wij niet der wet sterven om der zonde, maar om Gode te leven.

Gode leven, is wel somtijds ons leven naar zijn wil schikken, alzo dat wij geheel ons leven niet anders zoeken dan Hem te behagen; maar hier is het, een leven Gods leven, (opdat ik alzo spreek) waardoor de tegengestelde dingen met elkaar overeenkomen; want op dezelfde wijze als gezegd is, dat wij der wet sterven, is ook gezegd, dat wij Gode leven. Kortom, Paulus vermaant, dat die dood niet dodelijk is, maar eer een oorzaak van een beter leven, dat God ons uit de schipbreuk der wet opneemt, en dat wij door zijn genade tot een ander leven weer opgericht worden. Andere uitleggingen ga ik voorbij; dit dunkt mij de natuurlijke zin van Paulus te zijn.

Ik ben met Christus gekruist. Hij drukt de wijze uit, hoe wij der wet gestorven zijnde, Gode leven, te weten, als wij in de dood van Christus ingeplant zijnde, daaruit een verborgen kracht, gelijk de loot uit de wortel, trekken. Nu, Christus heeft het handschrift der wet, dat tegen ons was, aan zijn kruis gehecht; dus worden wij, met Hem gekruist zijnde, van alle vervloeking en verdoemenis verlost. Wie deze verlossing teniet zoekt te maken, verijdelt het kruis van Christus. Maar laat ons bedenken, dat wij niet anders van het juk der wet verlost worden, dan als wij één met Christus worden; gelijk een loot niet anders de vrucht uit de wortel trekt, of zij moet in één natuur met de wortel verenigd zijn.

20. En ik leef. Het menselijk gevoel haat altijd de naam van dood. Daarom als hij geleerd heeft, dat wij met Christus aan het kruis zijn gehecht, zo voegt hij daarbij, dat ook dit ons ten leven dient. Tevens verklaart hij, wat hij eerst verstaan heeft onder de woorden, **Gode leven**, te weten, dat hij nu niet leeft met zijn eigen leven, maar dat hij door de verborgen kracht van Christus zó levend gemaakt wordt, dat Christus kan gezegd worden in hem te leven en krachtig te zijn. Want gelijk de ziel het lichaam onderhoudt, alzo geeft Christus het leven in zijn leden. Het is een opmerkelijk gezegde, dat de gelovigen buiten zichzelf leven, dat is, in Christus; hetwelk niet kan geschieden of zij moeten ware en zelfstandige gemeenschap met Hem hebben.

Verder, Christus leeft in ons op tweeërlei wijze; Het een leven is, als Hij ons door zijn Geest regeert, en al onze handelingen beweegt. Het ander is, dat Hij ons met deelgenootschap aan zijn rechtvaardigheid begiftigt, zodat wij in Hem Gode aangenaam zijn, omdat wij dat in onszelf niet vermogen. Het eerste leven dient tot de wedergeboorte; het ander, tot de genadige aanneming der rechtvaardigheid, waarvan ik deze plaats versta, hoewel zo iemand het liever van beide wil verstaan, zo wil ik daar niet tegen strijden.

Wat ik nu leef in het vlees. Hier is bijna niet één uitspraak, die niet door menigerlei uitleggingen verscheurd is. Bijvoorbeeld: sommigen nemen hier het woord vlees, voor de verdorvenheid der zondige natuur; maar Paulus neemt het eenvoudiger voor het lichamelijke leven. Want anders had men licht een andere tegenwerping kunnen voortbrengen. Gij leeft toch een lichamenlijk leven; en waar dit sterfelijk lichaam zijn werk doet, en met spijs en drank onderhouden wordt, is dit geen hemels leven van Christus. Het is dus een wonderspreuk en tegen de rede, dat gij ontkent een eigen leven te hebben, daar gij openlijk naar de algemene wijze der mensen leeft. Paulus antwoordt, dat dit in het geloof is gelegen; waarmee hij te kennen geeft, dat het is een geheimenis voor het menselijk gevoelen verborgen.

Het leven derhalve, dat wij door het geloof hebben, wordt niet met ogen gezien, maar binnen in de consciëntie gevoeld door de kracht des Heiligen Geestes; en daarom worden wij door het lichamenlijke leven niet verhinderd het hemelse leven te bezitten door het geloof. Ef. 1: 20 zegt hij; *Hij heeft ons mede gezet in de hemel*, enz. en nogmaals; Nu zijt gij medeburgers der heiligen, en huisgenoten Gods. En nogmaals, Filipp. 3: 20, *Onze wandel is in de hemel*. In een woord, Paulus is vol van zulke getuigenissen, met welke hij betuigt, dat wij zó in de wereld leven, dat wij nochtans ook in de hemel leven; niet alleen

omdat ons Hoofd daar is, maar ook omdat wij door het recht der vereniging het leven met Hem gemeen hebben, gelijk Johannes spreekt hoofdstuk 14: 1.

Die mij heeft liefgehad. Dit is hier bijgevoegd om de kracht van het geloof uit te drukken; want terstond zou iemand kunnen denken; waaruit komt zulk een grote kracht van het geloof, dat zij het leven van Christus in ons overstort? Zo verklaart hij dan de substantie of het fundament, waarop het geloof steunt, te weten, de liefde en de dood van Christus. Want daaruit moet men de vrucht van het geloof waarderen. Hoe komt het dan, dat wij door het geloof van Christus leven? Omdat Hij ons heeft liefgehad, en Zichzelf voor ons heeft overgegeven. De liefde (zeg ik) waarmee Christus ons omhelsd heeft, heeft gemaakt, dat Hij Zich met ons verenigd heeft; dit heeft Hij volbracht door zijn dood. Want omdat Hij Zichzelf voor ons gegeven heeft, zo heeft Hij niet anders dan in onzen persoon geleden; daarom, al wat het geloof in Christus vindt, daaraan maakt het ons mede deelachtig. En als hij de liefde meldt, zo beduidt hij hetzelfde wat Johannes leert, te weten: *Niet dat wij Hem eerst liefgehad hebben, maar Hij is met zijn liefde ons voorgekomen.* Want had Hij, door enige verdiensten opgewekt zijnde, ons verlost, zo zouden deze verdiensten gezegd worden de oorzaak te zijn; maar nu Paulus het geheel aan de liefde toeschrijft, zo is dan de verlossing onverdiend. Men moet de orde aanmerken, Hij heeft ons liefgehad, en Zichzelf voor ons gegeven; want het heeft dezelfde kracht alsof hij gezegd had; Hij heeft geen andere reden gehad om te sterven, dan omdat Hij ons liefhad; en dat toen wij nog vijanden waren, gelijk hij Rom. 5: 10 leert.

En Zichzelf voor mij heeft overgegeven. Men kan met geen woorden behoorlijk uitdrukken, hoe groot dit is. Want wie zou enigszins kunnen uitspreken, hoe groot de uitnemendheid des Zoons Gods is? Deze heeft Zichzelf gesteld tot enen prijs om ons te verlossen. Onder het woordje overgeven, wordt de hele vrucht besloten, die wij uit de dood van Christus hebben, te weten, dat Hij is het verzoenoffer, de afwassing, de genoegdoening, enz. Ook hebben de woorden voor mij, geen kleine kracht, want het zou niet genoeg zijn geweest, dat Christus voor de zaligheid der wereld gestorven ware, zo niet een iegelijk de vrucht en de genieting dezer genade voor zichzelf zocht.

21. Ik verwerp niet. In dit woord is ook grote kracht gelegen, want hoe grote en gruwelijke ondankbaarheid is het, zulk een onuitsprekelijke genade Gods, en die door zulk een grote prijs verkregen is, te verachten? Nu, van deze grote heiligschennis beschuldigt hij de valse apostelen, die met Christus alleen niet tevreden, andere behulpzels der zaligheid stelden. Want de genade Gods wordt verworpen, indien wij alle andere dingen verzakende, Christus alleen niet aannemen. Nu, wat is er voor de mens meer over, als hij de genade Gods verwerpende, zich harer onwaardig heeft gemaakt.

Want indien de rechtvaardigheid enz., zo is Christus tevergeefs gestorven. Dat is, er is geen nut in de dood van Christus, of, Christus zou tevergeefs gestorven zijn. Want dit is de vrucht van Christus' dood, dat Hij door onze zonden uit te wissen, ons met de Vader verzoend heeft. Hieruit volgt, dat wij door zijn genade gerechtvaardigd worden, en daarom niet door de werken. De papisten verstaan het van de wet der ceremoniën; maar wie ziet niet, dat het op de hele wet slaat? Want het is even alsof Paulus zei: Indien wij zelf de rechtvaardigheid verdienen, heeft Christus tevergeefs geleden; want Hij heeft geleden om ons de rechtvaardigheid te verkrijgen; wat nood was het van elders te verkrijgen, wat wij onszelf konden geven. Voorwaar, indien de dood van Christus onze verlossing is, zo waren wij gevangenen; indien onze voldoening, zo waren wij schuldenaars; indien onze verzoening, zo waren wij aangeklaagden; indien onze afwassing, zo waren wij onrein. Zo dan, wie zijn reinheid, zijn afwassing, zijn verzoening, rechtvaardigheid en verlossing aan de werken toeschrijft, die maakt, dat de dood van Christus tevergeefs is.

Hier zal mogelijk iemand tegenwerpen, dat dit argument geen kracht heeft tegen degenen, die de genade van Christus met de werken samenvoegen, hetwelk zonder twijfel de valse apostelen gedaan hebben. Want deze twee dingen kunnen tegelijk waar zijn, te weten, dat uit de wet rechtvaardigheid is, en dat wij door de dood van Christus verlost zijn. Ik beken dit, indien wij toelaten dat een deel der rechtvaardigheid door de werken verkregen wordt en dat het andere deel uit genade komt. Maar dat deze theologie aan Paulus onbekend geweest is kan men licht verstaan. Want hij heeft óf geschikt tegen zijn tegenstanders gedisputeerd, of dwaselijk en verkeerd. Indien enig lasteraar hem wil beschuldigen, zo is deze verdediging krachtig genoeg, dat de rechtvaardigheid, die voor God gerekend wordt, geen rechtvaardigheid is, zoals wij mensen bedenken, maar waarin niets ontbreekt. Maar omdat wij hier niet voorgenomen hebben Paulus te verdedigen tegen de lasteraars, die tegen de Heiligen Geest durven razen, zo laat ons tegen de papisten handelen. Zij bespotten ons, als wij met Paulus besluiten, *dat Christus tevergeefs gestorven is*, zo de rechtvaardigheid uit de werken is; want zij menen een schoon antwoord te hebben, als zij uit hun Sofisten aanvoeren, dat Christus ons de eerste genade verdiend heeft, dat is, de oorzaak tot verdienen; en dat de verdienste zijns doods met de genoegdoeningen der werken samenlopen tot de dagelijkse vergeving der zonden. Zo mogen zij dan Paulus bespotten, uit wiens mond wij spreken; want zij moeten eerder hem weerleggen dan ons. Wij weten wel, dat hij te doen had met mensen, die de genade van Christus niet geheel uitsloten, maar de helft der zaligheid in de werken stelden; tegen hen redeneert hij aldus; *Dat Christus tevergeefs gestorven is, indien de rechtvaardigheid door de wet is*; door aldus te handelen, laat hij voorwaar voor de werken geen druppel rechtvaardigheid. Tussen hen en de papisten is geen onderscheid; zo mogen wij dan om hen te weerleggen Paulus' argument wel gebruiken.

HOOFDSTUK 3

1. O dwaze Galaten, wie heeft u verstrikt, dat gij der waarheid niet gehoorzaam zijt? denwelken Jezus Christus voor de ogen geschilderd zijnde, onder u gekruist zijnde? 2. Dit wil ik alleen van u weten; Hebt gij de Geest ontvangen uit de werken der wet, of uit de prediking van het geloof? 3. Zijt gij zo dwaas, dat gij met de Geest begonnen zijnde, nu met het vlees voleindigt? 4. Hebt gij zo veel tevergeefs geleden? indien ook maar tevergeefs! 5. Degene clan, die u de Geest geeft, en in u krachtige daden werkt, doet Hij dat uit de werken der wet, of uit de prediking van het geloof?

1. O dwazen. Nu voegt hij een berisping bij de leer. Indien het iemand verwondert, waarom hij haar niet uitgesteld heeft tot het einde; zonder twijfel hebben hem de zo ernstige gedachten, die hij voortgebracht heeft, geprikkeld, dat hij zo plotseling in vlam raakte. Want als wij horen, dat de zoon Gods met al zijn goederen verworpen wordt, en dat zijn dood voor niet wordt geacht, welk vroom gemoed zou niet van verontwaardiging gloeien! Zo noemt hij hen dan: **Dwazen of uitzinnigen**, omdat zij zich in zulk een grote schennis van het heilige hadden laten inwikkelen; en hij bestraft hen niet alleen, dat zij zich hadden laten verleiden, maar dat zij zich als door een magische betovering hadden laten verstrikken, hetwelk veel zwaarder is; want hij geeft te kennen, dat hun val meer uitzinnigheid dan dwaasheid is.

Sommigen menen, dat Paulus op de aard des volks gezien heeft, omdat zij uit de Barbaren gekomen, harder moesten behandeld worden. Maar ik wil het liever op de zaak zelf duiden; want het is verbazend, dat in zulke grote klaarheid des Evangelies de duivel nog plaats heeft. Want niet alleen daarom, zegt hij, dat zij betoverd en uitzinnig zijn, omdat zij der waarheid niet gehoorzaam zijn, maar omdat zij zo zeker, zo openlijk, zo gemeenzaam, en eindelijk zo krachtig onderwezen zijnde, **terstond afwijken**.

Het Griekse woord waarvoor wij gezet hebben: **Gehoorzaam zijt**, daarvoor heeft Erasmus: Geloof; hetwelk ik wel niet geheel verwerp; nochtans komt met de samenhang beter overeen wat ik gesteld heb; want Paulus beschuldigt hen niet, dat zij in de beginne het Evangelie verworpen hebben, maar hij berispt hen, omdat zij niet hebben volhard in gehoorzaamheid.

Dewelken Jezus Christus. Dit dient (gelijk ik reeds gezegd heb) om de schuld te verzwaren; want hoe bekender ons Christus geweest is, des te groter zonde is de afwijking. Zo zegt hij dan, dat de klaarheid van zijn leer zo groot is geweest, dat zij niet zozeer een naakte leer is geweest, als een levend en uitgedrukt beeld van Christus. Zo hadden zij dan zulke kennis gehad, die met een klaar aanschouwen kon vergeleken worden. De uitlegging van Augustinus is hard, en vreemd aan de zin van Paulus; hij zegt, dat Christus zijn recht en bevel afgenomen was, alsof Hij uit zijn bezitting verdreven ware. Anderen lezen voorgeschreven, welk woord niet kwalijk zou passen, zo men het woord voorschrijven neemt in de zin van openlijk bekendgemaakt worden; vandaar dat programmata, dat is, schriftelijke bekendmakingen, genoemd worden bij de Grieken die tafels, waarmee men goederen te koop publiceert; zodat het een ding is, dat voor aller mensen ogen tentoongesteld wordt.

Maar in het woord **geschilderd**, is minder dubbelzinnigheid, en voegt zeer wel naar mijn oordeel; want om te tonen, hoe krachtig zijn prediking geweest is, vergelijkt Paulus haar eerst met een schilderij, die het beeld van Christus hun naar het leven heeft getekend; bovendien met deze gelijkenis niet tevreden, voegt hij er bij, dat Christus onder hen gekruist is geweest; waarmee hij te kennen geeft, dat zij door het tegenwoordig aanschouwen van Christus' dood, niet meer zouden bewogen zijn geworden, dan door zijn prediking. Want wat sommigen verstaan, dat de Galaten de Heere nogmaals gekruist

en bespot hebben, toen zij van de zuiverheid des Evangelies afweken of immers, dat zij de bedriegers gehoor gegeven en geloofd hadden, die Hem kruisigden, dat schijnt mij al te gedwongen. Laat ons dan deze zin behouden; Dat zij niet anders door de leer van Paulus aangaande Christus onderwezen zijn, alsof Hij hun in een tafereel getoond, ja onder hen gekruist geweest was. Zulk een voor ogen stelling kan door geen welsprekendheid, noch door versieringen van redenaars geschieden, tenzij de kracht des Geestes daarbij zij, over welke gesproken is in de beide zendbrieven aan de Corinthiërs. Zo dan, die behoorlijk het Evangelie willen bedienen, moeten niet alleen leren spreken en roepen, maar in de consciënties doordringen, opdat zij Christus in zich gekruist gevoelen, en zijn bloed op hen drupt Als de gemeente zulke schilders heeft, zijn haar niet meer houten en stenen, dat is, dode beelden nodig, dan eist zij generlei schilderij; en inderdaad, eerst toen zijn de deuren der kerken bij de Christenen voor de beelden en schilderijen opengezet, toen de herders deels stom, en enkel beelden waren geworden, en deels zo koud en flauw en terloops op de predikstoel spraken, dat de kracht en uitwerking van de dienst geheel uitgeblust was.

2. Dit alleen wil ik van u. Nu bevestigt hij zijn zaak opnieuw met redenen. De eerste is uit hun eigene bevinding; want hij brengt hun weder in gedachtenis, hoedanig de beginselen van het Evangelie bij hen geweest zijn; zij hadden de Geest ontvangen bij het horen van het Evangelie, derhalve moesten zij deze gave aan het geloof, en niet aan de wet toeschrijven. Ditzelfde argument gebruikt Petrus, als hij zich bij de broeders verontschuldigt, dat hij onbesnedenen gedoopt heeft. Evenzo Paulus zelf en Barnabas, in de handeling, die zij te Jeruzalem over deze zaak hadden. Zo staat het dan vast, dat die ondankbaar zijn, die niet tevreden zijn met de leer, door welke zij de Heiligen Geest ontvangen hadden. Dat hij van hen antwoord begeert, is geen teken van twijfeling, maar van meerder vertrouwen; want zij moesten bekennen, dat het waar was, overtuigd door hun eigen bevinding. Onder *geloof* verstaat hij hier het Evangelie, hetwelk hij op een andere plaats noemt de *wet van het geloof*; want daarin wordt ons de vrije genade Gods in Christus voorgesteld, zonder verdiensten der werken.

Onder Geest versta ik hier de genade der wedergeboorte, welke allen gelovigen gemeenschappelijk is. Hoewel, zo iemand het liever wil nemen voor de bijzondere gaven, waarmee de Heere toen de verkondiging des Evangelies versierde, ik laat het vrij. Zo iemand tegenwerpt, dat op deze wijze de Geest aan een iegelijk niet is gegeven, ik antwoord, dat het voor het doel van Paulus genoeg is, dat de Galaten wisten, dat in hun gemeente de kracht des Heiligen Geestes met de leer van Paulus verschenen is, en dat de gelovigen tot gemeenschappelijke stichting met de gaven des Heiligen Geestes verschillend begiftigd zijn geweest. Indien nogmaals hier tegengeworpen wordt, dat die gaven niet waren zekere tekenen der aanneming, en daarom niets dienden tot de tegenwoordige handeling, ik antwoord, dat het genoeg is, dat de Heere de leer van Paulus met zichtbare gaven zijns Geestes bevestigd had. Maar dat andere is eenvoudiger, te weten, dat zij met de algemene weldaad der aanneming bevestigd waren, eer deze bedriegers hun aanhangselen indroegen. Zo spreekt hij ook, Ef. 1: 13, *Nadat gij het waarachtige Evangelie Gods gehoord hebt, zijt gij met de Heiligen Geest verzegeld geweest*, enz.

3. Zijt gij zo dwaas. Hier is het ook twijfelachtig wat hij verstaat door de Geest en wat door het vlees. De uitleggers komen met elkaar niet overeen. Mij komt het voor, dat Paulus gezinspeeld heeft op wat hij gezegd had van de Geest, even alsof hij zei: Omdat de leer des Evangelies u de Heilige Geest heeft aangebracht, is dus uw begin geestelijk geweest; maar nu zijt gij vervallen tot erger, gelijk zij, die van de Geest vallen tot het

vlees. Zo heeft hij dan het vlees gesteld óf voor uitwendige en vergankelijke dingen, gelijk daar zijn de ceremoniën, voornamelijk wanneer zij van Christus afgescheiden worden, óf voor een dode en vergankelijke leer. Het is ongerijmd, als de voortgang niet is naar de schone beginselen.

4. *Hebt gij zo veel tevergeefs geleden?* Dit is een ander argument; omdat zij zoveel geleden hebben om des Evangelies wil, dat zij het nu niet geheel in een ogenblik verliezen. Ja, hij vraagt hun bij wijze van een verwijt, of zij willen, dat zoveel strijden verloren zijn, die zij voor het geloof geleden hadden. Want had Paulus hun niet het rechte geloof geleerd, zo was het een lichtvaardigheid iets te lijden tot verdediging ener boze zaak. Maar nu hadden zij bevonden, dat God in de vervolgingen met hen was. Zodan, hij bezwaart de valse apostelen met nijd, die de Galaten van zulke kostelijke versieringen beroofden. Verder heeft hij tot verzachting der bitterheid, deze verbetering daarbij gevoegd, indien ook maar tevergeefs! waarmee hij hun harten opheft, opdat zij op beter hopende, naar betering staan. Want dit is het einde aller kastijdingen, te weten, niet de mensen tot wanhoop te dringen, maar moed te geven tot beter.

5. *Degene dan, die u.* Hier spreekt hij niet van de gave der wedergeboorte, maar van andere gaven des Geestes; want dat het een ander argument is dan boven, bewijst de orde zelve, omdat hij een ander argument daartussen heeft gesteld. Zo vermaant hij dan, dat alle gaven des Heiligen Geestes, waarmee zij versierd waren, vruchten zijn van het Evangelie, dat hij hun met zijn mond verkondigd had. Zo beroofden zij dan zichzelf van zulke gaven, als zij met verlaten van het Evangelie, zich tot een andere leer begaven. Nogmaals, gelijk zij die gaven groot achtten, alzo moesten zij ook zoeken het Evangelie als met de tanden vast te houden; met dusdanige gaven verbindt hij krachten, dat is, wonderen.

6. *Gelijk Abraham Gode geloofd heeft, en het is hem tot rechtvaardigheid gerekend.* **7. *Zo weet dan, dat degenen, die uit het geloof zijn, Abrahams kinderen zijn.*** **8. *En de Schrift tevoren ziende, dat God de heidenen uit het geloof rechtvaardigen zou, heeft tevoren aan Abraham verkondigd, zeggende: In u zullen alle heidenen gezegend worden.*** **9. *Zo, die uit het geloof zijn, worden met de gelovigen Abraham gezegend.***

Nadat hij hen met de dingen zelf en met de bevinding overtuigd heeft, komt hij nu tot de getuigenissen der Schrift.

Ten eerste brengt hij Abrahams voorbeeld bij. En hoewel de argumenten uit voorbeelden genomen, niet altijd vast zijn, zo is nochtans dit zeer krachtig; want er is geen onderscheid, noch in de zaak, noch in de persoon, want er zijn niet meer toegangen tot de rechtvaardigheid dan een, en Abraham wordt daarom genoemd een vader aller gelovigen, omdat hij een algemeen voorbeeld aller gelovigen is; ja, in zijn persoon is ons voorgesteld een algemene regel om rechtvaardigheid te verkrijgen.

6. *Gelijk.* Men moet hieronder verstaan een tegenstellend voegwoord: **Ja liever.** Want als hij de vraag voorgesteld had, wilde hij haastig de oorzaak voor de twijfeling wegnemen, of zeker wordt het woord gelijk, tot het naast-voorgaande stuk betrokken, te weten, dat zij uit het gehoor van het geloof de toediening des Geestes en der krachten hadden; even alsof hij zei, dat in de genade, die hun gegeven is, gelijkheid met Abraham gezien wordt. **Heeft Gode geloofd.** Met dit getuigenis bevestigt hij, zowel hier als in het vierde hoofdstuk van de brief aan de Romeinen, dat de mensen door het geloof gerechtvaardigd worden, omdat het geloof Abraham tot rechtvaardigheid gerekend is.

Ten eerste moeten wij met korte woorden leren, wat het woord *geloof*, hier bij Paulus beduidt; daarna, wat het woord rechtvaardigheid beduidt; en ten derde, waarom het geloof gerekend wordt de oorzaak der rechtvaardigheid te zijn. Het woord geloof, wordt niet genomen voor elke overtuiging of mening, welke de mensen konden hebben van de waarheid Gods. Want of Kaïn honderdmaal Gode geloofd had, dat Hij hem straf verkondigde, zo kon hem dat niet helpen om zaligheid te verkrijgen. Abraham is daarom door het geloof gerechtvaardigd, omdat hij, daar hij van God de belofte der vaderlijke gunst had, haar zekerlijk aangenomen en omhelsd heeft. Zo dan, het geloof ziet hier op zulk een Woord Gods, waarop de mensen betrouwende in hetzelfde kunnen rusten.

Wat het woord *rechtvaardigheid* aangaat, moet men Mozes' wijze van spreken aanmerken; want als hij zegt, dat het Abraham tot rechtvaardigheid gerekend is wat hij geloofd heeft, zo geeft hij daarmee te kennen, dat die rechtvaardig is, die zodanig bij God gerekend wordt. En omdat de mensen geen rechtvaardigheid in zichzelf hebben, zo verkrijgen zij deze door toerekening; omdat God hun het geloof tot rechtvaardigheid rekent. Zo worden wij dan gezegd door het geloof gerechtvaardigd te worden, niet omdat het geloof een *habitus* of bezit/kwaliteit in ons stort, maar omdat wij Gode aangenaam zijn. Maar waarom wordt aan het geloof zulk een grote eer toegeschreven, dat het genoemd wordt de oorzaak onzer rechtvaardigheid?

Ten eerste moet men weten, dat het alleen een instrumentele oorzaak is. Want om eigenlijk te spreken, onze rechtvaardigheid is niets anders dan een genadige aanneming, waarin onze zaligheid gefundeerd is. Maar omdat de Heere ons door middel van het Evangelie getuigenis van zijn liefde en genade gevende, die rechtvaardigheid, waarvan ik spreek, deelachtig maakt, daarom worden wij gezegd dezelve door het geloof te ontvangen. Zo dan, als wij de rechtvaardigheid des mensen aan het geloof toeschrijven, zo handelen wij niet over de principiële oorzaak, maar wij beduiden alleen de wijze, waarop de mensen tot de ware rechtvaardigheid komen. Want deze rechtvaardigheid is een loutere gave Gods, en niet een kwaliteit of hoedanigheid, die in de mensen vastgehecht is, maar wordt alleen door het geloof bezeten; en dat niet door de verdienste van het geloof, dat zij als het ware zou zijn een schuldig loon, maar omdat wij door het geloof ontvangen wat God vrijwillig geeft. Zo gelden dan al deze wijzen van spreken evenveel; Dat wij door de genade Gods gerechtvaardigd worden; dat Christus onze rechtvaardigheid is; dat de barmhartigheid Gods de oorzaak onzer rechtvaardigheid is; dat de rechtvaardigheid door de dood en wederopstanding van Christus ons is verworven; dat ons de rechtvaardigheid gegeven wordt door het Evangelie, en dat wij door het geloof rechtvaardigheid verkrijgen.

Waaruit men zien kan, hoe kinderachtig zij dwalen, die deze uitspraken willen verenigen, te weten, dat wij door het geloof en door de werken te samen gerechtvaardigd worden; want wie door het geloof rechtvaardig is, die is arm en ontbloot van eigene rechtvaardigheid, en rust op de genade Gods alleen. En dit is de oorzaak, waarom Paulus, Rom. 4: 2, besluit, dat Abraham geen roem heeft bij God, omdat hij de rechtvaardigheid verkregen heeft door het geloof. Want in dien tekst wordt niet gezegd, dat het geloof hem tot een deel der rechtvaardigheid gerekend is, maar eenvoudig tot rechtvaardigheid; zo is dan het geloof hem geheel tot rechtvaardigheid geweest.

Nu, het geloof ziet op niets, dan op de barmhartigheid Gods, en op de gestorven en weer opgewekte Christus. Zo wordt dan alle verdienste der werken, van de oorzaak der rechtvaardigmaking uitgesloten, omdat zij geheel aan het geloof toegeschreven wordt. Want het geloof, zover het de onverdiende goedheid Gods, Christus met al Zijn goederen, en het getuigenis onzer zaligheid, dat in het Evangelie gegeven wordt, in zich bevat, wordt in 't algemeen gesteld tegen de wet, tegen de verdiensten der werken, en tegen de

waardigheid der mensen. Want wat de Sofisten menen, dat zij alleen tegen de ceremoniën gesteld wordt, dat zal het vervolg der handeling terstond zonder enige moeite weerleggen. Laat ons dus gedachtig zijn, dat degenen, die door het geloof rechtvaardig zijn, rechtvaardig zijn buiten zichzelf, te weten, in Christus. Hierdoor wordt ook de dwaze beuzeling van enigen weerlegd, die Paulus bespotten, omdat Mozes de rechtvaardigheid een geschiktheid noemt, en dat hij niets anders wil zeggen, dan dat Abraham voor een geschikt man is gehouden, omdat hij Gode geloofd heeft. Zulke verdraaide geesten verwekt heden de satan, om als met bedekte lagen de zekerheid der Schrift teniet te maken. Maar Paulus, wetende dat Mozes daar de kinderen geen spraakkunst geleerd, maar over Gods oordeel gesproken heeft, heeft wel terecht het woord rechtvaardigheid genomen, zoals het in de theologie gebruikt wordt; want wij worden niet voor God rechtvaardig geacht, op zulke wijze als wij bij de mensen de lof der geschiktheid hebben, maar als wij de volkomen gehoorzaamheid der wet medebrengen.

Want de rechtvaardigheid staat tegen de overtreding der wet, ook in de kleinste tittel; en omdat wij uit onszelf deze niet hebben, zo geeft haar God ons uit genade. Maar hier berispen de Joden Paulus, dat hij de woorden van Mozes verkeerd tot zijn voordeel heeft gedraaid. Want Mozes (zeggen zij) handelt daar niet van Christus of van het eeuwige leven, maar spreekt alleen van een aardse belofte. Met de Joden komen de papisten bijna overeen; want ofschoon zij Paulus niet durven bestraffen, zo verdraaien zij nochtans gans en al zijn mening.

Ik antwoord, dat Paulus hier het stuk der leer, dat bij de Christenen ontwijfelbaar is, voor zeker en bekend neemt, te weten, dat al de beloften, die God Abraham gegeven heeft, aanhangsels zijn geweest dier eerste belofte, te weten: *Ik ben uw God, uw loon zeer groot; en; In uw zaad zullen alle heidenen gezegend worden. Zo dan, als tot Abraham gezegd werd; uw zaad zal wezen als het zand der zee, enz., zo is hij op dat woord niet blijven staan, maar heeft het eerder in de gave der aanneming besloten, als een deel in het geheel. Ja wat belofte hem ook gegeven was, hij ontving ze niet anders dan als een getuigenis der Vaderlijke genade Gods, om daaruit het vertrouwen der zaligheid te nemen. Want hierin zijn ook de kinderen Gods verscheiden van de ongelovigen, te weten, dat de ongelovigen de weldaden Gods in het gemeen met de gelovigen genieten, maar nochtans als beesten ze opzwellen, zonder hoger op te zien; maar de gelovigen, omdat zij weten, dat alle weldaden door de beloften geheiligd zijn, erkennen God daarin als hun Vader. Zo komt het, dat zij altijd bewogen worden tot de hope des eeuwigen levens, omdat zij beginnen van het fundament, dat is, van het geloof hunner aanneming. Zo is dan Abraham niet gerechtvaardigd, omdat hij alleen aangaande de vermenigvuldiging des zaads Gode geloofd heeft, maar omdat hij de genade Gods omhelsd heeft, op de beloofden Middelaar betrouwende, in wie alle beloften Gods ja en amen zijn, gelijk Paulus ergens leert.*

7. Zo weet dan, of; Gij weet dan. Want het Griekse woord kan op beide wijze genomen worden; maar omdat de zin blijft, zo is er weinig aan gelegen, welke men neemt; of het moest zijn dat de oude overzetting, welke ik gevolgd heb, meer kracht heeft. Verder zegt hij, dat zij uit het geloof zijn, die het betrouwen der werken verwerpende, op de beloften Gods alleen rusten. Vraagt iemand wie mij dat alzo doet uitleggen.

Ik antwoord; Paulus zelf; want aan de Romeinen schrijft hij aldus: *Degene, die werkt, wordt niets om niet, maar als loon gegeven; maar degene, die geen werken heeft, omdat men hem niets schuldig is, wordt het geloof tot rechtvaardigheid gerekend.* Zo dan, uit het geloof te zijn, is zijn rechtvaardigheid en betrouwen der zaligheid in de barmhartigheid Gods te stellen. Dat dezulken Abrahams kinderen zijn, besluit hij uit de voorgaande uitspraak; want indien Abraham uit het geloof gerechtvaardigd is, zo moeten al degenen, die zijn kinderen zijn, mede in het geloof staan. Hij heeft achtergelaten, wat

men lichtelijk daarbij kon stellen, te weten, dat voor niemand plaats is in de gemeente, dan die Abrahams kind is.

8. En de Schrift tevoren ziende. Wat hij onbepaald gezegd had, dat strekt hij nu bij name tot de heidenen uit. Want de roeping der heidenen was een nieuwe en ongehoorde zaak. Daarom werd getwijfeld aangaande de wijze, hoe zij zouden geroepen worden. Het scheen, dat de besnijdenis en onderhouding der wet vereist werd, of dat zij anders van het deelgenootschap aan het verbond uitgesloten waren. Maar Paulus bewijst het tegendeel, te weten, dat zij door het geloof komen tot de zegening, en dat zij door het geloof in Abrahams huisgezin geplant zouden worden. Waarmee bewijst hij dat? omdat er gezegd is:

In u zullen gezegend worden. Deze woorden beduiden zonder twijfel, dat allen gelijk Abraham moeten gezegend worden; want hij is een algemeen voorbeeld, ja zelfs een regel; zelf heeft hij de zegening door het geloof verkregen; zo is dan enerlei wijze in allen. Grote nadruk ligt in het woord gelovig, want het heeft dezelfde kracht alsof hij zei: Niet met de besneden Abraham, of de werken der wet hebbende, of een Hebreëer zijnde, of op zijn eigen waardigheid steunende, maar met Abraham, die door het geloof alleen zaligheid verkregen heeft. Want hier wordt geen hoedanigheid des persoons aangezien, maar het geloof alleen. Het woord zegening wordt verschillend genomen in de Schrift, maar hier wordt het genomen voor de aanneming tot de erfenis van het eeuwige leven.

10. Want allen, die uit de werken der wet zijn, die zijn onder de vervloeking; want er is geschreven; Vervloekt is een iegelijk, die niet blijft in al wat geschreven is in het boek der wet, om dat te doen. 11. En dat door de wet niemand gerechtvaardigd wordt bij God, dat is openbaar; Want de rechtvaardige zal uit het geloof leven. 12. De wet nu is niet uit het geloof; maar de mens, die dit doet, zal daardoor leven. 13. Christus heeft ons verlost van de vervloeking der wet, voor ons de vervloeking geworden zijnde, want er is geschreven: Vervloekt is een iegelijk, die aan het hout hangt. 14. Opdat de zegening Abrahams tot de heidenen komen zou door Jezus Christus, opdat wij de belofte des Geestes ontvangen door het geloof.

10. Want allen, die uit de werken zijn. Dit is een argument van tegenstrijdige dingen; want uit dezelfde fontein komt niet heet en koud. De wet besluit alle mensen onder de vervloeking; zo wordt dan tevergeefs de zegening daarin gezocht. Uit de werken der wet, noemt hij hen, die het betrouwen der zaligheid daarin stellen; want deze wijzen van spreken moet men altijd op de staat der handeling duiden. Wij weten, dat hier gehandeld wordt over de oorzaak der rechtvaardigheid. Hij verkondigt dus, dat allen aan de vervloeking onderworpen zijn, die uit de werken der wet willen gerechtvaardigd worden; maar waaruit bewijst hij dat? Het vonnis der wet is: Dat allen, die enig deel der wet overtreden hebben, vervloekt zijn. Laat ons nu zien, of er enig mens ter wereld is, die de wet voldoet. Het is openbaar, dat er nooit iemand gevonden is, noch kan gevonden worden. Zo worden dan hier allen tot één toe veroordeeld. Hier ontbreekt de minderterm, en het besluit; want de gehele sluitrede zou aldus zijn; Zo wie in enig deel der wet gebrekkig is, die is vervloekt; alle mensen zijn daarin gebrekkig; zo zijn dan allen vervloekt. Nu, deze bewijsvoering van Paulus zou geen steek houden, zo wij bij machte waren om de wet te volbrengen; want men zou terstond een uitzondering maken op de minderterm.

Zo dan, Paulus heeft of dwaas geredeneerd, of het is de mensen onmogelijk de wet te volbrengen. Want de tegenspreker zou terstond deze. uitvlucht maken; Ik beken, dat alle overtreders vervloekt zijn. Wat dan? Sommigen onderhouden de wet; want de mensen

hebben vrije verkiezing tussen goed en kwaad. Maar Paulus stelt hier buiten alle geschil, wat de papisten thans voor een vervloekte leer achten, te weten, dat de mensen geen macht hebben om de wet te onderhouden. Aldus besluit hij vrijmoedig, *dat allen vervloekt zijn, omdat het allen geboden is de wet geheel te onderhouden*, te weten, omdat hun in deze verdorvenheid der natuur de macht ontbreekt. Hieruit besluiten wij, dat het wel iets bijkomstigs is, dat de wet vervloekt, doch dat het een eeuwig en onafscheidelijk toeval is. Want de verdorvenheid onzer natuur houdt ons af van de zegening, die de wet ons voorstelt. Zo blijft dan niets anders dan vervloeking over.

11. Dat door de wet niemand gerechtvaardigd wordt. Nogmaals redeneert hij door vergelijking der strijdige dingen, op deze wijze; Indien wij door het geloof rechtvaardig zijn, zo zijn wij niet rechtvaardig uit de wet, maar wij zijn rechtvaardig door het geloof, zo zijn wij dan niet rechtvaardig uit de wet. De minderterm bewijst hij met het getuigenis van Habakuk, hetwelk hij ook voortbrengt, Rom. 1:17. En de meerderterm bevestigt hij met de verscheiden wijze der rechtvaardigmaking. want de wet rechtvaardigt dan eerst, indien men vervult al wat zij gebiedt. Maar het geloof rechtvaardigt allen, die geen verdiensten der werken hebbende, op Christus alleen steunen. Deze twee dingen kunnen niet te samen gaan, door eigen verdienste, en door eens anders genade gerechtvaardigd worden; daarom wordt het een door het ander omvergeworpen. Dit is de hoofdzaak; laat ons nu een elk stuk bijzonder verklaren.

De rechtvaardige zal uit het geloof leven. Omdat wij deze plaats uitgelegd hebben in de brief aan de Romeinen, zo zal het nu niet nodig zijn te herhalen, al wat tot haar uitlegging dient. Dit is zeker, de profeet stelt daar het hovaardig betrouwen des vleses tegenover het ware geloof. Hij zegt, dat de rechtvaardigen hierdoor leven zullen; waarmee hij te kennen geeft, dat zij niet maar voor een tijd onderhouden worden, zodat zij vallen, wanneer er enig onweer komt, maar dat zij eeuwig staan, zodat zij zelfs midden in de dood niet aflaten te leven. Zo vorderen de spotters niets met hun lasteringen, als zij aanvoeren, dat de profeet het woord geloof, daar breder neemt, dan Paulus te dezer plaats; want hij noemt het geloof eenvoudig een geruste zekerheid der consciëntie, welke op God alleen steunt; zo heeft dan Paulus dit getuigenis gepast gebruikt.

12. De wet nu is niet uit het geloof. Het is zeker, dat de wet niet strijdt met het geloof; want anders zou God Zichzelf ongelijk zijn; maar men moet altijd hierop komen, dat Paulus spreekt, gelijk de omstandigheid der tegenwoordige zaak eiste. Zo dan, de strijdigheid, die tussen de wet en het geloof is, ligt in de zaak der rechtvaardigmaking; want eerder zou men water en vuur verenigen, dan deze twee dingen met elkaar verzoenen, te weten, dat de mensen gerechtvaardigd zijn door het geloof, en door de wet. *Zo is dan de wet niet uit het geloof*, dat is, haar wijze om de mens te rechtvaardigen is geheel vreemd van het geloof. Maar de mens, die dit doet. De verscheidenheid is hierin gelegen, dat de mens door de wet te volbrengen, rechtvaardig geacht wordt door de rechtvaardigheid der wet; hetwelk hij met Mozes' getuigenis bewijst. Maar welke zal de rechtvaardigheid van het geloof zijn? Deze beschrijft hij, Rom. 10:9, *Indien wij geloven, dat Christus is gestorven voor onze zonden*, enz. Nochtans volgt hier niet uit, dat het geloof ledig is, of dat de gelovigen geen goede werken moeten doen.

Want hier wordt niet gevraagd, of de gelovigen de wet moeten houden naar hun vermogen (hetwelk buiten twijfel is) maar of zij uit de werken rechtvaardigheid kunnen verkrijgen, hetwelk onmogelijk is. Indien nu iemand tegenwerpt; Omdat God hun, die de wet houden, het leven belooft, waarom zegt Paulus, dat die niet rechtvaardig zijn?

Hierop is licht te antwoorden, te weten, dat daarom niemand rechtvaardig is door de werken der wet, omdat er niemand is, die ze doet. Want wij bekennen dat zalig zijn, die

de wet doen, zo er enigen waren. Maar omdat er een voorwaarde in het verbond is, zo worden zij daarom allen van het leven uitgesloten, omdat niemand de rechtvaardigheid doet, die hij schuldig is. Men moet zich herinneren wat ik boven vermaand heb, dat niet zij de wet doen, die haar ten dele gehoorzaam zijn, maar die de rechtvaardigheid in alle stukken volbrengen; van welke volmaaktheid alle mensen zeer ver verwijderd zijn.

13. Christus heeft ons verlost. Hij had alle mensen, die onder de wet zijn, der vervloeking onderworpen. Hieruit ontstond de grote zwaarigheid, dat de Joden zich van de vervloeking der wet niet konden verlossen. Zo lost hij dan deze zwaarigheid op, door het middel voor te stellen, lerende dat wij door Christus verlost zijn; waardoor hij zijn mening ook meer bevestigt. Want indien wij daarom zalig zijn, omdat wij van de vervloeking der wet verlost zijn, is dus de rechtvaardigheid uit de wet niet. Daarna voegt hij de wijze der verlossing er bij: *Vervloekt is een iegelijk, die aan het hout hangt.* Christus is opgehangen geweest; zo heeft Hij dan die vervloeking ondergaan. Nu is het zeker, dat Hij niet om Zijnzelfswil deze straf gedragen heeft. Zo volgt dus, dat Hij óf tevergeefs gekruist is, óf dat onze vervloeking op Hem gelegd is, opdat wij daarvan zouden verlost worden. Hij zegt niet, dat Christus vervloekt geweest is, maar dat Hij een vervloeking is geworden, hetwelk meer is; want hij geeft te kennen, dat aller mensen vervloeking in Hem besloten is geweest.

Indien dit iemand hard toeschijnt, die schame zich ook voor het kruis van Christus, in welks belijdenis wij roemen; want het was Gode niet onbekend, hoedanig de dood zijns Zoons zou zijn, als Hij dit uitsprak: *Vervloekt is een iegelijk, die aan het hout hangt.* Maar iemand zal tegenwerpen; Hoe komt het, dat de Zoon, die de Vader zeer lief heeft, vervloekt wordt?

Ik antwoord; dat hier twee dingen zijn aan te merken, niet alleen in de persoon van Christus, maar ook in zijn mensheid. Het een is, dat Hij was het onbesmette Lam Gods, vol zegening en genade; het ander is, dat Hij onze persoon had aangenomen, en was daarom een zondaar, en der vervloeking onderworpen, wel niet zozeer in Zichzelf als in ons; doch evenwel zo, dat het Hem nodig was in onze plaats te staan. Zo dan, Hij heeft niet buiten de genade Gods kunnen zijn, en nochtans heeft Hij zijn toorn gedragen. Want hoe had Hij ons kunnen verzoenen met de Vader, die op Hem toornig was, en Hem haatte? Zo heeft dan de wil des Vaders altijd op Hem gerust.

Nogmaals, hoe zou Hij ons van de toorn Gods verlost hebben, indien Hij dien niet van ons op Zich had genomen? Daarom is Hij om onze zonden geslagen, en heeft God bevonden als een vertoornd Richter. Dit is – wordt geacht als - de dwaasheid des kruises, welke ook de engelen bewonderen, en welke alle wijsheid der wereld niet alleen te boven gaat, maar ook verslindt.

14. Opdat de zegening. Nu past hij, wat hij gezegd heeft, nader op zijn voornemen; dat wij door Christus verlost zijn van de vervloeking der wet, te weten, dat de zegening, die Abraham beloofd was, daarop gefundeerd is, en dat zij daarom tot de heidenen komt. Want indien de Joden van de wet moeten verlost worden, opdat zij Abrahams erfgenamen worden, wat zal de heidenen verhinderen datzelfde goed te genieten? Bovendien, indien deze zegening in Christus alleen is, zo worden wij niet anders dan door het geloof in Christus alleen daaraan deelachtig.

Opdat wij de belofte des Geestes. Belofte des Geestes neem ik voor geestelijke belofte, naar de Hebreeuwse wijze van spreken; want hoewel deze belofte tot het Nieuwe Testament behoort. *Ik zal van mijn Geest uitstorten over alle vlees,* zo heeft Paulus nochtans te dezer plaats op iets anders het oog. Want het komt mij voor, dat hij de Geest stelt tegen alle uitwendige dingen, niet alleen tegen de ceremoniën, maar ook tegen de

vleselijke voortbrenging, zodat de personen hier geen plaats hebben. Zo bewijst hij dan uit de natuur der belofte, dat tussen de Joden en heidenen geen onderscheid is; want indien zij geestelijk is, zo wordt zij door het geloof alleen ontvangen.

15. Broeders! ik spreek naar de mensen; zelfs eens mensen verbond, dat bevestigd is, verwerpt niemand, noch zegt er iets toe. 16. Nu zijn de beloften tot Abraham gesproken en zijn zaad; Hij zegt niet; En de zaden, als van velen, maar als van enen: En uwen zade, hetwelk is Christus. 17. Ik zeg dit; Het verbond, dat tevoren van God is bevestigd geweest op Christus, wordt door de wet, die vierhonderd en dertig jaren daarna gekomen is, niet teniet gemaakt om de belofte weg te nemen. 18. Want zo de erfenis komt uit een wet, zo is zij niet meer uit de belofte; maar God heeft ze Abraham door de belofte gegeven.

15. Naar de mens. Hij heeft hen willen beschamen met dit woord; want het is veel te schandelijk, dat God minder autoriteit bij ons hebben zou dan een sterfelijk mens. Zo dan wat hij begeert, dat zij aan het heilig verbond Gods geen minder autoriteit toeschrijven, dan men aan de gemene verbonden der mensen pleegt te doen, daarin maakt hij God en de mensen niet even gelijk; want hij geeft middelerwijl te bedenken, hoe groot onderscheid er is tussen God en de mensen.

Zelfs eens mensen verbond. Dit is een bewijsvoering, waarbij men van het mindere tot het meerdere voortgaat; Der mensen verbonden worden zonder twijfel geacht vast te zijn hoeveel te meer wat God verordend en besloten heeft. Het Griekse woord, dat Paulus hier gebruikt, beduidt meestal een testament, en somtijds ook allerlei verbond. En wat de tegenwoordige plaats aangaat, er is weinig aan gelegen, of men het hier neemt voor een *testament, of voor een verbond*. Het is een ander ding in de brief aan de Hebréeën, waar de apostel zonder twijfel op de testamenten ziet. Hier zou ik het liever eenvoudig nemen voor een verbond, dat God gemaakt heeft; want de gelijkenis, waarop Paulus hier steunt, zou niet zo eigenlijk op een testament passen, als wel op een verbond. Zo laat ons dan deze uitlegging volgen, te weten, dat de apostel hier besluit van de verbonden der mensen tot het plechtig verbond, dat God met Abraham gemaakt heeft. Want indien der mensen verbonden zulk een vastigheid hebben, dat men zelfs niets daartoe mag doen, hoeveel te meer moet Gods verbond ongeschonden blijven.

16. Nu zijn de beloften tot Abraham gesproken. Eer hij met zijn bewijsvoering voortgaat, last hij iets in over de substantie des verbonds, te weten, dat het op Christus alleen gefundeerd is. Indien Christus het fundament des verbonds is, zo volgt daaruit, dat het onverdiend en uit genade is; en dat beduidt hij ook met het woord beloften. Want gelijk de wet ziet op de mensen en op hun werken, alzo ziet de belofte op de genade en op het geloof. Hij zegt niet: **En de zaden**. Om te bewijzen, dat God daar van Christus spreekt, herinnert hij, dat in het enkelvoudig getal een zeker zaad betekend is. Ik heb mij dikwijls verwonderd, dat de Christenen, ziende dat deze plaats zo hardnekkig door de Joden gedreven werd, hen niet naarstiger weerstaan hebben; want zij gaan haar allen lichtelijk voorbij, alsof zij door een vreedzaam land gingen. Maar hun tegenwerping heeft grote schijn, want omdat dit woord zaad, niet één, maar velen bevat, zo schijnt Paulus ongeschikt te doen, als hij zegt, dat door dit woord één mens beduidt wordt, waaronder alle Abrahams nakomelingen samengevat worden in de boven aangehaalde plaats: *uw zaad zal wezen gelijk het zand der zee, en de sterren des hemels*. Daarom, alsof zij Paulus van valsheid overtuigd hadden, bespotten zij ons hovaardig; daarom verwonder ik mij te meer, dat de onzen hier gezwegen hebben, omdat daar vaste verdediging is, om hun laster te weerleggen; want zulke onderscheiding en deling is in Abrahams kinderen zelf

begonnen, zodat een van de zonen van zijn huisgezin is afgesneden. In Izak zal u het zaad genoemd worden; zo wordt dan Ismaël niet gerekend.

Laat ons komen tot de tweede graad. Zullen de Joden toelaten, dat Ezau's nakomelingen het beloofde zaad zijn? Ja zij zullen beweren, dat hun vader is uitgeroeid, hoewel hij de eerstgeborene was; en hoeveel volken zijn er uit Abrahams geslacht gekomen, die in deze roeping geen plaats hebben? Ten laatste zijn de twaalf patriarchen, even zovele hoofden geweest, niet omdat zij uit Abrahams geslacht kwamen, maar omdat zij door bijzondere verkiezing Gods verordend waren. Want sedert de tien geslachten zijn weggevoerd, hoe vele duizenden zijn zó ontaard en afgeweken, dat zij onder Abrahams zaad geen naam behouden?

Ten laatste is ook de stam van Juda in gevaar gekomen, zodat de ware opvolging der zegening, in weinig volk is gebleven. En het was alzo voorzeggd door Jesaja: *Het overblijfsel zal alleen zalig worden*. Dusver heb ik niets gezegd, wat de Joden niet bekennen. Laten zij mij dan antwoorden hoe het komt, dat de dertien geslachten, die uit de twaalf patriarchen gesproten waren, eerder Abrahams zaad zijn geweest dan de Ismaëlieten of Edomieten? waarom zij alleen op deze naam roemen, en de andere als bastaarden verwerpen? Zij zullen wel roemen, dat zij dit door hun verdiensten verkregen hebben, maar de Schrift roept daartegen, dat alles hangt aan de roeping Gods; want men moet altijd op dit voorrecht vallen.

In Izak zal u het zaad genoemd worden. De doorgaande lijst van dit voorrecht moest plaats hebben tot Christus toe, want de Heere heeft de belofte, die Abraham gegeven is, daarna in David vernieuwd. Zo dan, Paulus steunt niet op het enkelvoudig getal, om te bewijzen dat dit van één enig mens gezegd is, maar alleen om te tonen, dat de naam zaad, rust op iemand, die niet alleen uit Abraham geboren is naar het vlees, maar die ook door Gods roeping daartoe is verordend. Indien de Joden dit verzaken, doen zij niets anders dan zichzelf door hun hardnekkigheid bespottelijk maken.

Verder, omdat Paulus uit dezelfde woorden ook besluit, dat het verbond in Christus of op Christus gemaakt is, zo laat ons onderzoeken wat deze wijze van spreken inhoudt; In uw zaad zullen alle heidenen gezegend worden. De Joden beuzelen, dat er een vergelijking beduidt wordt, alsof het zaad van Abraham een voorbeeld zou wezen, als men iemand goed wilde wensen; gelijk daarentegen in Sodom of Israël vervloeken, beduidt in de formulieren van vervloeking de naam Sodom of Israël gebruiken. Ik beken, dat dit somtijds waar is, maar niet altijd; want zichzelf in God zegenen, beduidt wat anders ook volgens het toegeven der Joden. Omdat dus de wijze van spreken twijfelachtig is, en nu eens een oorzaak, dan eens een vergelijking beduidt, zo moet men haar naar de omstandigheid der plaats uitleggen waar men ze vindt. Nu staat het vast, dat wij allen van nature vervloekt zijn; de zegening is aan alle volken beloofd in Abrahams hand. Komen zij dan allen zonder onderscheid daartoe?

Nee voorwaar, maar alleen die, die tot de Messias vergaderd worden; want alsdan worden zij één volk, wanneer zij door de leiding en door de regering van de Messias tot één lichaam verzameld worden. Zo dan, wie zonder twistgierigheid de waarheid zal onderzoeken, zal lichtelijk bekennen, dat hier geen blote vergelijking, maar een oorzaak beduidt wordt; waaruit volgt, dat Paulus niet ten onrechte zegt, dat het verbond in Christus of op Christus gemaakt is.

17. De wet, die vierhonderd en dertig jaren daarna. Indien wij Origenes, en Hieronymus, en alle papisten horen, zo zal deze rede zonder moeite weerlegd worden. Want Paulus redekavelt aldus: De belofte is Abraham gegeven, vierhonderd en dertig jaren eer de wet gegeven werd; zo heeft dan de wet, die daarna gekomen is, de belofte niet kunnen wegnemen, en hieruit besluit hij dat de ceremoniën niet noodzakelijk zijn. Maar als

iemand hiertegen zei, dat het sacramenten zijn, tot onderhouding van het geloof gegeven, waarom zou Paulus dezelve van de belofte afzonderen? Nu, hij zondert haar zo af, dat hij ze daartegen doet strijden. Zo dan, hij beschouwt iets hogers in de ceremoniën, te weten, het werk der rechtvaardigmaking, hetwelk de valse apostelen aan dezelve toeschreven, en de verbinding der ceremoniën; ja, ter oorzaak der ceremoniën handelt hij in 't geheel van het geloof en de werken. Want zo daar niet gehandeld werd van de verkrijging der rechtvaardigheid, van de verdienste der werken, en van de verstrikking der consciënties, zo zouden de ceremoniën wel staan met de belofte. Wat wil Paulus dan met deze wegneming der belofte, waartegen hij strijdt?

Te weten, omdat de bedriegers ontkenden, dat de zaligheid de mensen uit genade beloofd is, en door het geloof verkregen wordt; maar drongen op de ceremoniën, alsof zij nodig waren om de zaligheid te verdienen, gelijk men terstond hierna zal zien.

Nu kom ik nogmaals tot de woorden van Paulus. *De wet (zegt hij) is na de belofte gekomen*, zo neemt zij dan de belofte niet weg, want het verbond, dat eenmaal gemaakt is, moet ongeschonden blijven. Ik zeg nogmaals, zo men niet verstaat, dat de belofte uit genade en onverdiend is, zo zal deze uitspraak tevergeefs zijn; want de wet en de belofte strijden niet tegen elkaar, of het moet zijn in de zaak der rechtvaardigmaking, omdat de wet rechtvaardig maakt door der mensen verdienste, en de belofte uit genade de rechtvaardigheid geeft. En hij legt zich ook klaar uit, als hij ze noemt: Een verbond in Christus gefundeerd. Maar hier zullen de papisten oprijzen, want zij zullen lichtelijk dit bewijs bespotten; zij zullen zeggen: Wij eisen niet meer die oude ceremoniën, laat ze varen; nochtans wordt de mens gerechtvaardigd door de wet der zeden; want deze wet is geweest vóór het verbond Gods met Abraham gemaakt, omdat zij met de mens geschapen is; also zal de bewijsvoering van Paulus of flauw wezen, of alleen tegen de ceremoniën gelden.

Ik antwoord, dat Paulus aangemerkt heeft wat waar was, dat de werken geen loon toekwam, dan uit kracht van het verbond Gods; also, ook al bekennen wij dat de wet rechtvaardig maakt, zo hebben nochtans de mensen vóór de wet de zaligheid niet kunnen verdienen door de werken, omdat er geen verbond was. Ik zeg niets wat de Scholastieken niet toestemmen; want zij leren niet, dat de werken door hun innerlijke waardigheid de zaligheid verdienen, maar door de aanneming Gods, (gelijk zij spreken) en om des verbonds wille. Zo dan, waar geen verbond Gods, en geen getuigenis der aanneming is, daar zullen ook gene werken genoegzaam tot rechtvaardigheid zijn; daarom snijdt Paulus' redenering wel hout. Daar is (zegt hij) tweeërlei verbond Gods met de mensen geweest; het eerste was geslagen in Abrahams hand, het ander in Mozes' hand. Het eerste is in Christus gefundeerd, en daarom uit genade en onverdiend; zo heeft dan de wet, die daarna gekomen is, niet kunnen uitwerken, dat de mensen buiten de genade zaligheid zouden hebben; want alzo zou de belofte tevergeefs zijn. Dat dit de zin is, wordt bewezen door hetgeen naast volgt.

18. Indien de erfenis komt uit de wet. Opdat de tegenstanders niet mochten zeggen, dat wat zij leerden, niet diende om het verbond Gods te breken of te niet te maken, zo voorkomt hij alle uitvluchten, zeggende dat deze dingen tegen elkaar strijden, te weten, dat wij zaligheid verkrijgen door de wet en door de belofte. Wie zou dit van de ceremoniën alleen durven uitleggen, daar Paulus in het gemeen begrijpt, al wat tegen de onverdiende belofte strijdt? Zo is het dan geenszins twijfelachtig, of hij sluit alle werken uit. Zo Rom. 4: 14; *Indien de erfenis uit de wet is, zo is het geloof teniet gemaakt, en de belofte verijdeld*. Waarom? Omdat de zaligheid zou hangen aan deze conditie: Zo gij de wet volbrengt. Daarom besluit hij terstond, dat zij uit het geloof is, opdat de belofte zeker zij. Laat ons dus naarstig vasthouden, waarom bij vergelijking der wet met de belofte, de

een moet vallen als de ander staat, te weten, omdat de belofte op het geloof, en de wet op de werken ziet. Het geloof ontvangt wat uit genade en onverdiend gegeven wordt, maar de werken wordt loon gegeven, en dit is het wat hij er dadelijk bijvoegt; Dat God Abraham gegeven heeft, niet nogmaals enige vergelding eisende, maar uit eigen beweging belovende. Want indien wij het verstaan van een conditionele belofte, zo zal dit woord geven, geenszins passen.

19. Wat wil dan de wet? Zij is om der overtreding wil daarbij gesteld, totdat het zaad beloften Gods? dat zij verre; want indien er een wet gegeven ware, die konde levend maken, zo zou de rechtvaardigheid waarlijk uit de wet zijn. 22. Maar de Schrift heeft het alles besloten onder de zonde, opdat de belofte uit het geloof van Jezus Christus aan de gelovigen gegeven zou worden. kwam, welken het beloofd was; zij is besteld door de engelen in de hand des Middelaars. 20. Nu een Middelaar is niet van enen, maar God is een. 21. Is dan de wet tegen de

Als wij horen dat de wet niet dient om rechtvaardigheid te geven, zo komen terstond verschillende gedachten in de zin, te weten, dat dan de wet onnut, of met het verbond Gods strijdig is, of iets desgelijks. Ja dit zou ons in de zin kunnen komen; Waarom zouden wij niet van de wet zeggen, wat Jeremia zegt van het Nieuwe Testament, te weten, dat het ter tweede plaats gegeven is, om de zwakheid der voorgaande leer te verbeteren. Zulke tegenwerpingen moest Paulus weerleggen, zo hij de Galaten wilde voldoen. Zo dan, hij vraagt ten eerste, wat het gebruik der wet is; want omdat zij na de belofte gekomen is, zo schijnt het dat zij behoorde aan te vullen, wat in de belofte ontbrak, en waarlijk hieraan werd getwijfeld, of de belofte in zichzelf krachteloos was, zo zij niet door de wet werd geholpen. Maar men moet opmerken, dat Paulus niet alleen van de wet der zeden spreekt, maar van de hele dienst van Mozes, welke Mozes eigenlijk toekwam. Deze dienst was, enen regel des levens voor te schrijven en ceremoniën, waarmee zij zich in de godsdienst zouden oefenen; vervolgens ook beloften en dreigingen daarbij te voegen. Dat vele beloften rakende de onverdiende barmhartigheid Gods en Christus, die tot het geloof behoren, daarin besloten zijn, dat is; als het ware toevallig, en van elders, zo verre de wet met de leer der genade vergeleken wordt. Zo moet men dan gedachtig zijn, dat de hoofdzaak der handeling deze is. Waarom is Mozes eerst, nadat de belofte gegeven was, gekomen met deze nieuwe verbinding: Wie deze dingen zal doen, die zal daarin leven; En vervloekt is die het niet al volbrengt. Is het om wat beters of volmaakers aan te brengen?

19. Om der overtreding wil. Het gebruik der wet is menigvuldig, maar Paulus heeft alleen aangeroerd wat ter tegenwoordige zake diende. Want zijn doel was niet, te handelen op hoeveel wijzen de wet de mensen nuttig is; waarvan de lezers moeten vermaand zijn. Want ik zie, dat velen daarin feilen, dat zij gene andere nuttigheid der wet erkennen, dan die hier aangetekend wordt. Maar Paulus voegt ergens zelf de geboden der wet tot de leer en vermaning; zo is dan de beschrijving van het gebruik der wet niet volledig, en verkeerd doen zij, die in de wet niets anders erkennen. Maar wat beduidt dit, *Om der overtreding wil?* De wijsgeren spreken ook wel alzo, dat de wet gegeven is om boze daden te verhinderen, en het oude spreekwoord luidt; uit boze zeden zijn goede wetten gesproten. Maar de zin van Paulus is hoger, dan de woorden uitgeven. Want hij geeft er mede te kennen, dat de wet gegeven is om de overtreding openbaar te maken, en alzo de mensen te dwingen tot de erkenning van hun schuld. Want gelijk zij van nature lichtelijk zichzelf vergeven, hebben zij slapende consciënties, tenzij zij door de wet gedrongen worden. Hieruit is het dat Paulus zegt: **Hoewel de zonde voor de wet in de wereld was, zo werd zij**

nochtans niet toegerekend. Zo is dan de wet gekomen, en heeft de slapenden wakker gemaakt; want dit is een ware voorbereiding tot Christus. Door de wet, zegt hij Rom. 3: 20, is de kennis der zonde. Waarom? opdat de zonde zou worden bovenmate zondigende, want aldus zegt hij hfdst. 7: 1 3 ; Zo is dan de wet gesteld om der overtredingen wil, opdat zij die zou ontdekken of, (gelijk hij spreekt Rom. 5: 20) maken overvloedig te zijn.

Deze manier van spreken kwelt Origenes, maar tevergeefs; want wat ongerijmdheid is er in, indien de Heere de consciënties voor zijn rechterstoel roept, opdat zij door haar schuld vernederd worden, welke anders zichzelf in haar kwaad zouden behagen? Indien Hij die slaperigheid uitdrijft, waardoor alle gevoel des oordeels gesmoord werd? En indien Hij de zonde, welke als een dief in de spelonk der geveinsdheid verborgen was, in het licht stelt? Indien iemand hiertegen mocht zeggen; omdat de wet een regel is om godzalig en wel te leven, waarom wordt zij eerder gezegd om der overtredingen dan om der gehoorzaamheidswille gesteld te zijn?

Ik antwoord; Hoewel zij de ware rechtvaardigheid toont, worden nochtans in deze verdorvenheid der natuur door de leer der wet de overtredingen slechts vermeerderd, totdat de Geest der wedergeboorte komt, die haar in de harten schrijft; deze wordt niet gegeven door de wet, maar wordt ontvangen door het geloof. Laten dus de lezers gedachtig zijn, dat dit woord van Paulus geen filosofisch of politisch woord is; maar dat een einde der wet daarmede betekend wordt, hetwelk altijd der wereld onbekend geweest is.

Totdat het zaad kwam. Indien zij ziet op het zaad, waarin de zegening gefundeerd was, dan verkort zij de belofte geenszins; want dit woordje tot, heeft dezelfde kracht alsof hij gezegd had; Ondertussen omdat het zaad verwacht wordt. Waaruit volgt dat zij moest dienen, en niet de heerschappij hebben; want zij was tot zolang gesteld, om de mensen op te heffen tot de verwachting van Christus. Maar daar wordt gevraagd, of zij niet langer moest duren, dan tot de komst van Christus; want indien het zo is, zo volgt daaruit dat zij nu afgeschafte is. Ik antwoord; deze hele bediening is tijdelijk geweest, want zij was tot dat einde gesteld, dat zij het Israëlitische volk in het geloof van Christus zou behouden; nochtans laat ik niet toe dat de hele wet door de komst van Christus afgeschafte is. En de apostel heeft dit ook niet gewild; maar alleen dat die aard der regering, die tussen beide gesteld was, een einde moest nemen in Christus, welke de vervulling der belofte is. Maar van deze zaak zullen wij terstond meer moeten zeggen.

Besteld door de engelen. Dit dient tot lof der wet, dat zij door de engelen gegeven is. Hetzelfde zegt ook Stefanus, Hand. 7: 39. Want dat sommigen door de engelen Mozes en Aaron, en de priesters verstaan, dit is meer scherpzinnig dan vast. Het is geen wonder, dat aan de engelen, door welke God ook de minste weldaden ons uitdeelt, ook dit bevolen is, dat zij bij de afkondiging der wet als getuigen zouden zijn.

In de hand des Middelaars. Gebruikelijk is, dat het woord hand gesteld wordt voor bediening; maar omdat Hij de engelen gesteld heeft tot dienaars in de afkondiging der wet, zo neem ik de hand des Middelaars voor de eerste of hoogste plaats in de dienst; omdat deze de voornaamste was van het gezantschap der bediening, wie de engelen tot helpers toegevoegd waren. Sommigen achten dit van Mozes gezegd, zodat hier Mozes met Christus vergeleken wordt; maar ik sta hier de ouden bij, die het uitleggen van Christus; want dat deze zin beter overeenkomt met het vervolg der woorden, dat zal terstond openbaar worden; hoewel ik ook met de ouden niet overeenkom in de beduiding des woords Middelaar. Want het beduidt hier niet een verzoener, wat zij menen, zoals in de eersten brief aan Timotheüs; maar een Middelaar bij de afkondiging der wet. Men moet dit weten, dat van de beginne der wereld aan, God gene gemeenschap gehad heeft met de mensen, dan door tussenkomst van zijn eeuwige Wijsheid of Zon; waarom Petrus ook leert, dat de heilige profeten door de Geest van Christus gesproken hebben; en Paulus

zegt, dat Hij de Leidsman des volks was in de woestijn. En voorwaar, de Engel, die aan Mozes verscheen, kan niemand anders geweest zijn, omdat Hij de eigen en wezenlijke Naam Gods aanneemt, welke nooit op de creaturen overgedragen wordt. Zo dan, gelijk Hij Middelaar van verzoening is, door welchen wij Gode aangenaam zijn, en Middelaar van voorspraak, door welchen ons de toegang open is, om de Vader aan te roepen; alzo is Hij ook altijd geweest de Middelaar van alle leer, omdat God door Deze Zich altijd aan de mensen geopenbaard heeft. En Hij heeft dit bij name willen uitdrukken, opdat de Galaten zouden leren, dat diezelfde die het fundament van het Genadeverbond is, ook de eerste geweest is in de wetgeving.

20 Nu een Middelaar is niet van één. Hoewel sommigen hiervan twee naturen van Christus filosoferen, alsof Paulus had willen zeggen, dat hij niet is van één substantie; nochtans niemand van gezond oordeel twijfelt of Paulus spreekt van hen tussen welke het verbond gemaakt wordt; en alzo wordt het in het gemeen uitgelegd, te weten, dat er voor een Middelaar geen plaats is, dan als de een partij met de andere handelt; maar waarom Paulus deze uitspraak hier gesteld heeft, laten zij meest allen in twijfel; ofschoon de plaats bijzondere opmerking waardig is. Het kan een vóórkoming zijn, waarmee Paulus een boze gedachte nopens de verandering van de Goddelijke raad afsnijdt. Want iemand zou bij zichzelf zeggen; gelijk de mensen hun verbonden plegen te wederroepen, die hen berouwen; alzo is het ook geschied met de verbonden Gods.

Als men de zin volgt, welke ik gezegd heb, dan zou Paulus in het eerste deel bekennen, dat wel de mensen die veranderlijk en ongestadig zijn, in dit verbond één hoofd zijn, maar dat nochtans niettemin God één blijft, dat is Zichzelf gelijk, en Zich niet verandert naar de ongestadigheid der mensen. Maar als ik alles nader aanmerk, oordeel ik eerder, dat hier aangewezen wordt de verscheidenheid tussen Joden en heidenen. Zo is dan Christus niet een Middelaar van enen, want de conditie dergenen, met welke God in Christus het verbond maakt, is verscheiden, wat het uitwendig aanzien aangaat. Maar Paulus zegt, dat men het verbond Gods niet daaruit moet achten, alsof het tegen zichzelf streed, of veranderlijk is, naar de verscheidenheid der mensen. Nu zijn de woorden klaar; gelijk Christus voorheen, God met de Joden verenigd in het verbond te maken, zo is Hij nu een Middelaar der heidenen. Er is groot onderscheid tussen Joden en heidenen; want door de besnijdenis en de ceremoniën is er een middelmuur tussen gesteld. De Joden waren nabij God geweest, terwijl de heidenen verre waren; nochtans houdt God daarom niet op Zichzelf gelijk te zijn. Dit geschiedt als Christus, hen die te voren onder elkaar onenig waren, tot dezelfde God brengt, en ook maakt dat zij één lichaam worden. Zo is het dan één enig God, omdat Hij altijd Zichzelf gelijk blijft, en met eeuwige eenvoudigheid vast en staande houdt, wat Hij eenmaal verordend heeft.

21. Is dan de wet ... Hoewel men, wanneer de zekerheid en standvastigheid van het Goddelijk voornemen bekend is, tegelijk moet stellen dat de dingen die van Hem komen, niet tegenstrijdig zijn, nochtans moest deze knoop ontbonden worden, om de schijn van tegenstrijdigheid, die tussen de wet en het verbond der genade zich vertoont. Het kan ook een exclamatie of uitroep zijn, waarmee Paulus, nadat de schijnstrijdigheid weggenomen is, alsof de zaak gewonnen ware, uitroept, uit het voorgaande als ontwijfelbaar besluitende; Wie durft nu verschil tussen de wet en de beloften verzinnen? Nochtans wordt Paulus hierdoor niet verhinderd, om de zwarigheden, die nog mochten voorkomen, hier voortaan uit de weg te ruimen. Maar eer hij op de vraag antwoordt, werpt hij op zijn wijze zulke ongerijmdheid ver weg, om te vermanen hoezeer godzalige oren behoren te verfoeien, al wat godslasterlijk is. Maar hieronder is een andere listige trek verborgen, welke men moet opmerken; want hij beschuldigt de tegenstanders daarvan, dat zij God

met Zichzelf in tegenspraak brengen. Want het is openbaar, dat de wet en de beloften van Hem gekomen zijn. Wie dus enige tegenstrijdigheid daaronder voortbrengt, is lasterlijk tegen God. Nu, zij strijden tegen elkaar, indien de wet rechtvaardig maakt. Zo keert Paulus zeer gepast de beschuldigingen der tegenstanders tegen hen zelf, die zij vals en lasterlijk tegen hem inbrachten.

Want indien er een wet gegeven ware. Dit antwoord is niet rechtuit, en verklaart nog niet ten volle de eendrachtigheid der wet en der beloften, nochtans bevat zij zoveel als genoeg is, om de tegenstrijdigheid weg te nemen. Men zou bij het eerste aanzien zeggen, dat deze uitspraak met het vervolg der woorden niet overeenkwam, en ook niet diende tot de oplossing der kwestie. Maar het is niet alzo; want dan zou de wet strijden tegen de beloften, zo zij macht had om te rechtvaardigen, want er zouden twee tegenstrijdige wijzen om de mens te rechtvaardigen, en als het ware twee verschillende wegen om rechtvaardigheid te verkrijgen zijn. Maar Paulus beneemt dit der wet; zo is dan de tegenstrijdigheid weggenomen. Ik zou, zegt hij, toegeven dat rechtvaardigheid uit de wet verkregen wordt, indien daar zaligheid gevonden werd. Maar wat?

22. De Schrift heeft het alles besloten. Door het woord Schrift, verstaat hij voornamelijk de wet zelve; deze besluit alle mensen onder de verdoemenis; zo berooft zij hun dan van de rechtvaardigheid, eerder dan zij hun die geeft. Dit is een zeer sterke reden; G zoekt rechtvaardigheid in de wet. De wet zelf nu met de helen Schrift, laat de mensen niets anders dan de verdoemenis; want zij veroordeelt alle mensen met hun werken wegens onrechtvaardigheid; wie zal dan uit de wet leven? Hij zinspeelt op deze uitspraak; De mens, die dit doet, zal daarin leven. Wanneer wij (zeg ik) door de verdoemenis van dit leven uitgesloten zijn, zo zouden wij tevergeefs zaligheid in de wet zoeken. Als hij zegt; Alles, drukt hij meer uit dan wanneer hij gezegd had.

Alle mensen. Want hij heeft daaronder niet alleen de mensen vervat, maar ook al wat zij hebben of bijbrengen kunnen.

Opdat de belofte uit het geloof. Want er is geen ander middel, dan dat wij van de rechtvaardigheid der werken beroofd, tot het geloof van Christus vlieden. Zo is dan de gevolgtrekking zeker. Indien de werken in het oordeel komen, zijn wij allen veroordeeld; zo verkrijgen wij dan door het geloof van Christus een onverdiende rechtvaardigheid. Verder is deze uitspraak vol uitnemende troost, want wij worden vermaand dat ons, zo dikwijls wij ons in de Schrift horen verdoemen, hulp in Christus bereid is, mits wij tot Hem vlieden. Wij zijn verloren, ook indien God zweeg; waarom verkondigt Hij dan zo vaak dat wij verloren zijn? Opdat wij niet vergaan in het eeuwige verderf, maar door zo vreselijk vonnis verslagen zijnde, door het geloof Christus zoeken, door wie wij van de dood overgaan tot het leven. In het woord *belofte* is een manier van spreken, metonymia genoemd, waarbij het bevatten gesteld wordt voor de inhoud, te weten, de belofte voor de erfenis die daarin vervat is.

23. Eer het geloof kwam, werden wij onder de wet bewaard en zijn besloten onder het geloof, dat geopenbaard zou worden. 24. Zo dan, de wet is onze onderwijzer geweest tot Christus, opdat wij door het geloof zouden gerechtvaardigd worden. 25. Maar als het geloof gekomen is, zo zijn wij niet meer onder de onderwijzer. 26. Want gij zijt allen kinderen Gods, door het geloof in Christus Jezus. 27. Want gij allen, die in Christus gedoopt zijt, hebt Christus aangedaan. 28. Daar is noch Jood noch Griek, daar is noch dienstbare noch vrije, daar is noch man noch vrouw; want gij allen zijt één in Christus Jezus. 29. En indien gij van Christus zijt, zo zijt gij Abrahams zaad, en naar de belofte erfgenamen.

23. Eer het geloof kwam. Hier is een volkomener beschrijving van de voorgenomen stof van behandeling. Want hij verklaart duidelijk, niet alleen welk het gebruik der wet is, maar ook waarom zij tijdelijk moest zijn; want anders scheen het altijd ongerijmd, dat de wet de Joden gegeven was, van welke de heidenen vrij waren. Want indien uit Joden en heidenen één gemeente is, waarom is de regering onderscheiden? vanwaar of met wat recht komt deze nieuwe vrijheid, omdat de vaders onder de onderdanigheid der wet zijn? Zo leert hij dan, dat het onderscheid van die aard is, dat het de eenheid en eendracht der gemeente niet verhindert. Nogmaals moeten de lezers vermaand worden, dat Paulus niet alleen van de ceremoniën, noch bijzonder van de wet der zeden spreekt, maar dat hij de hele huishouding bevat, waarmee de Heere onder het Oude Testament zijn volk geregeerd heeft. Want hierover werd getwist, of de vorm der regering, door Mozes ingesteld, diende om rechtvaardigheid te verkrijgen. Deze wet vergelijkt Paulus eerst bij een gevangenis of bewaring, daarna bij enen kinderopvoeder of onderwijzer; en met beide gelijkenissen maakt hij openbaar, dat de natuur der wet zodanig was, dat zij niet dan voor een zekeren tijd in zwang moest zijn.

Het woord geloof, beduidt volkomen openbaring dier dingen, die toen verborgen waren onder de duisterheid van de schaduwen der wet; want aan de vaders, die onder de wet geleefd hebben, ontnemt hij het geloof niet. Van Abrahams geloof is boven gesproken, en het voorbeeld der andere vaders verhaalt de auteur van de brief aan de Hebreëën; bovendien, de leer van het geloof heeft getuigenis van Mozes en al de profeten; maar omdat de klaarheid van het geloof toen niet zo openbaar was, daarom noemt hij de tijd van het Nieuwe Testament de tijd van het geloof, niet eenvoudig, maar bij vergelijking. En dat dit zijn gevoelen geweest is, bewijst hij terstond, als hij zegt; Dat zij zijn besloten geweest tot op het geloof, dat zou geopenbaard worden; want hij betuigt met deze woorden, dat degenen, die onder de bewaring der wet waren, hetzelfde geloof zijn deelachtig geweest. Want de wet hield hen niet af van het geloof, maar weerhield hen, opdat zij niet buiten de palen van het geloof zouden treden. En het rijmt zeer wel met wat hij tevoren gesteld had, dat de Schrift alles onder de zonde besluit.

Zo dan, gelijk zij van alle zijden bezet werden gehouden van de vervloeking, zo hadden zij tegen deze bezetting een bewaring, die hen tegen deze vervloeking beschermde. Zo geeft hij dan te kennen, dat *de bewaring der wet*, door de Geest waarlijk vrij is geweest. Het geloof was toen nog niet geopenbaard, niet omdat de vaders alle licht ontbeerden, maar omdat zij minder licht hadden dan wij; want omdat de ceremoniën aldaar Christus afschaduwden, als niet tegenwoordig, zo wordt Hij ons heden als tegenwoordig voor ogen gesteld. Zo, waar zij een spiegel hadden, daar hebben wij nu het wezen. Hoedanig dus de duisterheid in de wet geweest zij, nochtans hebben de vaders wel geweten, wat weg zij moesten bewandelen. Want hoewel tegen de dageraad niet zulke grote klaarheid is als omtrent de middag, zo wachten nochtans de reizigers niet, totdat de zoon volkomen op is; want het is hun genoeg, dat zij de weg weten. Zo is hun portie licht als een dageraad geweest, waardoor zij van alle gevaar voor dwaling vrij, tot de eeuwige zaligheid konden geleid worden.

24. Zo dan, de wet is ... Dit is de tweede gelijkenis, welke de mening van Paulus nog klaarder uitdrukt; want een onderwijzer of kinderopvoeder wordt niet gesteld voor het hele leven, maar alleen voor de kindsheid verordend; bovendien houdt hij dit bij het onderwijzen des kinds in het oog, dat hij het door kinderlijke onderwijzingen tot groter dingen voorbereidt. Deze beide dingen betamen der wet; want zij had enen zekeren bepaalden tijd, dat zij regeerde, en zij moest haar discipelen alleen bevorderen tot enige graden, opdat zij hun beginselen doorgekomen zijnde, vorderingen maken zouden, die de mannelijke ouderdom betaamde.

Daarom zegt hij: *Tot op Christus*; want gelijk een taalleraar het kind, dat hij door zijn arbeid en zorg onderwezen heeft, overgeeft in de hand desgenen, die het in hoge wetenschappen onderricht, zo is de wet geweest als een spraakkunst, welke de discipelen, die zij begon te leren en voor het geloof moest klaarmaken, als aan de godgeleerdheid zou afstaan. Aldus vergelijkt Paulus de Joden bij kinderen, en ons bij jongelingen. Maar er wordt gevraagd, hoedanig de leer of tucht dezer onderwijzing geweest is? Ten eerste overtuigde zij, door de rechtvaardigheid Gods te openbaren, de mensen van hun eigen onrechtvaardigheid; want zij konden in de geboden Gods als in een spiegel zien, hoever zij af waren van de ware rechtvaardigheid; en alzo werden zij vermaand, dat de rechtvaardigheid elders is te zoeken. Deze zelfden dienst hadden ook de beloften der wet; want zij moesten aldus denken; Indien gij niet anders door de werken het leven kunt verkrijgen, dan door de wet te volbrengen, zo moet gij een ander nieuw middel zoeken; want gij zult door uw zwakheid nooit zo hoog komen; al begeert en poogt gij ook nog zo sterk, gij zult nochtans altijd zeer ver af zijn van het doel. Anderzijds werden zij gedrongen door de bedreigingen, en bewogen om ontkoming te zoeken van de toorn en vervloeking Gods; ja, zij lieten hen niet rusten, zolang zij hen niet geprikkeld hadden om de genade van Christus te begeren.

Tot ditzelfde einde strekten ook alle ceremoniën. Want waartoe dienden de offeranden en wassingen, anders dan dat zij in gedurige overdenking der zonde en der verdoemenis zouden geoefend worden. Nu, die zijn eigen onreinheid voor ogen ziet, en dien een beeld zijns doods in een onzondig dier voorgesteld wordt, hoe zal die gerust slapen? Hoe zal hij niet bewogen worden om remedie te zoeken? En voorwaar, de ceremoniën dienden niet alleen om de consciënties te verschrikken en te vernederen, maar ook om ze op het geloof van de toekomstige Verlosser te richten. Al wat in de hele praal der ceremoniën voor ogen gesteld werd, had als het ware een ingedrukt merk van Christus. Kortom, de hele wet was niet anders dan menigerlei oefening, waardoor zij, die zich daarin oefenden, als met de hand tot Christus geleid werden.

Opdat wij zouden. Reeds heeft hij aan de wet de volmaaktheid benomen, daar hij gezegd heeft, dat zij een kindermeeester of onderwijzer gelijk is; zij zou de mensen volmaakt maken, indien zij hun rechtvaardigheid gaf. Wat zal dan anders, dan het geloof in haar plaats komen? En het komt in haar plaats, als het ons, die aan eigen rechtvaardigheid arm zijn, met de rechtvaardigheid van Christus bekleedt. Zo wordt dat vervuld: Dat de hongrigen met goederen verzadigd worden.

25. Maar als het geloof gekomen is. Wat de komst van het geloof is, hebben wij alrede gezien, te weten, een helderder openbaring der genade, nadat het voorhangsel des tempels in twee gescheurd is; hetwelk wij weten, dat geschied is door de komst van Christus. Zo zegt hij dan, dat onder het rijk van Christus niet meer die kindsheid is, die door een kindermeeester moet geregeerd worden, en dat daarom de wet haar ambt vervuld heeft, hetwelk de andere toepassing der gelijkenis is. Want hij had zich voorgenomen deze twee dingen te bewijzen, te weten, dat de wet een voorbereiding is op Christus, en dat zij tijdelijk is. Maar hier wordt nogmaals gevraagd, of de wet zó afgeschaft is, dat zij ons niets aangaat.

Ik antwoord; Dat de wet thans even krachtig is, als zij voorheen was, en onverkort blijft, zoverre zij een regel is om wel te leven, en een breidel, waardoor wij in de vreze des Heeren wederhouden worden, en een prikkel om de luiheid van ons vlees te beteren; eindelijk, zover zij nut is om te leren, te verbeteren en te straffen, opdat de gelovigen tot alle goed werk onderwezen worden. Hoe is zij dan afgeschaft? Wij hebben reeds gezegd, dat Paulus de wet aanmerkt, zoals zij met haar hoedanigheden bekleedt is; en haar hoedanigheden zijn deze: Dat zij voor de werken loon en straf stelt, dat is, dat zij haar

onderhouders het leven belooft, en alle overtreders vervloekt; ondertussen eist zij de opperste volmaaktheid, en volkomen gehoorzaamheid van de mens; zij laat niets los, zij vergeeft niets, maar brengt in rekening ook de allerminste feilen; Christus en Zijn genade toont zij niet openlijk, maar van verre, en dat onder de ceremoniën, als onder bedeksels besloten. Paulus leert, dat dusdanige hoedanigheden der wet afgeschafte zijn, zodat de dienst van Mozes nu ophoudt, zoverre hij naar de uitwendige schijn onderscheiden is van het genadeverbond.

26. *Want gij zijt allen kinderen Gods.* Hij bewijst met een andere reden, dat het onrecht en onbetamelijk is, dat de wet de gelovigen in eeuwige dienstbaarheid zou verbinden, te weten, omdat zij kinderen Gods zijn. Hoe? Door het geloof in Christus. Want allen, die in Hem geloven, wordt dit voorrecht gegeven, dat zij kinderen Gods zijn. Tevens wordt hieruit besloten, dat wij door het geloof verlost zijn, omdat wij daardoor tot de aanneming tot kinderen komen.

27. *Allen, die gedoopt zijn.* Hoe groter en hoger de zaak is, dat wij kinderen Gods zijn, des te verder is het van ons gevoelen, en wordt des te moeilijker geloofd. Zo vermaant hij dan met korte woorden, hoedanig onze vereniging of liever onze eenheid met de zoon Gods is; opdat wij niet twifelen, dat wat Hij eigens heeft, ons meegedeeld wordt. Hij gebruikt de gelijkenis van een kleed, als hij zegt, dat de Galaten Christus aangedaan hebben; maar hij wil zeggen, dat zij in Christus zó geplant zijn, dat zij voor God de naam en persoon van Christus dragen, en meer in Hem, dan in zichzelf gerekend worden. Bekend is deze, hetzij kenspreuk, hetzij gelijkenis van de klederen genomen, en daarover is elders gesproken. Verder, schijnt dit een zwakke reden. Dat zij Christus aangedaan hebben, omdat zij in Christus gedoopt zijn; want hoe ver is het er van af, dat de doop in allen krachtig is? Ook is dit ongerijmd, dat de genade des Heiligen Geestes alzo aan het uitwendige teken zou gebonden zijn. Zo schijnt het, dat dit woord zowel door de doorgaande leer der Schrift, als door de bevinding kan weerlegd worden.

Ik antwoord: Paulus pleegt op tweeërlei wijze van de sacramenten te spreken. Als hij handelt tegen de hypocrieten, die zich op de naakte tekenen verhoovaardigen, dan predikt hij hoe ijdel en onnut een ding het uitwendige teken zij, en hij vaart hevig uit op het verkeerd betrouwen. Waarom? Hij heeft niet op de inzetting Gods, maar op der goddelozen verdorvenheid het oog. Maar als hij spreekt tot de gelovigen, die de tekenen behoorlijk gebruiken, dan verbindt hij die met hun waarheid, welke zij afbeelden? Waarom? Want God verheft en verthoont niet een ijdele praal in de sacramenten, maar wat door de uitwendige ceremoniën afgebeeld wordt, dat stelt hij ons in der daad en der waarheid voor. Hiervan komt het, dat de waarheid, naar de inzetting Gods, verbonden is met de tekenen. Indien iemand hier vraagt; Kan het dan door der mensen gebrek geschieden, dat een sacrament niet dat is, wat het afbeeldt.

Hierop is licht te antwoorden, dat de sacramenten niet verkort worden door de goddelozen, zodat zij haar natuur en kracht niet zouden behouden, ofschoon zij zelf geen vrucht gevoelen. Want de sacramenten stellen de goeden evengoed als de bozen de genade Gods voor, en zij beloven niet bedrieglijk de genade des Heiligen Geestes; de gelovigen ontvangen hetgeen aangeboden is, de goddelozen maken door hun verwerpen, dat wat hun aangeboden was, hun niet voordelig is, maar zij kunnen niet maken, dat God niet getrouw, en de beduiding van het sacrament niet waarachtig is. Zo zegt dan Paulus niet ten onrechte, als hij de gelovigen aanspreekt, *dat zij in de doop Christus aangedaan hebben*, gelijk hij Rom. 6: 5 zegt, *dat wij in zijn dood geplant zijn, opdat wij aan zijn opstanding ook deelachtig zijn*. Aldus wordt op het teken niet overgebracht, wat eigenlijk Gode toekomt, en nochtans hebben de sacramenten hun kracht, zodat zij niet voor ijdele

en koude vertoningen geacht worden, en wij worden vermaand, hoe boos de ondankbaarheid der mensen is, omdat zij de heilzame inzettingen Gods, door hun misbruik niet alleen zich onnut maken, maar ook tot hun verderf verkeren.

28. Daar is noch Jood noch Griek. De zin is, dat het uitwendig aanzien hier niets geldt; en er daarom niets aan gelegen is, van wat volk of conditie een iegelijk is; en dat de besnijdenis niet meer is dan een sekse of burgerlijke staat. Waarom? Christus maakt hen allen een. Zo dan, ofschoon alle andere dingen verscheiden zijn, zo is de een Christus genoeg om alle mensen te verenigen. Daarom zegt hij: Gij zijt een, waarmee hij aanduidt, dat het onderscheid is weggenomen. De woorden willen dit; Dat noch de genade der aanneming, noch de hoop der zaligheid hangt aan de wet, maar in Christus alleen vervat wordt. Zo dan, de een Christus is het al. Dat de Grieken genomen worden voor de heidenen, en het soort gesteld wordt voor het geslacht, is gewoonlijk.

29. Zo zijt gij Abrahams zaad. Dit voegt hij niet daarom er bij, alsof het meer ware, Abrahams zoon te zijn dan een lid van Christus, maar om der Joden hovaardigheid te bedwingen, die op hun voorrecht roemden, alsof zij alleen Gods volk waren. Zij achtten geen ding voortreffelijker dan Abrahams geslacht. Daarom maakt hij deze zelfde voortreffelijkheid allen gemeen, die in Christus geloven. De gevolgtrekking steunt op deze reden, dat Christus het gezegende Zaad is, in wie alle Abrahams kinderen verenigd worden, gelijk gezegd is, en dit bevestigt hij daarmede, dat de erfenis allen in het gemeen wordt gegeven; waaruit volgt, dat zij door de belofte onder de kinderen worden gerekend. Merk op, dat het geloof altijd bij de belofte staat, als die aan elkaar hangen.

HOOFDSTUK 4

1. Ik zeg, zolang de erfgenaam een kind is, zo is tussen hem en de dienstknecht geen onderscheid, hoewel hij nochtans heer is van alles. 2. Maar hij is onder voogden en verzorgers, tot de tijd van de vader verordend. 3. Zo ook wij, toen wij kinderen waren, zo waren wij onder de beginselen der wereld in dienstbaarheid. 4. Maar toen de volheid des tijds gekomen is, heeft God zijn zoon gezonden, geworden uit een vrouw, gesteld onder de wet. 5. Om die te verlossen, die onder de wet waren, totdat wij de aanneming tot kinderen zouden ontvangen.

1. Ik zeg. Wie ook de hoofdstukken gedeeld en gescheiden heeft, deze uitspraak heeft hij ten onrechte van de voorgaande woorden afgezonderd, omdat zij niets anders is dan een verheffing waarmee Paulus het onderscheid dat tussen ons en het Israëlitische volk is, uitlegt en verklaart. En dit doet hij met de derde gelijkenis, welke hij genomen heeft van een *weeskind en voogd*. Een wees, hoewel hij vrij, ja heer van het vaderlijk huisgezin is, is nochtans gelijk aan een dienstknecht; want hij wordt door de voogd geregeerd. En de onderdanigheid onder de voogdij duurt tot de tijd, welken de vader verordend heeft, daarna geniet hij zijn vrijheid.

Op deze wijze zijn de vaders in het Oude Testament vrij geweest, omdat zij kinderen Gods waren; maar zij waren in het bezit der vrijheid niet, omdat de wet hun als een voogd was, welke hen onder het juk hield. Deze dienstbaarheid der wet heeft geduurd, zolang als het Gode liefd heeft, die door de komst van Christus een einde daaraan gemaakt heeft. Dat Paulus de voogdijschap eindigt, alleen door des vaders verordening, daar de wetgeleerden en juristen meer wijzen optellen, waardoor de voogdijschap geëindigd wordt, heeft hij gedaan, omdat deze wijze alleen tot de gelijkenis diende. Laat ons nu elk stuk onderzoeken.

Sommigen passen deze gelijkenis anders toe, te weten, op een iegelijk mens, daar nochtans Paulus van twee volken spreekt. Ik beken wel, dat waar is wat zij zeggen, maar het dient niet tot de tegenwoordige plaats. De uitverkorenen (zeggen zij) hoewel zij van moeders buik aan kinderen Gods zijn, blijven nochtans onder de wet als dienstknechten, totdat zij door het geloof tot de bezitting der vrijheid komen; maar als zij Christus hebben leren kennen is hun zulke voogdijschap niet meer nodig. Ofschoon ik dit geheel toegeef, ontken ik toch, dat Paulus hier van alle mensen, en van elk bijzonder handelt; ik ontken ook, dat hij onderscheid maakt tussen de tijd der ongelovigheid en der roeping tot het geloof; maar hij handelt hiervan, omdat er een enige gemeente Gods is, hoe komt het dat onze toestand onderscheiden is van dien der Israëlieten? Omdat wij door het geloof vrij zijn, hoe komt het dat degenen, die eenzelfde geloof gehad hebben, dezelfde vrijheid met ons niet zijn deelachtig geweest? Omdat wij allen gelijkelijk kinderen Gods zijn, hoe komt het dat wij heden van het juk vrij zijn, dat zij gedwongen geweest zijn te dragen?

Want over deze dingen liep de twist en de strijd, en niet hoe de wet over een iegelijk van ons heerschappij heeft, eer wij door het geloof van haar dienstbaarheid verlost worden. Zo zij dan dit voor alle dingen zeker, dat Paulus hier de Israëlitische gemeente, die onder het Oude Testament was, vergelijkt met de gemeente der Christenen, opdat daaruit blijke, waarin wij overeenkomen en waarin wij van elkaar verschillen. Deze vergelijking vervat een zeer rijke en zonderling nuttige leer.

Ten eerste besluiten wij hieruit, dat de vaders onder het Oude Testament de hoop derzelfde erfenis hadden, die wij nu hebben; want zij zijn dezelfde aanneming deelachtig geweest. Want Paulus leert niet (gelijk sommige geestdrijvers, en onder anderen Servetus dromen) dat zij alleen daarom door God zijn verkoren, opdat zij ons enig volk Gods afbeelden zouden; maar opdat zij met ons kinderen Gods zouden zijn, en hij betuigt

bijname, dat de geestelijke zegening, die Abraham beloofd was, niet minder hun toekwam dan ons. Ten andere besluiten wij, dat in die uitwendige dienstbaarheid desniettemin hun consciënties vrij zijn geweest. Want Mozes, Daniël, en alle godzalige koningen, priesters en profeten, en de hele hoop der gelovigen, worden door de verbinding tot de onderhouding der wet niet verhinderd, naar de Geest vrij te zijn. Zij droegen dus het juk der wet zo op hun schouders, dat zij inmiddels met vrijen geest God dienden, en voornamelijk dat zij, nopens de genadige vergeving der zonden onderwezen, hun consciënties vrij hadden van de tirannie der zonde en des doods. Hieruit moet men besluiten, dat de leer altijd dezelfde geweest is, en dat zij met ware enigheid van het geloof met ons verenigd zijn geweest, en met ons steunende op het vertrouwen van *één Middelaar, God aangeropen hebben, en door dezelfde Geest zijn geregeerd geweest*. Met alle deze is het waarschijnlijk, dat het onderscheid tussen ons en de oude vaders, niet is in het wezen, maar in de toevallige dingen. Want wij komen overeen in de voornaamste dingen van het Testament of Verbond; de ceremoniën en de hele huishouding waarin wij verschillen, zijn als 't ware toevallige dingen.

Bovendien moet men aanmerken, dat die tijd de kindsheid der gemeente is geweest, en dat nu van de komst van Christus aan, de gemeente volwassen is geworden, zodat zij is als in mannelijke ouderdom. Want de woorden van Paulus zijn klaar; maar hier rijst zwarigheid, omdat hij schijnt niet wel met zichzelf overeen te komen. Want in Ef. 4: 13, vermaant hij ons tot dagelijkse vorderingen, totdat wij komen tot volkomen ouderdom, en tot de mate der volkomenheid. En in de Eersten brief aan de Corinthiërs verhaalt hij, dat hij hun als de kinderen melk heeft te drinken gegeven, omdat zij tot vaste spijs niet bekwaam waren, en weinig hierna zal hij de Galaten vergelijken met de kinderen.

Ik antwoord, dat daar gehandeld wordt over elk mens, en over elks bijzonder geloof, maar hier wordt in 't gemeen gesproken van twee lichamen, zonder acht te slaan op de personen. Dit antwoord zal ook dienen om veel groter zwarigheid op te lossen. Want wij zien hoe onuitsprekelijk Abrahams geloof geweest is; hoe groot licht des verstands de heilige profeten gehad hebben, met wat gelaat zullen wij dan roemen, dat wij mannen zijn boven hen? Zijn niet zij veel eerder uitnemende mannen, en wij kinderen? Maar om van onszelf te zwijgen; wie zou onder de Galaten gevonden geweest zijn, die bij een van deze te vergelijken ware? Maar gelijk ik reeds gezegd heb, hier wordt niet gehandeld van enkele personen, maar de algemene toestand der beide volken wordt hier beschreven. Sommigen waren toen met grotere gaven toegerust, maar het waren weinigen, en niet het hele lichaam. Bovendien, ofschoon er velen waren, zo moet men niet aanmerken hoedanig zij inwendig waren, maar hoedanig de huishouding Gods geweest is in hen te regeren nu is het openbaar, dat het een kinderlijke onderwijzing geweest is.

Maar wat is het in deze tijd? Die banden zijn gebroken, en God regeert zijn gemeente nu vrijer, en zonder dat Hij hen houdt onder zulk een nauwe bewaring. Hoewel men ook als in het voorbijgaan moet opmerken, dat zij, ofschoon met uitnemend verstand begaafd, nochtans de natuur van dien tijd gehad hebben, zodat in de openbaring, die zij hadden, altijd wat duisters was gelijk een wolk. Vandaar het woord van Christus: *Zalig zijn de ogen, die zien wat gij ziet; vele koningen en profeten hebben begeerd datzelve te zien, en hebben het niet gezien*, enz. Nu verstaan wij, hoe wij boven hen gesteld worden, die veel uitnemender geweest zijn dan wij; want dit wordt niet aan de personen toegeschreven, maar hangt geheel aan de huishouding der Goddelijke regering. Deze plaats is een zeer geduchte stormram om alle praalvertoon der ceremoniën af te werpen, welke de enige versiering van het pausdom zijn. Want wat anders verstrikt heden de ogen der eenvoudigen, zodat zij het rijk van de paus groot achten, of immers in enige ere houden, dan die grote toerusting van ceremoniën, gebruiken, gebaren en allerlei diensten, die alleen geschieden, om de ongeleerden tot verwondering te brengen?

En uit deze plaats is het openbaar, dat het schandelijke opsmuk is, waardoor de gemeente misvormd werd. Ik spreek nu niet van de grootste en gruwelijkste gebreken; gelijk zij verzinnen dat het vereringen Gods zijn; insgelijks, dat zij zich verbeelden, dat zij krachtig zijn om zaligheid te verdienen; insgelijks, dat de onderhouding van zulke beuzeling strenger geëist wordt, dan de onderhouding der hele wet Gods; ik laak alleen die verontschuldiging, waarmee heden nieuwe kunstenaars, als met een schoon vernis zovele gruwelen overdekken. Zij mogen tegenwerpen alzo zij willen, dat heden veel meer onverstand en onwetendheid is in velen, dan voorheen geweest is in de Israëlieten, en dat hun daarom meer behulpzels nodig zijn; want zij zullen nimmermeer daaruit kunnen besluiten, dat zij met zulke kinderlijke leiding moeten geregeerd worden, als die voorheen in het Israëlitische volk plaats had; want ik zal altijd daartegen stellen, dat de ordening Gods anders is. Indien zij zeggen dat het nut is, zal ik ontkennen, dat zij beter zien wat nuttig is dan God zelf. Wij zullen liever voor zeker houden, dat wat God verordend heeft niet alleen het allerbeste, maar ook het allernuttigste is. En daarom moet men voor de ongeleerden hulpmiddelen zoeken, niet die der mensen lust heeft willen verzinnen, maar die God zelf verordend heeft, welke zonder twijfel niets heeft nagelaten, wat om de zwakheid der zijn te verlichten nuttig is. Dit een schild is genoeg, om allerlei tegenwerpingen te weerleggen. Het heeft de Heere anders behaagd, wiens raad ons voor alle redenen genoegzaam is; of het moest zijn dat de mensen betere hulpmiddelen bedenken, dan die God zelf verschaft heeft; welke hij daarna als onnut heeft afgeschafte. En merk naarstig op, dat Paulus hier niet alleen leert, dat het juk, hetwelk de Joden opgelegd was, nu van ons weggenomen is, zodat het gebruik der ceremoniën ons nu vrij is, maar dat hij bij name een onderscheid der regering stelt, dat God wilde onderhouden hebben. Ik beken wel, dat alle uitwendige dingen ons nu vrij zijn, doch alzo, dat de gemeente niet met een menigte ceremoniën bezwaard worde, tenzij wij het Christendom met het Jodendom willen vermengen. Wij willen hierna te van zijn plaats de reden zeggen.

3. *Onder de beginselen der wereld.* Het Griekse woord beduidt eigenlijk elementen, of uitwendige en lichamelijke dingen, of overdrachtelijk eerste beginselen; dit tweede wil ik liefst. Maar waarom noemt hij ze eerste beginselen der wereld, die een geestelijke beduiding hadden? Het is zoveel alsof hij zei: Wij hadden geen naakte waarheid, maar ingewikkeld in aardse zinnebeelden; derhalve leert hij van de wereld te zijn wat uitwendig was, hoewel een hemels mysterie daaronder verborgen was.

4. *Toen de volheid des tijds gekomen is.* Hij gaat voort in de aangevoerde gelijkenis, en de tijd door de Vader verordend, past hij toe op zijn voorgenomen handeling, doch bewijst tevens, dat die tijd, die door Gods voorzienigheid verordend was, de rechte en bekwame tijd is geweest. Derhalve is dit eerst de behoorlijke gelegenheid en rechte vrijheid om te handelen, die door de voorzienigheid Gods geregeerd wordt. Zo kwam het Gode alleen toe, te oordelen en te verordenen, wanneer het nut was de zoon aan de wereld te openbaren; waarmee alle ijdele nieuwsgierigheid bedwongen wordt, opdat niemand met de verborgen raad Gods niet tevreden zijnde, durf te twisten, waarom Christus niet eer verschenen is. Zo de lezers meer hiervan willen, laten zij zoeken op het einde van de brief aan de Romeinen.

Heeft God Zijn Zoon gezonden. Hier heeft hij in weinige woorden veel samengevat. Want de Zon, die gezonden is, moet tevoren geweest zijn; waaruit zijn eeuwige Godheid bewezen wordt. Zo is dan Christus de Zoon Gods, uit de hemel gezonden. Hij zegt, dat deze geworden is uit een vrouw, omdat Hij onze natuur heeft aangenomen; alzo geeft hij te kennen, dat in Christus twee naturen zijn. Sommigen handschriften hebben: Geboren uit een vrouw; maar het ander is meer algemeen aangenomen en naar mijn oordeel

bekwamer. Want hij heeft bij name Christus willen onderscheiden van de andere mensen; dat Hij is geschapen uit het zaad der moeder, niet door de vleselijke vermenging van man en vrouw. Anders zou dit tevergeefs gesteld zijn. Het woord vrouw, wordt hier in het algemeen verstaan van het geslacht der vrouwen.

Gesteld onder de wet. Woordelijk. Gemaakt onder de wet; maar ik heb de zin meer gebruikelijk willen uitdrukken. Zo dan, Christus de Zoon van God, die met recht van alle onderwerping vrij zou geweest zijn, is der wet onderworpen geweest. Waarom? Om onzentwille, opdat Hij ons vrijheid zou verwerven. Want gelijk hij, die vrij was, de gevangenen verlost, door zichzelf tot borg te stellen, en door de boeien zichzelf aan te doen een ander daarvan vrijmaakt, alzo heeft Christus aan de onderhouding der wet willen onderworpen zijn, om ons vrijheid te verwerven; anders zou Hij tevergeefs het juk der wet aangenomen hebben; want Hij heeft het voorwaar om Zichzelf niet gedaan.

Verder zijn wij door de weldaad van Christus niet zó van de wet verlost, dat wij aan de leer der wet gene gehoorzaamheid meer schuldig zijn, en ons geoorloofd is wat ons lust, want zij is een eeuwige regel om wel en heilig te leven. Maar Paulus spreekt van de wet met haar aanhangselen. Van die onderwerping der wet zijn wij verlost, omdat zij niet meer is wat zij was. Want het voorhangsel gescheurd zijnde, is de vrijheid openlijk verschenen; en dit is het wat hij terstond hierbij voegt.

5. Opdat wij de aanneming zouden ontvangen. Want de vaders onder het Oude Testament waren ook zeker van hun aanneming, maar zij waren nog niet zo volkomen in het genot van hun recht. Zo wordt dan de aanneming hier genomen gelijk Rom. 8: 23, de verlossing, voor de bezitting zelf. Want gelijk wij ten laatsten dage de vrucht onzer verlossing zullen ontvangen; alzo ontvangen wij nu de vrucht der aanneming, welke de heilige vaders vóór de komst van Christus niet zijn deelachtig geweest. Wie dus nu de gemeente met onmatige ceremoniën bezwaren, die beroven haar onbehoorlijk van het behoorlijk recht der aanneming.

6. En omdat gij kinderen zijt, zo heeft God de Geest zijns Zoons in uw harten gezonden, welke roept: Abba, Vader! 7. Zo zijt gij dan niet meer een dienstknecht, maar een zoon; indien gij een zoon zijt, zo zijt gij ook een erfgenaam Gods door Christus. 8. Toen gij God nog niet kende, zo diende gij degenen, die van nature geen Goden zijn. 9. Maar nu als gij God gekend hebt, of veeleer door Hem zijt gekend geweest, hoe wendt gij u nogmaals tot de zwakke en gebrekkige beginselen, welke gij nogmaals van voren aan wilt dienen? 10. Gij onderhoudt dagen, en maanden, en tijden, en jaren. 11. Ik vrees voor u, dat ik mogelijk tevergeefs aan u gearbeid heb.

6. Omdat gij kinderen zijt. Dat de aanneming, die hij vermeld heeft, de Galaten toekomt, staaft hij met een bewijs, genomen uit hetgeen daaruit volgt. Want van God aangenomen te zijn, is eerder dan het getuigenis der aanneming van de Geest Gods te hebben; want de vrucht is een teken der oorzaak. De Geest van Christus (zegt hij) is u een Auteur en Vermaner, dat gij God uwen Vader durft noemen, zo is het dan zeker, dat gij kinderen Gods zijt. Hij geeft te kennen wat hij op een andere plaats leert, te weten, dat de Geest ons een Onderpand en Waarborg van onze aanneming is, opdat wij zeker zijn van de vaderlijke genegenheid Gods jegens ons. Maar iemand zal hier tegenwerpen: Komen niet ook de goddelozen tot zulk een lichtvaardigheid, dat zij roemen, dat God hun Vader is? Ja, zij roemen dikwijls stouter op God.

Ik antwoord: Paulus spreekt hier niet van ijdele roem, noch van hetgeen een ieder door zijn eigen geest zich aanmatigt, maar van het getuigenis der godzalige consciëntie, hetwelk op de nieuwe geboorte volgt. Daarom kan dit bewijs niet gelden dan onder de

gelovigen; want de verworpenen hebben generlei smaak van deze zekerheid; gelijk ook de Heere zelf betuigt: *De Geest der waarheid, welken de wereld niet kan ontvangen, want zij kent Hem niet.* En dit beduiden de woorden van Paulus, als hij zegt: *God heeft Zijn Geest in uw harten gezonden.* Want hij heeft niet willen leren wat zij door het gevoel des vleses dwaselijk bestaan, maar wat God hun inwendig in het hart door zijn Geest betuigt. En dat hij zegt, *de Geest zijns Zoons*, dat komt ook met de omstandigheid der plaats beter overeen, dan indien hij Hem enigszins anders genoemd had. Want daarom zijn wij kinderen, omdat wij met dezelfde Geest, Die de enige Zoon heeft, begaafd zijn.

En merk op, dat Paulus dit in het gemeen aan alle Christenen toeschrijft, gelijk in der waarheid daar geen geloof is, waar dit pand der liefde Gods jegens ons niet is. Hieruit is het openbaar, hoedanig het Christendom onder het pausdom is, waar men iemand van goddeloze hovaardigheid beschuldigt, die zegt dat hij de Geest Gods heeft. Want zij bedenken een geloof zonder de Geest Gods, en zonder zekerheid. Dit een dogma is een klaar bewijs, dat de duivel, de vader aller ongelovigheid, in alle papistische scholen heerschappij voert.

Ik beken wel, dat de scholastieken, als zij de consciënties gebieden eeuwig te twijfelen, niet anders leren, dan wat het gevoel der natuur uitgeeft; waarom wij deze leer van Paulus naarstiger in onze harten moeten drukken, te weten, dat niemand een Christen is, dan die, door de Heiligen Geest geleerd, God als zijn Vader aanroept.

Die roept. Ik acht, dat hij om groter vertrouwen uit te drukken, dit deelwoord gebruikt heeft. Want de twijfeling laat ons niet onversaagd spreken, maar doet ons de mond zo stijf toehouden, dat er nauwelijks half gebroken woorden met bevende tong uitkomen. Daarentegen is het roepen een teken der gerustheid, en van een onwankelbaar betrouwen. Want wij hebben niet nogmaals ontvangen de Geest der dienstbaarheid tot vreze, (gelijk Paulus zegt Rom. 8:15) maar der vrijheid, tot volkomen betrouwen. **Abba, Vader!**

Ik twijfel niet, of hij geeft te kennen, dat de aanroeping Gods aan alle talen gemeen is; want dit komt eigenlijk met het tegenwoordig bewijs overeen, dat God bij de Hebreëen en Grieken in 't gemeen een Vader genoemd wordt, gelijk door Jesaja voorzien was: *Alle tong zal mijnen Naam belijden.* Zo dan, omdat de heidenen gerekend worden onder de kinderen Gods, zo is het openbaar, dat de aanneming komt niet uit de verdienste der wet, maar uit de genade van het geloof.

7. Zo dan, gij zijt niet meer een dienstknecht. Dat is; in de Christelijke gemeente is geen dienstbaarheid meer, maar de vrije staat der kinderen. En hoe de vaders onder het Oude Testament dienstbaar geweest zijn, is alrede gezegd, te weten, omdat hun vrijheid nog niet geopenbaard was, maar besloten onder de hulsels en het juk der wet. Zo spreekt hij dan nogmaals van het onderscheid tussen Oud en Nieuw Testament. De ouden zijn ook kinderen Gods geweest, en erfgenamen door Christus; maar wij anders; want wij hebben Christus tegenwoordig, en daarom genieten wij zijn goed. Aan de Romeinen verklaart hij dit alles duidelijker; daar mag men het zoeken wat ik hier voorbijga, omdat ik het daar gezegd heb.

8. Toen gij God nog niet kende. Dit is meer een berisping dan een leer; en hij heeft voorwaar nu overvloedig genoeg bewezen wat hij wilde, zodat de berispingen niet kunnen misprezen worden, alsof het een twijfelachtige zaak ware. Hij streeft er naar, om door de vergelijking van de voorleden tijd, hun tegenwoordige val zwaarder te maken. Dat gij (zegt hij) voorheen als goden diende, die geen goden waren, dat is zo een groot wonder niet; want waar onwetendheid Gods is, daar is gruwelijke verblindheid; gij hebt dus toen in duisternis gedwaald. Maar hoe onwaardig is het nu, in het klare licht zo schandelijk te dwalen? Zo volgt dan hieruit, dat de Galaten in de vervalsing van het Evangelie minder

onschuldig zijn, dan zij voorheen waren in de afgoderij. Dit is de hoofdzaak. Maar hier moet men opmerken, dat wij altijd de afgoden dienen, eer wij in de waarachtige kennis van de enigen God verlicht zijn, hoedanig ook de kleur zij, waarmee wij de valse religie bedekken. Daarom is het nodig, dat aan de rechten godsdienst, zekere kennis voorafgaat. Van nature, heeft hij gesteld voor in der waarheid of voor het wezen. Want al wat de mensen van God bedenken, dat is een gedichtsel en niets; zo dan alle afgoden zijn naar mening goden, maar in der waarheid zijn ze het niet.

9. Maar nu, als gij God gekend hebt. Men kan niet genoeg met woorden uitdrukken, hoe schandelijk de ondankbaarheid is, als men God eenmaal gekend heeft, en daarna van Hem afwijkt. Want wat is het, vanzelf het Licht, het Leven, kortom de Fontein alles goeds te verlaten? gelijk Hij zelf door Jeremia klaagt. Nochtans vergroot hij de schuld nog meer, een verbetering er bij stellende, als hij zegt: *Of veelmeer gekend zijt.* Want hoe groter de genade Gods jegens ons is, des te zwaarder is onze schuld, zo wij ze versmaden. Zo herinnert dan Paulus de Galaten, vanwaar zij de kennis Gods hebben. Hij zegt, dat zij die niet verkregen hebben door hun eigen vernuft of scherpzinnigheid, maar omdat God hen door zijn barmhartigheid voorkomen heeft, toen zij over niets minder dan over Hem dachten. Verder, wat van de Galaten gezegd wordt, strekt zich evenzo tot allen uit. Want het woord van Jesaja wordt in allen vervuld; *Ik ben gevonden van degenen, die Mij niet zochten; Ik ben openlijk verschenen degenen, die naar mij niet vraagden.* Zo dan, het begin onzer roeping is de genadige verkiezing Gods, waardoor Hij ons tevoren verordineert tot het leven, eer wij geboren worden. Hieraan hangt de roeping, het geloof, en de voltooiing der zaligheid. Hoe wendt gij u nogmaals? Zij konden zich niet nogmaals wenden tot die ceremoniën, waaraan zij tevoren nooit gewend waren; dus heeft hij dit woord oneigenlijk gebruikt, alleen beduidende dat het al te ongerijmd is, nogmaals tot boze superstitiën te vervallen, alsof zij nooit de waarheid Gods geweten hadden. Verder, dat hij de ceremoniën noemt, zwakke beginselen, doet hij daarom, aangezien hij ze aanmerkt buiten Christus, ja tegen Christus. Want zij waren de vaders niet alleen zalige oefeningen en behulpzels der godzaligheid, maar ook krachtige instrumenten der genade; maar de hele kracht was in Christus, en in de inzetting Gods; maar de valse apostelen wilden ze tegen Christus stellen, de beloften verachtende, alsof Christus alleen niet genoegzaam ware. Zo is het dan geen wonder, dat Paulus ze acht voor beuzelingen en nietige dingen; van welke zaak ik boven iets aangeroerd heb. Met het woord *dienen*, berispt hij de noodzakelijkheid.

10. Gij onderhoudt dagen. Hij vermeldt één soort van de beginselen, te weten, de onderhouding der dagen. Men moet opmerken, dat de burgerlijke onderhouding der tijden hier niet veroordeeld wordt, die met de orde der natuur overeenkomt. Nu, de orde der natuur is vast en zeker. Want vanwaar komt de telling der maanden en jaren, dan uit de omloop der zoon en der maan? Wat is het, waardoor de winter van de zomer, en de lente van de herfst onderscheiden wordt, anders dan de ordening Gods? En Hij heeft beloofd, dat deze ordening tot het einde der wereld duren zou, Genesis 9: 13. Nu, de burgerlijke onderhouding dient zowel de landbouw, als de politie en huishouding, en strekt ook tot de regering der gemeente uit. Hoedanig is dan deze onderhouding geweest, die Paulus afkeurt? Te weten, die de consciënties daarmede bezwaarde, alsof zij tot godsdienst nodig ware, en die de enen dag van de ander onderscheidde, gelijk hij spreekt Rom. 14. Wanneer dus aan de dagen op zichzelf eigen heiligheid wordt toegeschreven, wanneer de een dag van de anderen onderscheiden wordt om de godsdienst, en wanneer de vierdagen gerekend worden een stuk van de Goddelijke eredienst te zijn, dan worden de dagen verkeerd onderhouden. Zo dan, de valse apostelen drongen op de sabbat en op de nieuwe

maanden, en andere feestdagen, omdat het wettelijke onderhouden waren. Als wij heden onderscheid der dagen hebben, zo werpen wij geen strik van noodzakelijkheid over de consciënties; wij maken ook geen onderscheid tussen de dagen, alsof de een heiliger ware dan de ander, en wij stellen daarin geen godsdienst, maar wij bevorderen alleen de orde en eendrachtigheid. Zo is dan de onderhouding bij ons vrij en zuiver van alle bijgelovigheid.

11. Ik vrees, dat ik mogelijk.. Dit is een hard woord, en dat de Galaten grotelijks moest verschrikken. Want wat hope behielden zij, zo de arbeid van Paulus tevergeefs geweest ware? Maar sommigen verwonderen zich, dat de onderhouding der dagen Paulus zozeer beroerd heeft, dat hij haar de verderving noemt van bijna het gehele Evangelie. Maar indien wij alles behoorlijk overwegen, zo zullen wij zien, dat hij grote oorzaak had. De valse apostelen zochten niet alleen de Joodse dienstbaarheid op de nek der gemeente te leggen, maar zij leerden ook goddeloze superstitiën. Nu, dit was geen klein kwaad, dat de Christenen tot het Jodendom gedrongen werden; doch deze pest was nog veel schadelijker, dat zij de feestdagen als verdienstelijke werken oprichtten tegen de genade van Christus, en dat zij dichtten, dat God daarmede gediend en verzoend werd. Als deze dingen aangenomen zijn, is de dienst Gods vervalst, de genade van Christus vernietigd, en de vrijheid der consciënties onderdrukt. Verwonderen wij ons, zo Paulus vreest, dat hij tevergeefs zal gearbeid hebben? Want waartoe zou het Evangelie meer nut zijn?

Nu, omdat dusdanige goddeloosheid in het pausdom heerst, hoedanige Christus en hoedanig Evangelie blijft daar? Zij zijn in het eisen van de onderhouding der dagen, wat het binden der consciënties aangaat, even streng als Mozes. Zij stellen de godsdienst in de feestdagen, niet minder dan de valse apostelen; zij verzinnen ook een duivelse mening van verdienste daarbij. Zo is dan der papisten zaak dezelfde als die der valse apostelen, ja bozer, daarom dat de valse apostelen de dagen wilden onderhouden hebben, die door de wet Gods ingesteld waren; maar deze willen, dat die dagen heilig zijn, die zij lichtvaardig door hun eigen oordeel en goeddunken ingesteld hebben.

12. Broeders, weest gelijk ik; want ik ben ook gelijk gij. Ik bid u; Gij hebt mij geen onrecht gedaan. 13. Gij weet, dat ik door zwakheid des vlees u tevoren het Evangelie verkondigd heb. 14. En mijn beproeving, die in mijn vlees was, hebt gij niet versmaad noch verworpen, maar hebt mij ontvangen als een engel Gods, ja als Christus Jezus. 15. Waar is dan uw zaligheid? Want ik geef u getuigenis, dat gij zo het mogelijk geweest ware, ook uw ogen zoudt uitgestoken en mij gegeven hebben. 16. Ben ik dan de waarheid sprekende, uw vijand geworden? 17. Zij ijveren over u niet recht; ja zij willen u uitsluiten, opdat gij over hen zoudt ijveren. 18. Het is goed altijd in het goede te ijveren, en niet alleen als ik tegenwoordig bij u ben. 19. Mijn kinderkens, die ik nogmaals arbeid te baren, totdat Christus een gedaante in u krijgje. 20. Ik wilde nu tegenwoordig bij u wezen, en mijn stem veranderen, want ik ben bekommerd over u.

12. Weest gelijk ik. Hij spreekt hen nu liefelijker aan, en verzacht de scherpheid, die hij gebruikt had. Want hoewel hij tegen hen wegens de schandelijkheid der zaak zelfs niet hard genoeg uitgevaren had, nochtans omdat hij wilde voordelig zijn, matigt hij zijn woorden om de harten te winnen. Het betaamt een voorzichtig herder, dat hij niet aanmerkt wat zij verdienen die gedwaald hebben, maar wat dienstig is om hen nogmaals op de rechten weg te brengen. Zo moet hij dan bestraffen tijdig en ontijdig, maar met alle zachtmoedigheid en lijdzaamheid; gelijk dezelfde Paulus op een andere plaats gebiedt. Hierom komt hij van berispen tot bidden.

Broeders, (zegt hij) ik bid u. Hij noemt hen broeders, opdat zij weten, dat hij hen niets uit bitsheid verweten heeft. Maar wat beduidt dit; Weest gelijk ik? Het is te verstaan van de genegenheid. Want omdat hij zich naar hen zoekt te schikken, zo wil hij, dat zij dat ook met hem doen. Want ik ben gelijk gij, dat is; want ik zoek niet anders dan mijzelf u nuttig te maken; alzo betaamt het ook, dat gij u tot gematigdheid schikt, en dat gij u wederkerig leerzaam en gehoorzaam bewijst. En hier worden de herders nogmaals van hun ambt vermaand, dat zij zich naar hun vermogen tot het volk wenden, en voegen naar de aard dergenen, waarmee zij handelen, zo zij hen gehoorzaam willen maken. Want dit spreekwoord heeft altijd plaats: *Wilt gij bemind worden, zo weest zelf beminnelijk.*

Gij hebt mij geen onrecht gedaan. Hij neemt het vermoeden weg, waardoor de voorgaande berisping hatelijk had kunnen zijn; want wanneer wij menen, dat iemand het ongelijk dat hem geschiedt, of zijn eigen droefheid wreekt, zo wordt ons gemoed geheel van hem afgewend, zodat al wat hij zegt, verkeerd genomen wordt. Paulus voorkomt dus de Galaten met deze reden: Wat mij bijzonder aangaat, ik heb mij over u niet te beklagen. Zo ben ik dan om mijnentwil niet verbolgen, noch ook omdat ik u haat. Daarom, zo ik streng ben, dat geschiedt uit nood, en niet uit haat of toorn.

13. Gij weet, dat ik door zwakheid. Hij brengt hun in gedachtenis, op wat wijze, dat is, hoe vriendelijk en eervol hij door hen is ontvangen, en dat om twee redenen.

Ten eerste, opdat zij verstaan, dat hij hen liefheeft, en alzo goedwillig de oren lenen, aan al wat hij zegt.

Ten andere, opdat zij in de begonnen loop voortgaan. Zo dan, deze vermelding, is ten eerste een getuigenis der goedwilligheid; bovendien is zij in plaats van een vermaning gesteld, om hen te vermanen, dat zij maken, dat hun laatste overeenkomt met hun eerste.

Door de zwakheid des vlees, verstaat hij hier gelijk ook elders, al wat hem laag en verachtelijk kon maken. Want het vlees, beduidt het uitwendig aanzien, en de zwakheid, beduidt geringheid. Zodanig was Paulus' komst geweest, zonder praal, zonder grootse vertoning, zonder wereldlijke eer en waardigheid; maar verwerpelijk en van gene waarde in der mensen ogen. Nochtans hadden de Galaten om dit al niet nagelaten Paulus zeer eervol te ontvangen. Deze omstandigheid dient zeer veel tot de zaak. Want wat was in Paulus, dat de Galaten groot mochten achten of eren, anders dan de een kracht van de Heilige Geest? En onder wat voorwendsel zullen zij dan beginnen die te versmaden? Bovendien zullen zij zichzelf ook door onstandvastigheid strafbaar maken, omdat Paulus niets nieuws geschied was, waarom zij hem minder moesten achten. Maar dit geeft hij hun in overweging, en verschaft hun alleen zijdelings de aanleiding om te overwegen.

14. Mijn beproeving. Dat is, hoewel gij een mens zaagt, die naar de wereld verachtelijk was, zo hebt gij hem nochtans niet verworpen. Hij noemt het een bevinding of beproeving, omdat het geen onbekende noch duistere zaak was; en hij bedekt het niet, gelijk de eierzuchtige mensen plegen te doen, die zich schamen over hun kleinheid. Want het gebeurt dikmaals, dat de onwaardigen geprezen worden, eer hun naaktheid ontdekt is, en dat zij in drie dagen later, schandelijk en met spot verworpen worden. Maar met Paulus was het een gans andere zaak, die de Galaten met generlei schone schijn bedrogen had, maar vrij beleden hoedanig hij was.

Gelijk een engel Gods. Te weten, gelijk elk ware dienaar van Christus behoort geacht te worden. Want gelijk God ons zijn gaven uitdeelt door de dienst der engelen; alzo worden de godzalige leraars ook door God verwekt, om ons het aller uitnemendste goed toe te dienen, te weten, de leer der eeuwige zaligheid. Zij worden dus niet ten onrechte met de engelen vergeleken, door wiens hand God ons zo'n schat uitdeelt. Bovendien zijn zij

waarlijk dienstknechten Gods, door wiens mond God met ons spreekt. Deze reden voor zo'n naam, hebben wij, Mal. 2: 7.

Hij klimt nog hoger, als hij er bijvoegt: *Gelijk Christus Jezus*; want de Heere zelf gebiedt, dat men Zijn dienaars niet anders zal achten dan Hemzelf. Wie u hoort, die hoort Mij, wie u versmaadt, die versmaadt Mij. En het is geen wonder, want zij doen Zijn boodschap. Zo vertonen zij dan diens Persoon van hem, wiens plaats zij bewaren. Met dusdanige lofspraken wordt ons de majesteit des Evangelies aangeprezen, en de bediening er van versierd. Indien de dienaars naar het bevel van Christus zo moeten geëerd worden, dan is het zeker, dat hun verachting komt uit 's duivels ingeving; en voorwaar zij kunnen niet versmaad worden, zolang het Woord in waarde gehouden wordt.

Verder, de papisten zijn tevergeefs hovaardig onder deze dekmantel; want omdat zij openbare vijanden van Christus zijn, hoe belachelijk is het, dat zij de pluimen der dienstknechten van Christus aannemen, waarmee zij zichzelf verheffen. Wie dus als engelen geëerd willen worden, die moeten het ambt der engelen doen; en wie als Christus willen gehoord worden, moeten zijn zuiver Woord getrouw overbrengen.

15. Waar is dan uw zaligheid? Hij geeft toe, dat zij toen zalig waren, toen zij het instrument hunner zaligheid met zo godzalige genegenheid omhelsden; en dat zij nu ellendig zijn, omdat zij zich laten beroven van de dienst desgenen, door wie zij ontvangen hadden al wat zij van Christus hadden. Want hij wil hen door deze vermaning nijpen. Hoe? Zal dit alles verloren zijn? Zal het u niets baten, dat gij Christus, die door mij sprak, eenmaal bekend hebt?

Zijt gij tevergeefs door mij in het geloof gefundeerd? Zal nu de roem uwer gehoorzaamheid voor God door de afwijking uitgewist worden? De hoofdzaak is: Dat zij door verachting der zuivere leer, welke zij aangenomen hadden, vrijwillig de zaligheid wegwerpen, die zij verkregen hadden, en het verderf over zich halen, waardoor zij jammerlijk omkomen.

Want ik geef u getuigenis. Het is niet genoeg, dat men de herders eert, tenzij men hen ook liefheeft; want deze twee dingen zijn nodig, omdat anders de smaak der leer niet zoet zal wezen; en hij betuigt, dat deze beide dingen bij de Galaten geweest zijn. Van de eer, heeft hij boven gesproken; nu spreekt hij van de liefde. Want het is een teken van zeldzame liefde, *zijn ogen uit te graven zo het nodig is*; want het is meer dan te sterven.

16. Ben ik dan de waarheid sprekende. Nu komt hij weer tot zichzelf, en zegt, dat het zijn schuld niet is, dat zij hun harten veranderd hebben. Want hoewel het gewoonlijk geschiedt, dat door de waarheid haat komt, is zij nochtans niet hatelijk, tenzij door de boosheid en verdraaidheid van die haar niet kunnen horen. Hij zuivert zich dus zo van de schuld hunner vervreemding, dat hij van terzijde hun ondankbaarheid gispt. Nochtans is het tevens een vriendelijke vermaning, om niet lichtvaardig en zonder reden zijn apostelschap te verwerpen, hetwelk zij te voren zonderling liefhadden; omdat zij het als lievenswaardig hadden leren kennen. Want wat is schandelijker, dan uit haat tegen de waarheid van vrienden vijanden te worden? Zo dan, hij heeft dit niet zozeer gezegd om te verwijten, als wel om te vermanen, opdat zij zich bekeren.

17. Zij ijveren over u niet recht. Eindelijk komt hij tot de valse apostelen, welke hij met hun namen te verzwijgen, hatelijker tekent dan of hij ze uitgedrukt had; want wij plegen met verzwijging van de naam te spreken van hen, die wij niet willen noemen. Hij vermaant de Galaten over hun verkeerde eerezucht; omdat zij door een schijn van ijver konden bedrogen worden. En hij neemt een gelijkenis van de boeleerders, die niet kuis de jonkvrouwen begeren, noch met eerlijke liefde, maar om ze naar hun lust te

misbruiken. Daarom zo zij u zoeken of begeren, laat u daardoor niet bedriegen; want zij doen het niet uit rechte ijver, maar uit verdraaide begeerte om een naam te verkrijgen. Deze verkeerde ijver wordt tegen een heilige jaloersheid gesteld, waarvan hij meldt 2 Cor. 11:2. Ja, zij willen u uitsluiten. Hij vermeedert en verzwaart noch hun verdraaide lagen, terwijl hij een verbetering daarbij voegt.

Zij zoeken u niet alleen, (zegt hij) maar omdat zij u niet anders kunnen meester worden, zo zoeken zij twist onder ons te maken, opdat gij als verlatenen u tot hen begeeft; want zij zien dat zij geen plaats zullen hebben, zo lang onder ons een godzalige eendracht is. Deze kunstgreep is alle dienaren des duivels algemeen, het volk van zijn herder te vervreemden, om het daarna tot zich te trekken, en in een gerust bezit te komen na uit de weg ruimen van de mededinger. Iemand die naarstig en verstandig acht geeft, zal zien dat zij altijd vandaar beginnen.

18. Het is goed altijd in het goede. Het is onzeker, of hij van zichzelf spreekt, of van de Galaten. Want de goede dienaars behoren van heilige jaloersheid te branden, opdat zij de gemeenten in een kuise vereniging met haar Bruidegom houden. Indien wij het van Paulus verstaan, zo zal dit de zin zijn: Ik beken wel, dat ik ook ijverig over u ben, maar tot een ander einde, en met een andere genegenheid en ik doe dat zowel in mijn afwezen als in mijn tegenwoordigheid; want ik zoek mij geen eigene vrucht. Maar het behaagt mij beter, dat het op de Galaten geduid wordt, en zelfs zo zal niet enerlei zin zijn. Want men kan het zó uitleggen: Deze zoeken u wel van mij te vervreemden, opdat gij verlaten zijnde, u tot hen begeeft, maar gij die mij tegenwoordig zijnde liefhad, gaat voort, mij nu ik afwezig ben ook also lief te hebben. Het is waarschijnlijker, dat Paulus het Griekse woord, dat twijfelachtig is, in tweeërlei zin gebruikt heeft. Want omdat hij het woord ijveren, boven gesteld heeft voor begeren en zoeken, neemt hij het nu voor de deugd van een ander navolgen; want door de verkeerden ijver te veroordelen, vermaant hij de Galaten om zich in een ander soort van ijveren te oefenen, en dat ook, als hij niet tegenwoordig is.

19. Mijn kinderkens. Hier gebruikt hij ook een zachter en liefelijker naam. Want een kind te zijn, is meer dan een broeder te wezen; En hij zegt kinderkens, niet uit verachting, maar om te strelen; hoewel hij ondertussen de teerheid te kennen geeft van hen, die reeds groot en sterk behoorden geworden te zijn. Het is een afgebroken rede, gelijk die plegen te zijn, waarin allermeeft beweging is. Want de geweldige genegenheden breken al de woorden half af, als wij niet vinden wat het gevoel van ons gemoed genoegzaam uitdrukt, en het gemoed al ziedende, de keel als het ware toesluit. Die ik nogmaals arbeid te baren. Dit dient ook om de grootheid der liefde te verklaren, dat hij om hunnentwil, moederlijke smart en arbeid heeft. In enen adem echter verklaart hij zijn angst; want een vrouw die gebaard heeft is blij, maar in het baren lijdt zij zeer bittere smart. Zij waren tevoren eenmaal ontvangen en gebaard, nu moesten zij na de afwijking andermaal gebaard worden.

Nochtans zegt hij om nijd te vlieden: **Totdat Christus.** Want hij maakt het eerste baren niet te niet, maar vermaant hen dat zij nogmaals in de baarmoeder gekoesterd moeten worden, als onrijpe en onvolmaakte vruchten.

Verder, dat Christus een gedaante in ons krijgt, en wij in Christus, dat beduidt hetzelfde. Want wij worden geboren om nieuwe schepselen in Hem te worden, en Hij wordt op Zijn beurt in ons geboren, opdat wij Zijn leven gaan leven. Omdat dan het waarachtig beeld van Christus door de superstitiën, die de valse apostelen ingebracht hadden, misvormd was, werkt Paulus om dat te polijsten, opdat het zuiver zonder enige belemmeringen zal glinsteren. Dit doen ook de dienaren des Evangelies, als zij melk geven, als zij met vaste

spijzen voeden; kortom, zij moeten in het gehele beloop hunner prediking daarin bezig zijn. Maar Paulus vergelijkt zichzelf hier met een vrouw die baart, omdat de Galaten nog niet volkomen geboren waren. En dit is een schone plaats van de kracht der bediening. Het is wel eigenlijk Gods werk, geestelijk te genereren en te baren; maar omdat Hij instrumenten daartoe gebruikt, te weten, de dienaar, en de prediking, zo schrijft Hij hun toe wat zijn werk is, omdat Hij de kracht van Zijn Geest paart met de arbeid van mensen. Laat ons altijd dit onderscheid behouden, dat de dienaar, wanneer hij tegen God gesteld wordt, niets is, en niets vermag, maar een onnut instrument is. Maar omdat de Heilige Geest krachtig door hem werkt, wordt de lof van het werk hem toegeschreven. Maar dan wordt niet gehandeld wat hij door zichzelf en zonder God vermag; maar wat God door hem werkt. Indien dus de dienaars iets willen zijn, moeten zij zoeken Christus te formeren, en niet zichzelf. Midden in de behandeling van zijn plaats, blijft Paulus hier als het ware verslagen van droefheid.

20. *Ik wilde nu tegenwoordig.* Dit is een zeer zware beschuldiging, als de vader klaagt, dat hij door der kinderen schuld dermate benauwd is, dat hij geen raad meer weet, noch weet waar hij zich moet wenden. Hij begeert, dat hij hen mag spreken; omdat wij de zaak tegenwoordig aanziende, beter ordineren wat nut is. Want naardat de hoorder geneigd is, of naardat hij zich handelbaar toont, of hardnekkig tegenstaat, voegen wij ook onze woorden. Hoewel, hij heeft wat meer willen uitdrukken door de verandering van zijn stem, te weten, dat hij gaarne zou bereid zijn om zijn gelaat veelszins te veranderen, zelfs om een nieuwe manier van spreken te verzinnen, als hij oorzaak en reden had. Hetwelk de herders naarstig moeten aanmerken, opdat zij niet staan op zichzelf, noch op hun eigen vernuft; maar naar het verstand en begrip des volks, zoveel de zaak eist, alleen dat zij niet doen wat tegen de eer Gods, of tegen hun consciëntie zij, opdat zij niet van de rechten weg afwijken, om de mensen te behagen.

21. Zegt mij, gij die onder de wet wilt zijn! hoort gij de wet niet? 22. Want er is geschreven, dat Abraham twee zonen had; enen uit de dienstmaagd en enen uit de vrije. 23. Maar die uit de dienstmaagd was, was naar het vlees geboren; maar die uit de vrije was, door de belofte. 24. Welke dingen door allegorie zijn gesproken; want daar zijn twee verbonden, het een van de berg Sinäi, dat tot dienstbaarheid baart, hetwelk is Agar. 25. (Want Agar is de berg Sinäi in Arabië, en komt overeen wat nu Jeruzalem is; want zij dient met haar kinderen,) 26. Maar Jeruzalem dat boven is, is vrij, hetwelk is onzer aller moeder.

21. *Zegt mij.* Als hij vermaningen gesteld heeft om te bewegen, voegt hij een schone versiering aan de voorgaande leer toe. Het zou wel geen genoegzaam bewijs zijn in zichzelf; maar als hij genoeg gestreden heeft met bewijzen, zo is deze bevestiging niet te verwerpen. Onder de wet zijn, beduidt te dezer plaatse, het juk der wet aannemen onder deze voorwaarde, dat God met u handelt naar het verbond der wet, en dat gij uzelf verbindt om de wet te onderhouden; want anders zijn alle gelovigen onder de wet; maar hier handelt hij van de wet met haar aanhangselen, gelijk gezegd is.

22. *Er is geschreven, dat Abraham.* Daar is niemand zo uitzinnig, dat hij de vrijheid veracht, en de dienstbaarheid daarvoor begeert, wanneer hem keur gegeven is. En de apostel leert hier dat allen dienstknechten zijn, die onder de wet zijn; zo zijn zij dan ellendig, die deze toestand uit eigen beweging begeren, wanneer God hen daarvan wil verlossen. Van deze zaak stelt hij een beeld voor ogen in de ***twee zonen van Abraham***; van welke de een uit de dienstmaagd geboren, moeders staat behouden heeft; de ander uit

de vrije geboren, heeft vrij zijnde de erfenis verkregen. Daarna past hij de hele historie op zijn oogwit toe, en verklaart ze fijn.

Ten eerste, aangezien de tegenpartij zich met de autoriteit der wet wapende, zo stelt hij de wet daartegen. En het is gewoonlijk, dat onder de naam van wet, de vijf boeken van Mozes aangeduid worden. Bovendien, omdat de historie die hij aanhaalt, niets tot de zaak schijnt te dienen, zo brengt hij haar tot een allegorische uitlegging. Verder, omdat hij schrijft, dat deze dingen allegorisch of zinnebeeldig zijn, heeft Origenes daaruit aanleiding genomen, en meer anderen om de Schrift van haar rechte zin her- en derwaarts te draaien; want hij besloot als volgt: De letterlijke zin is al te arm en veracht, derhalve zijn onder de schors of bast der letter, hogere mysteriën verborgen, welke niet anders konden te voorschijn gebracht worden, dan met allegorieën te maken. En dit heeft hij lichtelijk behouden, want bespiegelingen, die een schijn van scherpzinnigheid hebben, heeft de wereld altijd geacht, en zal ze achten boven de grondige leer. Aldus is de teugelloze vrijheid der allegorieën meer en meer toegenomen, zodat men niet alleen straffeloos heeft toegelaten in de behandeling der Schrift te spelen, maar men heeft het zelfs grotelijks geprezen. Want men heeft vele eeuwen lang niemand geacht vernuftig te zijn, dan wie scherpzinnig het heilige Woord Gods wist en durfde te veranderen. Dit is zonder twijfel een list van de duivel geweest, om de autoriteit der Schrift te krenken, en om het ware nut uit het lezen deze weg te nemen; welke ontheiliging God met een rechtvaardig oordeel gestraft heeft, als Hij het zuivere begrip door valse uitleggingen heeft laten begraven. De Schrift (zeggen zij) is vruchtbaar, en daarom baart zij menigerlei zin.

Ik beken wel, dat de Schrift een zeer overvloedige en onuitputtelijke fontein van alle wijsheid is, maar ik ontken dat haar vruchtbaarheid gelegen is in menigerlei zinnen, die ieder naar hartenlust verdicht. Zo zullen wij dan weten, dat de ware zin der Schrift deze is, die natuurlijk en eenvoudig is; en laat ons dien aannemen en vasthouden. Laat ons de verdichte uitleggingen, die van de letterlijke zin afleiden, niet alleen als twijfelachtig verachten, maar als verderfelijke vervalsingen manhaftig verwerpen. Maar wat zullen wij op de woorden van Paulus antwoorden? Zeker wil hij niet zeggen, dat Mozes geschreven heeft met het doel om de historie in een allegorische zin te veranderen, maar hij vermaant hoe de historie op de tegenwoordige handeling slaat, te weten, zo wij aanmerken, dat het beeld der gemeente ons daar figuurlijk getekend is. En zulk een analoge of hogere zin is niet vreemd van de rechte zin der letter, als van Abrahams huisgezin een gelijkenis genomen wordt op de gemeente. Want gelijk Abrahams huis toen een ware gemeente was, zo zijn zonder twijfel de voornaamste en boven andere vermeldenswaardige gebeurtenissen die daarin geschied zijn, ons even zovele voorbeelden; gelijk dus in de besnijdenis, in de offeranden en in het hele Levitische priesterschap een allegorie was, en heden in onze sacramenten is, zo zeg ik, dat zij ook in Abrahams huisgezin geweest is; maar dit doet niet van de letterlijke zin afwijken. In één woord, het is alsof Paulus zei, **dat de figuur der twee Testamenten in Abrahams twee huisvrouwen, en van het tweeërlei volk in de twee zonen**, ons als op een schilderij afgebeeld is. En voorwaar, Chrysostomus bekent, dat het woord allegorie hier oneigenlijk gebruikt is; hetwelk zeer waarachtig is.

23. Die uit de dienstmaagd was. Zij waren beiden naar het vlees uit Abraham geboren; maar in Izak was een bijzondere reden, omdat hij de belofte der genade had. Derhalve, in Ismaël was niet anders dan de natuur, maar in Izak was de verkiezing Gods; en dit was in de geboorte zelf afgebeeld, want hij was door een wonder, en niet op gewone wijze gegenereerd. Nochtans geeft hij zijdelings de roeping der heidenen, en de verwerping der Joden te kennen; want de Joden roemen op natuurlijke afkomst, en de heidenen worden, tegen menselijke macht in, het geslacht van de geestelijken Abraham.

24. Want daar zijn twee verbonden. Ik heb het liever aldus overgezet, opdat de bekoorlijkheid der gelijkenis niet zou verloren gaan. Want Paulus vergelijkt de twee verbonden met de twee moeders. En het is een harde wijze van spreken, zo men een verbond of testament een moeder noemt. Het woord verbond, is dus gepaster; en ik heb niet zozeer de sierlijkheid gezocht als de klaarheid. Nu stelt hij de zaak zelf voor ogen, te weten, dat gelijk in Abrahams huis twee moeders zijn, alzo ook in de gemeente Gods. Want de leer is een moeder, waaruit ons God genereert. Deze is tweeërlei, te weten, een wettische en evangelische moeder. ***De leer der wet genereert tot dienstbaarheid; zo is zij dan Agar gelijk.*** Maar Sara vertegenwoordigt de andere, die tot vrijheid genereert. Hoewel Paulus hoger opklimt, makende ***de eerste moeder Sinaï, en de andere Jeruzalem.*** Daarom, zo iemand alles scherpzinniger wil onderzoeken, die zal van de wet een zaad maken, waaruit de kinderen van Sinaï gegeneerd worden, en het Evangelie, een zaad waaruit de kinderen Jeruzalems gegeneerd worden. Maar dit doet niets tot de hoofdzaak van het bewijs.

Het is genoeg, indien wij weten, dat die twee verbonden aan twee moeders gelijk zijn, uit welke ongelijke kinderen geboren worden; want het verbond der wet maakt dienstknechten, en het verbond des Evangelies maakt vrijen. Maar dit alles kon bij het eerste aanzien ongerijmd schijnen; want omdat Gode gene kinderen geboren worden dan tot vrijheid, zo past de gelijkenis niet.

Ik antwoord, dat wat Paulus zegt, op tweeërlei wijze waar is. Want de wet heeft voorheen haar discipelen tot dienstbaarheid gegeneerd, te weten, de heilige profeten en andere gelovigen, niet opdat zij dienstbaar zouden blijven, maar omdat God voor een tijd hen onder die leiding en onderwijzing hield. Want hun vrijheid was toen verborgen onder het deksel der ceremoniën, en der hele huishouding, waarmee zij toen geregeerd werden; op het uitwendig oog werd niet anders dan dienstbaarheid gezien. Daarom zegt dezelfde Paulus, Rom. 8: 15, *Gij hebt niet nogmaals ontvangen de Geest der dienstbaarheid tot vreeze, enz.* Zo dan, hoewel die heilige vaders inwendig vrij waren voor God, was nochtans naar het uitwendig aanzien, tussen hen en dienstbaren geen onderscheid; en alzo droegen zij de aard van de moeder. Maar de leer des Evangelies geeft haar kinderen in het baren volkomen vrijheid, en voedt hen vrij op. Nochtans beken ik, dat Paulus van zulke kinderen hier niet spreekt, gelijk uit het verband zal blijken; want hij zal verklaren, dat hij door de kinderen van Sinaï, de geveinsden of hypocrieten heeft gemeend, die eindelijk uit de gemeente Gods uitgeworpen, en van de erfenis verstoten worden. Wat generering tot dienstbaarheid is het dan, waarvan hij nu handelt? te weten, dergenen die de wet verkeerd gebruiken, zodat zij uit haar niets anders ontvangen dan wat dienstbaar is. Zo hebben de godzalige vaders niet gedaan, die onder het Oude Testament leefden. Want door de dienstbare generering der wet, waren zij niet verhinderd in de geest Jeruzalem tot een moeder te hebben. Maar die aan de naakte wet hangen, en niet bekennen dat zij een leiding en opvoeding is, waardoor men tot Christus geleid wordt, maar eerder een verandering daaruit maken, opdat zij tot Christus niet komen, die zijn Ismaëlieten, tot dienstbaarheid gegeneerd.

Nochtans zal nogmaals iemand hier vragen, waarom de apostel zegt, dat dezulken uit Gods verbond geboren, en in de gemeente gerekend worden?

Ik antwoord: Zij zijn een bastaardzaad van een verdorven zaad, en worden eigenlijk niet gegeneerd van God, maar zijn meer ver-aard, en als 't ware tot bastaarden, die God vals *hun Vader* noemen, door wie zij verworpen worden; en zij worden ook zo gerekend tot de gemeente, niet dat zij ware leden van haar zijn, maar omdat zij een tijdlang de plaats houden, en als met een momaangezicht bedriegen. Want de apostel beschouwt hier de

gemeente, gelijk zij in deze wereld gezien wordt; van welke zaak kort hierna zal gesproken worden.

25 Agar is de berg Sinaï. Ik wil mij niet langer ophouden met andere uitleg te weerleggen; want de gissing van Hieronymus is onbeduidend, dat de berg Sinaï twee namen heeft gehad; en het gedichtsel van Chrysostomus is even kinderachtig, die over de overeenkomst der namen filosofeert. Want Agar wordt gezegd de berg Sinaï te zijn, omdat zij een voorbeeld of figuur daarvan is, gelijk het Pascha Christus was; hij geeft ook met verachting te kennen waar de berg gelegen is; In Arabië (zegt hij) dat is buiten de palen van het heilige land, hetwelk het symbool is der eeuwige erfenis. Het is wonder, dat men in zulk een gemeenzame toevoeging, zozeer gedwaald heeft. En komt overeen, waarvoor de oude overzetter en Erasmus gesteld hebben: Aanliggende of bijliggende. Maar ik heb het aldus overgezet om duisterheid te vermijden. Want het is zeker, dat de apostel niet heeft willen spreken van de nabijheid of ligging der plaatsen, maar van de gelijkenis in de figuur, die hij behandelt. Maar waarom vergelijkt hij het tegenwoordig Jeruzalem met de berg Sinaï? Hoewel ik eens van een tegengestelde mening geweest ben, zo deel ik nochtans het gevoelen van Chrysostomus en Ambrosius, die het van het aardse Jeruzalem uitleggen, en wel, gelijk het te dien tijde tot de dienstbare leer en godsdienst afgeweken was daarom zegt hij; **Die nu is.** Want het moest een levend beeld zijn van het hemels Jeruzalem, en haar aard uitdrukken.

Maar gelijk het nu is, (zegt hij) **heeft het betrekking tot de berg Sinaï;** hoewel zij verre van elkaar liggen, zijn zij nochtans volkomen gelijk, en hebben onder elkaar een volmaakte overeenkomst. Het is een zwaar verwijt tegen de Joden, die van de genade afgevallen waren, en niet Sara maar het overspelige Jeruzalem, de tweelingzuster Agar tot een moeder hadden; en waren daarom dienstbaar uit een dienstbare geboren, hoewel zij hovaardig roemden, dat zij Abrahams kinderen waren.

26. Maar Jeruzalem, dat Boven is. Hij noemt het een hemels Jeruzalem, niet dat het in de hemel besloten, noch buiten de wereld te zoeken is; want de gemeente is door de hele wereld verstrooid, en vreemdelinge op aarde. Waarom wordt het dan gezegd uit de hemel te zijn? Omdat het zijn oorsprong van de hemelse genade heeft; want de kinderen Gods worden niet uit vlees en bloed geboren, maar uit de kracht des Heiligen Geestes. Zo dan, het hemelse Jeruzalem, dat zijn begin uit de hemel heeft, en door het geloof boven woont, is **de moeder der gelovigen;** want zij heeft het zaad van onverderfelijk leven, haar in bewaring gegeven, waarmee zij ons maakt, in haar schoot koestert en baart; dezelfde heeft melk en spijs, waarmee zij degenen, die zij gebaard heeft, voortdurend voedt.

Ziedaar, waarom de gemeente genoemd wordt de moeder der gelovigen; en voorwaar, die weigert een kind der gemeente te zijn, begeert tevergeefs God tot enen Vader te hebben. Want God verwekt Zich kinderen, en brengt hen op, totdat zij groot worden, en tot mannelijke leeftijd komen, doch niet anders dan door de dienst der gemeente. Dit is voorwaar een schone en vooral eervolle lof der gemeente. Maar de papisten zijn ongeschikt, en meer dan kinderen, die dit voorwenden om ons te bezwaren; want omdat zij een overspelige moeder hebben, welke de duivel kinderen genereert ter dood, hoe ongerijmd is het, te begeren, dat de kinderen Gods zich aan haar overgeven, om wredelijk vermoord te worden. De Jeruzalemse gemeente had toen met veel eerlijker voorwendsel hovaardig kunnen zijn, dan heden de roomsen; en nochtans zien wij, dat Paulus haar van alle versiering berooft, en bij Agar stelt.

27. Want er is geschreven: Verheug u gij onvruchtbare, die niet baart! breek uit, en roep, gij die niet in barensnood zijt! Want de verlatene zal meer kinderen hebben, dan die enen

man heeft. 28. Maar wij, broeders! zijn gelijk Izak kinderen der belofte. 29. Maar gelijk toen degene, die naar het vlees geboren was, vervolgde die naar de Geest geboren was, alzo ook nu. 30. Maar wat zegt de Schrift; Werp de dienstmaagd uit en haar zoon; want de zoon der dienstmaagd zal geen erfenis hebben met de zoon der vrije. 31. Zo dan, broeders! wij zijn niet kinderen der dienstmaagd, maar der vrije.

27. Want er is geschreven. Hij bevestigt met het getuigenis van Jesaja, dat uit de gemeente de rechte kinderen geboren worden naar de belofte. De plaats staat in hfdst. 54; 1, waar de profeet handelt over het rijk van Christus en over de roeping der heidenen, en belooft aan de onvruchtbare en aan de verstotene een talrijk nakroost. Want dit is de oorzaak der blijdschap en verheuging, waartoe hij de gemeente vermaant. Men moet opmerken, dat Paulus' doel daartoe strekt, om dat geestelijke Jeruzalem, waarvan Jesaja profeteert, de Joden te ontnemen, overmits de profeet haar verkondigt, dat haar uit alle volken kinderen zullen verzameld worden; en dat niet door enige voorbereiding harerzijds, maar door de onverdiende zegening Gods.

Zo dan, hij besluit terstond, **dat wij door de belofte kinderen Gods worden**, naar het voorbeeld van Izak, en dat wij op gene andere wijze deze eer verkrijgen. Deze sluitrede schijnt de ongeleerden, en minder in de Schrift geoefenden, zwak te zijn, omdat zij de grondreden niet verstaan, welke nochtans zeer zeker is, te weten, dat alle beloften in de Messias gefundeerd, onverdiend en uit genade zijn. Omdat de apostel dit voor beleden stelde, zo heeft hij daarom zo gerust de beloften tegen de wet gesteld.

29. Gelijk toen die naar het vlees geboren was. Hier weerlegt hij de wreedheid der valse apostelen, die onbeschaamd de Godzaligen bespotten, die alles in Christus stelden. Want deze waren door zulke wreedheid verstoord, en daarom was hun vertroosting nodig, gelijk het nut was, dat die anderen streng weerhouden werden. Zo vermaant hij dan, dat het geen wonder is, zo de kinderen der wet thans doen, wat hun vader Ismaël in de beginne gedaan heeft, als hij Izak de waren erfgenaam kwelde, op zijn eerstgeboorte betrouwende, en dat de nakomelingen nu met dezelfde hovaardigheid zich verheffen tegen de oprechte kinderen Gods, en hun moeite aandoen om de uitwendige ceremoniën, de besnijdenis, en de hele samenstel der wet. de Geest stelt hij nogmaals tegen het vlees; dat is, de roeping Gods tegen de menselijke uitwendige schijn. Hun dus, die op wet en werken staan, laat hij een valse schijn toe, maar de zaak zelf geeft hij hun, die op de roeping Gods alleen steunen, en op zijn genade staan.

Vervolgde... Daar wordt nergens van vervolging melding gemaakt. Mozes zegt alleen, dat Ismaël zijn broeder Izak bespot heeft. Want dat sommige Joden dit uitleggen van enkel lachen, is geenszins waarschijnlijk, want wat grote wreedheid zou het geweest zijn, een onschuldig lachen zo gruwelijk te straffen? Zo is het dan zonder twijfel, dat Ismaël zijn broeder met smadelijke woorden gekweld heeft. Maar hoe verre is dat van vervolging? Nochtans vergroot de apostel dit niet lichtvaardig noch tevergeefs. Want geen vervolging moet ons zo moeilijk zijn, als wanneer wij zien, dat onze roeping door der goddelozen bespottung verzwakt wordt. Noch vuistslag, noch geseling, noch nagelen, noch doornen, hebben Christus zoveel leed en verdriet aangedaan, als deze lastering. Hij vertrouwt op God, wat helpt Hem dat, omdat Hij van alle hulp verlaten is? Want hierin is meer venijn dan in alle vervolgingen. Want het is veel meer, dat de genade der Goddelijke aanneming ijdel en onnut wordt, dan dat het vergankelijke leven ons ontnomen wordt.

Zo dan, Ismaël heeft zijn broeder niet vervolgd met het zwaard; maar wat bozer is, hij verhief zich hovaardig tegen zijn broeder, de beloften Gods met voeten vertredende. Dit is ook de fontein van alle vervolgingen, te weten, dat de goddelozen de genade Gods in de uitverkorenen versmaden en haten, waarvan wij een klaar bewijs hebben in de historie

van Kaïn en Abel. Wij worden ook vermaand, dat niet alleen de uitwendige vervolgingen tot schrik moeten zijn, als de vijanden der godzaligheid ons met zwaard en vuur vermoorden, en als zij ons met gevangenschappen, met pijnbanken of geselen lastig zijn, maar als zij door hun lasteringen ons betrouwen zoeken te niet te maken, dat op de belofte Gods steunt, als zij onze zaligheid bespotten, en als zij het hele Evangelie laatdunkend beschimpen. Want daar is niets, dat onze harten zo wee behoort te doen, als de verachting Gods, en de bespottingen tegen zijn genade, daar is geen verderfelijker vervolging, dan als men de zaligheid der zielen zoekt te krenken. Het zwaard der goddelozen komt niet heden tot ons, die uit de tirannie van de paus verlost zijn, maar hoe stompzinnig zijn wij, zo wij door die geestelijke vervolging niet bewogen worden, als zij de leer, uit welke wij het leven hebben, op alle wijzen zoeken teniet te maken, en als zij door hun lasteringen ons geloof bestrijden, en het geloof van velen, die niet ver gekomen zijn, wankelbaar maken.

Voorwaar, de razernij der Epicureërs maakt mij meer droefheid dan die der papisten. Zij vervolgen niet met de hand en met geweld. Maar zoveel de naam Gods mij dierbaarder is dan mijn eigen leven; also is het niet mogelijk, of ik moet heviger benauwd worden, als ik een duivelse samenzwering zie, om alle vreze en dienst Gods uit te roeien, om de gedachtenis van Christus te niet te maken, of de bespottingen van alle goddelozen mij over te geven, dan of een geheel landschap in enen brand stond.

30. Maar wat zegt de Schrift? Dit was reeds enige vertroosting, dat hij het voorbeeld van Izak onzen vader voorgesteld had; maar deze troost is nog wat krachtiger, als hij er bijvoegt, dat de geveinsden met hun hovaardigheid niets zullen uitrichten, dan dat zij zullen *uitgeworpen worden uit het geestelijk huisgezin van Abraham*, en dat wij desniettemin de erfenis ongeschonden zullen behouden, al is het dat zij ons een tijd lang ongewoon hevig kwellen. Met deze vertroosting houden de gelovigen zichzelf staande, te weten, dat de tirannie der Ismaëlieten niet eeuwig zal duren. Het schijnt wel, dat zij de overhand verkregen hebben, en daarom verwerpen zij ons als ontijdig geboren, met hun eerstgeboorte opgeblazen zijnde; maar zij zullen eindelijk voor Agarenen verklaard worden uit een dienstmaagd geboren, en der erfenis onwaardig. Dit is een zeer schone plaats, opdat wij door der hypocrieten opgeblazenheid niet beroerd worden, noch hun lot benijden, als zij een tijd lang met waardigheid in de gemeente blijven; maar lijdzaam het einde verwachten, dat hun nabij is. Want vele bastaarden of vreemden nemen plaats in de gemeente, maar zij hebben geen geloof, dat altijd vast blijft, gelijk Ismaël als een vreemde met zijn nakomelingen is uitgeworpen geweest, welke nochtans met zijn eerstgeboorte opgeblazen zijnde, in de beginne regeerde.

Sommigen bitse mensen bespotten hier de eenvoudigheid van Paulus, dat hij de verbolgenheid ener vrouw, die uit een lichtvaardig gekijf ontstaan was, vergelijkt met het oordeel Gods; maar zij merken niet op, dat de verordening Gods er bij was, waardoor het zou openbaar worden, dat dit geheel door de hemelse voorzienigheid geregeerd werd. Want dat Abraham geboden werd zijn huisvrouw geheel gehoorzaam te zijn, dat is voorwaar buiten orde, waaruit wij verstaan, dat God de dienst van Sara heeft gebruikt, om zijn belofte te bevestigen.

Eindelijk, Ismaëls uitwerping is niets anders geweest, dan uitvoering en vrucht dier openbaring Gods; In Izak zal u het zaad genoemd worden, en niet in Ismaël. Hoewel het dus een straf van vrouwelijk gekijf was, zo heeft nochtans God door de mond van zijn gemeente, in een voorbeeld Zijn oordeel verkondigd.

31. Zo dan, broeders! Nu vermaant hij de Galaten, dat zij liever kinderen zullen zijn van Sara, dan van Hagar. Ja hij vermeldt, dat zij reeds *tot vrijheid geboren zijn door de*

genade van Christus, opdat zij in hun toestand blijven. Indien wij heden de papisten Ismaëlieten en Agarenen noemen, en roemen, dat wij oprechte kinderen zijn, zullen zij ermee spotten. Nochtans indien men de een zaak met de ander vergelijkt, zo zal niemand zo ongeoeffend wezen, die het niet licht kan oordelen.

HOOFDSTUK 5

1. Zo dan, staat in de vrijheid, waarmee Christus ons vrij gemaakt heeft, en wordt niet nogmaals in het juk der dienstbaarheid verward. 2. Ziet, ik Paulus verkondig u, dat indien gij u besnijden laat, Christus u niet nut zal wezen. 3. Want ik betuig nogmaals een iegelijk mens, die zich besnijden laat, dat hij schuldig is de hele wet te houden. 4. Gij zijt verrijdeld van Christus, allen die door de wet wilt gerechtvaardigd worden, gij zijt van de genade afgevallen. 5. Want wij verwachten door de Geest, uit het geloof, de hoop der rechtvaardigheid. 6. Want in Christus Jezus geldt noch besnijdenis noch voorhuid iets, maar het geloof door de liefde werkende.

1. Zo dan, staat. Nadat hij gezegd heeft, dat zij kinderen der vrije zijn, vermaant hij nu, hoe dierbaar deze vrijheid is, opdat zij die niet versmaden als een nietige zaak. En het is voorwaar een onschatbaar goed, voor hetwelk wij behoren tot de dood toe te strijden; want hier wordt niet alleen gehandeld van eigene en bijzondere, maar ook van heilige en goddelijke dingen. Omdat thans velen dit niet aanmerken, zo veroordelen zij ons van ongeschiktheid, als zij zien, dat wij de vrijheid van het geloof in uitwendige dingen zo streng beschermen tegen de tirannie van de paus. Ook verwekken de tegenstanders nijd tegen ons door deze voorwending bij de onontwikkelden, alsof wij niets anders dan een ongebondene vrijheid zochten, waardoor alle discipline te niet werd. Maar die verstandig en geoefend zijn, weten dat dit een van de voornaamste hoofdstukken is in de leer der zaligheid. Want hier wordt niet gehandeld, of men deze of die spijs moet eten, of deze dag houden, en dien niet houden; (gelijk velen dwaselijk menen, en sommigen lasteren) maar wat u voor God geoorloofd is, wat ter zaligheid nodig is, wat men niet mag nalaten. Eindelijk, de handeling is van de gelegenheid der consciëntie, als men tot de rechterstoel Gods komt. Verder, Paulus spreekt hier van *de vrijheid van de ceremoniën der wet*, welker onderhouding de valse apostelen als nodig eisten. Maar de lezers zullen tevens bedenken, dat zulk een vrijheid alleen een stuk dier vrijheid is, die Christus ons verworven heeft; Want hoe luttel zou dat zijn, zo Hij ons alleen van de ceremoniën verlost had. Zo dan, deze beek vloeit uit een dieper fontein, te weten, omdat Hij een vloek is geworden, om ons van de vloek der wet te verlossen, omdat Hij de kracht der wet heeft weggenomen, zover zij ons aan het oordeel Gods hield onderworpen, onder de schuld van de eeuwigen dood; eindelijk, omdat Hij ons van de tirannie der zonde, des duivels, en des doods bevrijd heeft. Zo wordt onder een soort het hele genus of geslacht vervat, over welke zaak wij zullen spreken in de brief aan de Colossensen.

Verder, Christus heeft ons op het kruis vrijheid verworven, en de vrucht en het bezit daarvan geeft Hij ons door het Evangelie. Zo dan, **Paulus vermaant de Galaten terecht, dat zij niet nogmaals in het juk der dienstbaarheid verward worden;** dat is, dat zij over hun consciënties een strik laten werpen. Want indien de mensen een onbehoorlijke last op onze schouders willen leggen, zo kan men dat lijden; maar zo zij de consciënties tot dienstbaarheid willen brengen, zo moet men sterk tot de dood weerstaan. Want wij zullen van een onschatbare weldaad beroofd worden, zo het de mensen geoorloofd zal zijn onze consciënties te binden. En tevens zal Christus, de auteur der vrijheid, onrecht gedaan worden. Maar wat wil het woord *nogmaals*? Want de Galaten hadden nooit onder de wet geleefd. Het wordt eenvoudig genomen, even alsof zij door de genade van Christus niet verlost waren. Want hoewel de wet niet de heidenen, maar de Joden gegeven was; nochtans hebben noch Joden, noch heidenen buiten Christus enige vrijheid, maar enkel dienstbaarheid.

2. Ziet, ik Paulus. Hij heeft hun niets zwaarders kunnen verkondigen, dan dat hij hen van de genade van Christus geheel uitsloot. Maar wat is dat, dat Christus voor geen besnedenen nut zal wezen? Is Hij Abraham niet nut geweest? Ja hij heeft de besnijdenis aangenomen, opdat Christus hem nut zou zijn. Indien wij willen zeggen, dat dit plaats had voor de komst van Christus, wat zullen wij antwoorden betreffende Timotheüs? Men moet aanmerken, dat Paulus hier niet spreekt van de uitwendige besnijdenis alleen, of van de ceremonie, maar dat hij meer twist tegen de goddeloze leer der valse apostelen, die dichtten, dat zij een noodzakelijke godsdienst was, en leerden tevens een betrouwen daarop, als op een verdienstelijk werk. Deze duivelse gedichtensels maakten Christus onnut, niet dat de valse apostelen Christus verzaakten, of wilden dat Hij geheel weggenomen ware. Maar tussen zijn genade en de werken der wet, maakten zij zulk een verdeling, dat slechts de helft der zaligheid van Hem kwam.

Hierentegen roept Paulus, dat men het zo niet kan delen, en **dat Christus niet anders nut is**, dan zo wij Hem geheel aannemen. En wat doen de papisten heden anders, dan dat zij voor de besnijdenis beuzelingen in de hand steken, die zij verzonnen hebben? Voorwaar, geheel hun leer strekt hiertoe, dat de genade van Christus met de verdiensten der werken vermengd wordt, hetwelk onmogelijk is; want wie Christus half wil hebben, verliest Hem geheel, en nochtans de papisten schijnen zich zeer scherpzinnig te zijn, als zij zeggen, dat zij aan de werken niets toeschrijven anders dan door de genade van Christus, alsof de dwaling der Galaten een andere geweest zij. Want zij geloofden niet, dat zij van Christus afweken, of zijn genade verwierpen, maar evenwel verloren zij Christus, als de leer van het Evangelie vervalst was in dat voornaamste hoofdstuk.

Deze wijze van spreken, ziet ik Paulus, heeft geen kleine nadruk; want hij stelt zichzelf in 't bijwezen tegen, en noemt zichzelf, opdat hij niet schijne een twijfelachtige zaak te hebben. En hoewel zijn autoriteit bij de Galaten verachtelijk begon te worden; verzekert hij nochtans, dat zij genoeg is om alle tegenstanders te weerleggen.

3. Want ik betuig nogmaals. Dit is een bevestiging der voorgaande zinsnede, genomen uit strijdige dingen. Want die schuldig is de hele wet te houden, zal nimmermeer de dood ontvlieden, vermits hij altijd onder de verdoemenis zal blijven; want men zal nimmermeer iemand vinden, die aan de wet kan voldoen zo dan, zulke verbintenis is een zekere veroordeling des mensen; also komt het, dat Christus hem niets helpt. Zo zien wij dan, hoe deze twee dingen tegen elkaar strijden, te weten, dat wij de genade van Christus deelachtig zijn, en nogmaals, dat wij verbonden zijn om de hele wet te volbrengen. Maar hieruit zal volgen, dat niemand uit de vaders zalig is, ja dat Timotheüs door Paulus bedorven is, toen hij besneden werd. Want wee ons, totdat wij van de wet verlost, en van haar dienstbaarheid ontslagen zijn; nu, waar de besnijdenis is, daar is de onderwerping. Men moet aanmerken, dat Paulus op tweeërlei wijze over de besnijdenis gewoon is te spreken, en dit zal een iegelijk, die in het lezen van Paulus matig geoefend is, lichtelijk aanmerken. Want Rom. 4:11 noemt hij de besnijdenis een zegel der rechtvaardigheid van het geloof; also besluit hij Christus en de onverdiende belofte der zaligheid onder de besnijdenis. Maar nu stelt hij ze tegen Christus, tegen het geloof, tegen het Evangelie, en tegen de genade, zodat zij een louter wettelijk verbond is, op de verdiensten der werken gefundeerd. Hieruit is openbaar wat ik reeds gezegd heb, dat hij niet altijd op dezelfde wijze van de besnijdenis spreekt; maar men moet acht hebben op de verscheidenheid. Ik zeg, dat Paulus, als hij de besnijdenis aanmerkt in haar natuur, terecht een teken der genade daarvan maakt, omdat de inzetting Gods zodanig was; maar waar hij handelt met de *valse apostelen*, die **de besnijdenis misbruikten om het Evangelie teniet te maken**, daar aanschouwt hij niet, waartoe zij van de Heere ingesteld is, maar hij strijdt tegen de vervalsing, die van de mensen gekomen is. Wij hebben een zeer schoon voorbeeld te

dezer plaats. Toen de belofte betreffende Christus; de onverdiende rechtvaardigheid en de eeuwige zaligheid, Abraham gegeven was, zo was tevens de besnijdenis daarbij gevoegd, tot bevestiging van haar. Zo was zij dan volgens Gods ordening een sacrament, dat het geloof diende. De valse apostelen komen, die verzinnen dat het een verdienstelijk werk is, en bevelen de onderhouding der wet alzo, dat de besnijdenis aanvang zulker profetie is. De inzetting Gods roert Paulus hier niet aan, maar handelt tegen het gedichtsel der valse apostelen.

Iemand mocht hiertegen zeggen; Hoedanig het misbruik der goddelozen ook is, zo wordt nochtans de heilige inzetting Gods daardoor niet verkleind.

Ik antwoord, dat de besnijdenis niet anders dan voor een tijd door God geboden is; zo dan, na de komst van Christus, heeft die Goddelijke inzetting opgehouden een sacrament te zijn, omdat de doop in haar plaats is gekomen. Waartoe is dan Timotheus besneden geworden? Voorwaar niet om zijnentwil, maar alleen om der broederen wil, aan wier zwakheid dit werd toegegeven. En opdat te beter blijke, hoe goed de leer der papisten overeenkomt met deze leer, die Paulus bestrijdt, zo moet men aanmerken, dat de sacramenten, wanneer zij oprecht ontvangen worden, eigenlijk niet zijn werken der mensen, maar Gods. Want in de doop en in het heilig nachtmaal doen wij niets, maar offeren onszelf Gode om zijn genade te ontvangen. Zo dan, de doop is wat ons aangaat, een werk waarbij wij lijdelijk zijn; want wij brengen niets aan, dan het geloof, hetwelk alles heeft in Christus bewaard.

Maar wat doen de papisten? Zij verzinnen een gewrocht werk, waardoor de mensen de genade Gods verdienen. Zo dan, wat doen zij anders, dan dat zij de waarheid der sacramenten eenvoudig teniet maken? Nochtans behouden wij de doop en het nachtmaal, omdat Christus wil, dat beider gebruik bestendig zij; maar van de goddeloze razernijen gruwen wij streng, gelijk recht is.

4. *Gij zijt vrijdeld van Christus, allen die door de wet wilt gerechtvaardigd.* De zin is; Indien gij enig deel der rechtvaardigheid zoekt in de werken der wet, komt Christus u niet toe, gij zijt van de genade vervreemd. want hun mening was niet zo grof, dat zij geloofden, dat zij door de onderhouding der wet alleen gerechtvaardigd werden, maar zij vermengden Christus met de wet; anders zou hen Paulus tevergeefs met deze dreigingen verschrikken, als hij zegt; Wat doet gij? Gij maakt Christus u onnut, gij maakt zijn genade teniet. Zo zien wij dan, dat zelfs niet het allerminste deel der rechtvaardigheid in de wet gesteld kan worden, zonder Christus en zijn genade te verwerpen.

5. *Want wij verwachten door de Geest uit het geloof.* Dit is een voorkoming, waarmee hij de tegenwerping voorkomt; want dadelijk had een iegelijk aldus kunnen denken: Zal dan in de besnijdenis geen nuttigheid zijn? Hij antwoordt, dat zij in Christus gene kracht heeft, en dat daarom de rechtvaardigheid in het geloof gelegen is, en dat deze rechtvaardigheid verkregen wordt in de Geest zonder ceremoniën. De hoop der zaligheid verwachten, is zijn vertrouwen op deze of die zaak stellen, of besluiten, vanwaar men de rechtvaardigheid moet hopen. Hoewel, het is waarschijnlijk, dat met deze woorden tevens de volharding beduid wordt, alsof hij gezegd had: Wij volharden standvastig in het betrouwen der rechtvaardigheid, welke wij door het geloof verkrijgen. Dat hij zegt, dat wij de rechtvaardigheid hebben door het geloof, dat hebben wij met de vaderen gemeen; want zij hebben allen door het geloof Gode behaagd, gelijk de Schrift betuigt; maar hun geloof was met het deksel der ceremoniën bewimpeld; daarom onderscheidt hij ons van hen door het woord des Geestes, hetwelk tegen de uitwendige schaduwen gesteld wordt. Zo verstaat hij dan, dat het geloof nu naakt is, hetwelk genoegzaam is om zaligheid te

verkrijgen, en niet versierd wordt met de praal der ceremoniën, maar met de geestelijken godsdienst tevreden is.

6. Want in Christus Jezus. Dit is de reden, waarom zij nu de rechtvaardigheid in de Geest hopen, te weten, omdat in Christus, dat is, in Christus' rijk, of in de Christengemeente, de *besnijdenis weggenomen* is met haar aanhangselen; want met het woord besnijdenis, duidt hij de ceremoniën aan naar een samenvattende wijze van spreken. Zo vermaant hij, dat zij nu niet meer plaats hebben; en laat nochtans niet toe, dat zij altijd onnut zijn geweest; want hij leert niet, dat zij afgeschaffd zijn, dan na de verschijning van Christus. Zo is nu tevens deze vraag opgelost. Waarom hij hier zo verachtelijk spreekt van de besnijdenis, alsof zij niet nut geweest was; want hier wordt niet gemeld van de besnijdenis, gelijk zij voorheen een sacrament was. Hier wordt niet gehandeld wat zij ten tijde gold, toen zij nog niet in onbruik was gekomen, maar hij zegt, dat zij in het rijk van Christus niet meer is dan de voorhuid, te weten, omdat de komst van Christus aan de ceremoniën der wet een einde heeft gemaakt.

Maar het geloof door de liefde werkende. Tegen de ceremoniën stelt hij een andere oefening over, te weten, de liefde, opdat de Joden niet te zeer zichzelf behagen, alsof zij in enige voortreffelijkheid uitstaken; want op het einde van deze zendbrief zal hij hiervoor stellen; Een nieuw schepsel. Zo is het dan zoveel alsof hij gezegd had, dat God niet wil, dat wij heden in de ceremoniën bezig zijn; maar dat het genoeg is, zo wij ons in de liefde oefenen. Nochtans wil hij ondertussen onze sacramenten niet uitsluiten, die hulpmiddelen van het geloof zijn, maar hij bevestigt met korte woorden wat hij aangeroerd had van de geestelijken dienst Gods.

Deze plaats heeft geen zwaarigheid, ware het niet, dat de papisten haar lasterlijk verdraaiden, om de rechtvaardigheid der werken te bevestigen; want als zij willen weerleggen dat wij zeggen, dat wij alleen door het geloof gerechtvaardigd worden, zo grijpen zij dit argument aan; Indien alleen dat geloof rechtvaardigt, dat door de liefde werkt, dan rechtvaardigt het geloof niet alleen.

Ik antwoord, dat zij niet verstaan wat zij snateren, veel minder wat wij leren. Want wij leren niet, dat het geloof dat rechtvaardig maakt, alleen is, maar zeggen dat altijd goede werken daarbij zijn; maar wij houden alleen staande, dat dit alleen kracht heeft om rechtvaardig te maken. De papisten verscheuren zelf het geloof ellendig als scherprechters, wanneer zij zeggen, dat het somtijds ongevormd is en ledig van liefde, en somtijds gevormd. Maar wij zeggen, dat het waar geloof niet van de Geest der wedergeboorte kan afgescheiden worden; maar wanneer over de zaak der rechtvaardigmaking gehandeld wordt, dan sluiten wij alle werken uit.

Zoveel de tegenwoordige plaats aangaat, Paulus redekavelt geenszins, of de liefde het geloof helpt om rechtvaardig te maken, maar hij geeft alleen te kennen, welke nu de ware oefeningen der gelovigen zijn; opdat hij niet schijne de Christenen ledig en als blokken te maken. Daarom, wanneer gij in het stuk der rechtvaardigmaking bezig zijt, zo ziet toe, dat gij geen vermelding der werken of der liefde toelaat; maar houd sterk vast het uitsluitende woordje alleen. En dat Paulus hier niet handelt van de rechtvaardigmaking, noch ook haar lof ten dele aan de liefde toeschrijft, kan men lichtelijk daaruit bewijzen, dat uit hetzelfde argument zou volgen, dat de ceremoniën en de besnijdenis voorheen rechtvaardig gemaakt hebben. Want gelijk hij in Christus Jezus het geloof met de liefde aanbeveelt, alzo werden ook vóór de komst van Christus de ceremoniën geëist. Maar dit dient geenszins om rechtvaardigheid te verdienen, gelijk de papisten ook zelf toegeven; zo moet men dan dit ook niet van de liefde gevoelen.

7. *Gij liep wel; wie heeft u verhinderd der waarheid niet gehoorzaam te zijn?* 8. *De beweging is niet uit Dien, die u geroepen heeft.* 9. *Een weinig zuurdesem verzuurt het hele deeg.* 10. *Ik betrouw van u in de Heere, dat gij niet anders zult gevoelen; en die u ontroert, zal zijn oordeel dragen, wie hij ook zij.* 11. *Maar ik, broeders! zo ik nog de besnijdenis predik, wat lijd ik nog vervolging? zo is dan de ergernis des kruises weggenomen.* 12. *Och, of zij ook afgesneden werden, die u beroeren!*

7. ***Gij liep wel.*** Het verwijt der tegenwoordige afwijking vermengt hij voorzichtig met de lof van de voorgaande loop, opdat zij beschaamd zijnde, te vaardiger wederkeren tot de rechten weg. Het is een verwondering, als hij vraagt, ***wie hen van de rechten weg afgeleid heeft,*** opdat hij ze te meer beschaamd make. Het Griekse woord heb ik weder overgezet, ***gehoorzaam zijn,*** liever dan, ***geloven;*** want zij, die de zuiverheid des Evangelies nu eenmaal aangenomen hadden, waren van de gehoorzaamheid afgevallen.

8. ***De beweging is niet uit Dien.*** Boven heeft hij met redenen gestreden, nu ten laatste handelt hij met autoriteit, als hij uitroept, dat de aanrading of beweging van elders gekomen is dan van God; want deze vermaning zou niet zoveel gewicht hebben, indien zij niet op de autoriteit des persoons steunde. Maar Paulus kon met recht zo moedig tot de Galaten spreken, omdat hij een verkondiger der Goddelijke roeping was, daarom noemt hij God niet, maar duidt Hem door omschrijving aan; alsof hij zei: God strijdt geenszins tegen Zichzelf, Deze is het, die u door mijn prediking tot zaligheid heeft geroepen. Zo is dan deze nieuwe beweging van elders gekomen; daarom indien gij wilt, dat zijn roeping vast en zeker is, zo zie toe, dat gij niet hoort naar degenen, die u nieuwe verdichtselen aanbrenge.

9. ***Een weinig zuurdesem.*** Ik versta het van de leer en niet van de mensen; want hij vermaant hoe schadelijk de vervalsing der leer is, opdat zij ze niet klein achten, gelijk het pleegt te geschieden. Want met deze bedekte listigheid sluipt de duivel in, dat hij de hele leer niet openlijk krenkt, maar haar zuiverheid vervalst met valse en onrechte meningen; velen, omdat zij de grootheid des kwaads niet merken, zijn niet streng genoeg in het weerstaan. Zo dan, de apostel roept hiertegen, dat er nu niets geheel blijft, als de waarheid Gods vervalst is; en hij gebruikt een ***gelijkenis van enen zuurdesem,*** welke, hoewel hij klein is, nochtans zijn zuurheid in het gehele deeg uitbreidt. Zo moeten wij dan zorgvuldig toezien, dat wij niets laten toedichten tot de zuivere leer des Evangelies.

10. ***Ik vertrouw van u.*** Nogmaals wendt hij alle scherpheid op de valse apostelen. Hij zegt, dat zij oorzaak des kwaads zijn, hij dreigt ze met straf; hij zegt, dat hij goede hope van de Galaten heeft, dat zij haastig en lichtelijk zullen wederkeren tot ware eendracht. Want dat geeft ons moed, als wij horen, dat men goede hope van ons heeft; want wij achten het schandelijk, de mening bedriegen van hen, die een goed en vriendelijk gevoelen van ons hebben. En omdat het Gods werk was, de Galaten weder te brengen tot de zuivere leer van het geloof, van welke zij afgevallen waren, zo zegt hij, dat hij in de Heere hoopt; waarmee hij vermaant, dat de bekering een hemelse gave is, opdat zij ook zelf haar van God begeren.

En die u ontroert. Het is een bevestiging der voorgaande zinsnede, omdat hij zijdelings het meeste deel der schuld legt op die bedriegers, van welke de Galaten bedrogen waren; want van die straf, die hij hun verkondigt, zondert hij de Galaten meest uit. Verder, laat hiernaar horen allen die aan de gemeenten oorzaak tot beroering geven, die de enigheid van het geloof breken, die de eendracht verzwakken; en indien zij enig goed gevoelen hebben, laat hen bij dit woord verschrikken. Want God verkondigt door de mond van

Paulus, dat gene veroorzakers van zulke ergernis, ongestraft zullen wezen. Het woordje; Wie hij ook zij, heeft nadruk; want omdat de valse apostelen door hun grootspreken het ongeleerde volk verschrikten, zo moest Paulus zijn leer zó hoog verheffen, dat hij niemand spaarde, die daartegen durfde kikken, met wat titel of naam hij ook mocht versierd zijn.

11. Maar ik, broeders! Dit is een argument van een eindoorzaak genomen. Ik mocht wel (zegt hij) der mensen haat, gevaren en vervolgingen vlieden, zo ik slechts de ceremoniën met Christus wilde vermengen; zo dan, dat ik tegen deze zaak zozeer strijd, dat doe ik niet om mijnentwil, noch tot mijn voordeel. Maar volgt deswege hieruit, dat het waarachtig is wat hij leert?

Ik antwoord, dat de rechte gezindheid en de zuivere consciëntie des leraars niet weinig dient tot bevestiging. Bovendien is het ongelooflijk, dat enig mens zo uitzinnig is, dat hij willens kwaad over zich hale. Ten laatste geeft hij een kwaad vermoeden van de tegenstanders, dat zij de besnijdenis predikende, meer hun eigen rust zoeken, dan zij getrouwelijk Christus dienen. De hoofdsom is, dat Paulus van alle eerzucht, van gierigheid, kortom van zichzelf aan te zien vreemd geweest is, omdat hij gunst en lof versmaadde, en zich aan de vervolgingen en aan de razernij van vele mensen onderwierp, liever dan dat hij een strobreed van de zuiverheid des Evangelies zou afwijken. De ergernis des kruises is weggenomen. Paulus noemt het Evangelie gaarne een kruis, of een woord des kruises, als hij deze verwerpelijke eenvoudigheid wil stellen tegen de opgeblazen wijsheid of rechtvaardigheid der mensen. Want de Joden door verkeerd betrouwen der rechtvaardigheid, en de Grieken door dwazen wijsheidswaan opgeblazen zijnde, verachtten de nederheid des Evangelies. Daarom, als hij zegt, *dat er nu geen aanstoot des kruises meer zou wezen*, zo hij de prediking der besnijdenis aanneemt, zo verstaat hij, dat de Joden hem geen moeite zullen aandoen, maar dat hij met hun dank het leerambt zou bedienen; want dat opgesmukte en vervalste Evangelie uit Mozes en Christus saamgesteld, zal hen niet ergeren, maar zulke vermenging zal hen verdraaglijk wezen, omdat zij in het bezit hunner oude waardigheid zullen blijven.

12. Och, of zij ook afgesneden werden. Hij vaart voort door verbolgenheid; want hij wenst het verderf voor die bedriegers, door welke de Galaten waren bedrogen geweest. Het schijnt, dat hij zinspeelt op de besnijdenis, waarop zij drongen, als hij zegt; afgesneden werden. Tot welk gevoel Chrysostomus ook neigt, alsof hij zei: Zij verscheuren de gemeente ter oorzaak der besnijdenis, ik wilde dat zij geheel afgesneden waren. Maar zulk een wens schijnt niet wel overeen te komen met de apostolische zachtmoedigheid; want men moet wensen, dat zij allen zalig worden, en niet dat iemand omkome.

Ik antwoord, dat dit waar is, als wij de mensen aanzien; want de zaligheid aller mensen zonder uitzondering wordt ons van God bevolen, gelijk Christus voor de zonden der hele wereld geleden heeft; maar godzalige harten worden somtijds vervoerd buiten aanmerking der mensen, te weten, als zij de ere Gods, en het rijk van Christus aanzien. Want zo veel de ere Gods uitnemender is dan de zaligheid der mensen, zoveel te sterker behoort zij ons te trekken tot haars zelfs liefde en begeerte; en zo komt het, dat de gelovigen over de bevordering der ere Gods bekommerd zijnde, de wereld en de mensen vergeten, en hadden daarom liever, dat de hele wereld verging, dan dat de ere Gods iets verkort werd. Maar wij zullen bedenken, dat deze wens daaruit vloeit, dat zij van het bedenken der mensen afgewend zijnde, alleen op God zien. Zo kan Paulus niet van wreedheid beticht worden, alsof hij tegen de liefde streed; bovendien, indien wij de gemeente vergelijken bij een mens of bij weinigen, hoeveel gewichtiger en uitnemender

zal zij wezen? Want dat is een wrede barmhartigheid, die één mens acht boven de hele gemeente. Ik zie op de een zijde de kudde des Heeren die in gevaar is, ik zie daarentegen een wolf, die door des duivels ingeven drijft om te verslinden; behoort de zorgvuldigheid voor de gemeente niet al mijne gedachten zó tot zich te trekken, dat ik haar welvaart met des wolfs verderf zou begeren te kopen? Nochtans is op deze wijze mijn begeerte niet, dat iemand verderve; maar de liefde en zorgvuldigheid der gemeente trekt mij als 't ware tot een verrukking der zinnen, zodat ik voor niets anders zorg. Zo zal dan niemand een waar herder der gemeente wezen, die van dergelijken ijver niet brandt. Waar ik overgezet heb: *Die u beroeren*; daar beduidt het Griekse woord: Iemand van zijn staat of graad afwerpen. En het woordje *ook*, heeft hij tot verheffing daarbij gesteld, begerende dat zij niet alleen uit hun plaats geworpen, maar ook **geheel afgesneden en uitgeroeid worden**.

13 Want gij zijt tot vrijheid geroepen, broeders! alleenlijk dat gij de vrijheid niet geeft het vlees tot oorzaak; maar dient elkaar door de liefde. 14 Want de hele wet wordt in één woord vervuld, te weten in dit; Gij zult uwen naaste liefhebben als uzelf. 15 Indien gij elkaar onderling bijt en verslindt, zo ziet toe, dat gij niet onderling van elkaar verteerd wordt. 16 Maar ik zeg; wandelt naar de Geest, en gij zult de begeerlijkheid des vleses niet volbrengen. 17 Want het vlees begeert tegen de Geest, en de Geest tegen het vlees; deze strijden onderling tegen elkaar, zodat gij niet doet al wat gij wilt. 18 Indien gij door de Geest geleid wordt, zo zijt gij niet onder de wet.

13. Gij zijt tot vrijheid geroepen. Nu vermaant hij, hoe men de vrijheid behoort te gebruiken. Wij hebben in de Eersten brief aan de Corinthiërs geleerd, dat de vrijheid en het gebruik der vrijheid, twee dingen zijn. Want de vrijheid is in de consciëntie, en ziet op God; maar het gebruik is in uitwendige dingen, en heeft te doen met de mensen, en niet met God alleen. Zo dan, als hij nu de Galaten vermaand heeft, dat zij zich niets van hun vrijheid zouden laten ontnemen, zo gebiedt hij hun nu in het gebruik matig te zijn. En hij geeft een regel voor het behoorlijk gebruik, **dat zij niet verkere tot voorwending of oorzaak der ongebonden dartelheid**. Want de vrijheid is niet gegeven aan het vlees, dat meer behoort onder het juk gevangen gehouden te worden; maar het is een geestelijk goed, waarvoor alleen de godzalige harten vatbaar zijn.

Maar dient elkaar door de liefde. Hij verklaart een wijze om de vrijheid te matigen, opdat zij niet tot vaag en dartel misbruik uitbreke, te weten, zo zij door de liefde geregeerd wordt. Wij zullen altijd gedachtig zijn, dat hij nu handelt niet hoe wij voor God vrij zijn, maar hoe wij onze vrijheid mogen gebruiken over de mensen. Want een rechte consciëntie laat geen dienstbaarheid toe; maar in het gebruik der uitwendige dienstbaarheid, of in het onthouden is geen gevaar. Alles komt dus hierop neer: Indien wij elkaar door de liefde dienen, zo zullen wij altijd acht hebben op de stichting; also zullen wij niet ongebonden noch dartel zijn, maar zullen de genade Gods gebruiken, tot zijn eer en onzes naasten zaligheid.

14. Want de hele wet. Hieronder moet men een heimelijke tegenstelling verstaan tussen deze vermaning van Paulus en de leer der valse apostelen; want omdat deze op de ceremoniën alleen drongen, zo berispt Paulus hier als in 't voorbijgaan, welke de ware ambten en oefeningen der Christenen zijn. Zo dan, de tegenwoordige aanbeveling der liefde dient hiertoe, dat de Galaten verstaan, dat het voornaamste hoofdstuk der Christelijke volmaaktheid daarin gelegen is. Maar men moet zien, waarom de apostel alle geboden der wet onder de liefde besluit; want omdat de wet in twee tafelen bestaat, waarvan de eerste leert van de dienst Gods, en van de werken der Godzaligheid, en de tweede van de liefde, zo is het ongerijmd, dat men een deel neemt voor het geheel.